

କା ଉ ପ ଦେ ଶ କି ତ

ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ

ପ୍ରକାଶକ :
ଜଳେଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ
ଜଳେଶ୍ୱର

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର

ଲେଖକ

ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ

ପୋଥି ସମ୍ପାଦନା

ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ
ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ହୋତା

ପ୍ରକାଶକ

ଜଳେଶ୍ବର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ
ଜଳେଶ୍ବର

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର

ଲେଖକ

ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ

ପୋଥି ସମ୍ପାଦନା

ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ

ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ହୋତା

ପ୍ରକାଶକ :

ଜଳେଶ୍ବର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ

ସ୍ବତ୍ବ :

ଜଳେଶ୍ବର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ

ଅକ୍ଷରସଜ୍ଞା :

କ୍ରିଏଟିଭ୍ କ୍ରାଫ୍ଟସ୍

ଇ-୨୧, କଟେରୀ ରୋଡ୍, ବାଲେଶ୍ବର

ଫୋନ୍ : ୩୬୬୨୬୫, ୩୬୧୭୬୫

ମୁଦ୍ରଣ :

ରଘୁନାଥ ପ୍ରେସ

ବିବେକାନନ୍ଦ ମାର୍ଗ, ବାଲେଶ୍ବର

ଫୋନ୍ : ୩୬୫୩୯୭

ପ୍ରକାଶ କାଳ :

କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା - ୨୦୦୨

ପ୍ରଚ୍ଛଦ :

ତାପସ ପଣ୍ଡା

ଜଣ୍ଡେସ, ବାଲେଶ୍ବର

ମୂଲ୍ୟ :

୪୫/- (ପଚାଶଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

BAIDYASHASTRA

writer :

Dinakrushna Das

Pothi Editing :

Dr. Laxmikanta Tripathy

Dr. Laxmikanta Hota

Publisher :

Jaleswar Sahitya Sanskruti
Sansada

Copy Right :

Jaleswar Sahitya Sanskruti
Sansada

D.T.P. :

Creative Crafts

E-21, Katchery Road, Balasore

Ph. : 366265, 361765

Print :

Raghunanta Press

Vivekananda Marg, Balasore

Ph. : 365397

Time of Publication :

Kartika Purnima-2002

Cover :

Tapas Panda

Rupees :

45/- [Forty-five only]

ଜଳେଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦର
କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର
ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ

ସଭାପତି
ହିମାଂଶୁ ନନ୍ଦୀ
ଉପ ସଭାପତି
ଭାସ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର ସେଣା

ସମ୍ପାଦକ
ବିଷ୍ଣୁପଦ ମହାନ୍ତି

ସହ ସମ୍ପାଦକ
ଦିଲ୍ଲୀପ କୁମାର ଗିରି
ଚିନ୍ମୟ କୁମାର ଦାସ

କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ
ବସନ୍ତ କୁମାର ମହାନ୍ତି

କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି
ଡାକ୍ତର ଅତୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର ପାତ୍ର
ଅଧ୍ୟାପିକା ସାଧନା ଗିରି
ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମାନ୍ଧାତା
ଅନନ୍ତ କୁମାର ଭୂୟାଁ
ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଦାସ
ବନ ବିହାରୀ ପ୍ରଧାନ
ଡଃ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଚରଣ ପାତ୍ର
ଡାକ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାର ଜେନା

ଜଳେଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ ତରଫରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ
ସମୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସଂପାଦିତ
ସଂକଳନମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଯିବାକୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଛି ।

ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ଜଣାଣ ସମଗ୍ର
(କବିଙ୍କ ରଚିତ ଅସଂଖ୍ୟ ଜଣାଣକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏଥିରେ ସଂଯୋଜିତ କରାଯିବ)

ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ଚଉତିଶା ସଂକଳନ
(କବିଙ୍କ ରଚିତ ସମଗ୍ର ଚଉତିଶା ପୋଥିରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ସଂଯୋଜିତ ହେବ)

କଳିଯୁଗ ପୁରାଣ ସଂପାଦନା ଓ ସମୀକ୍ଷା
(କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରଚିତ ଅପ୍ରକାଶିତ କଳିଯୁଗ ପୁରାଣକୁ ସଂପାଦନା କରାଯାଇ
ପ୍ରକାଶ କରାଯିବ)

ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନାଲୋଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମୂହର ଏକ ସମୀକ୍ଷାତ୍ମକ ସଂକଳନ
ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରାଯିବ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଥିତଯଶା ଦିବଂଗତ କବି ଓ
ଲେଖକମାନଙ୍କର ଅପ୍ରକାଶିତ ମୂଲ୍ୟବାନ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି
ପ୍ରକାଶ କରାଯିବାର ଆଶାପୋଷଣ କରିଅଛୁଁ । ସାହାଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରେରଣା
ପାଇଁ ଆମର ନିବେଦନ ।

ବିଷୁପଦ ମହାନ୍ତି
ସଂପାଦକ

ହିମାଂଶୁ ନନ୍ଦୀ
ସଭାପତି

ଆମ କଥା ସଂକ୍ଷେପରେ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଓଡ଼ିଶାର କାବ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରବାଦ ପୁରୁଷ ରସକାବ୍ୟ ରସକଲ୍ଲୋଚର ମହନୀୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରନ୍ଥ କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଅତୀତରେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ କିମ୍ବା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ କାଳରେ ସୁବନ୍ଧୁରେଖା କୁଳସ୍ଥ ମୁଣ୍ଡୁତୁଣିଆ ଗ୍ରାମରେ ପିତା ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ଔରସରୁ କୁମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଭାବନା ମନକୁ ଆସିଲା କ୍ଷଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ଵରବାସୀଙ୍କ ଦେହ ମନରେ ରୋମାଞ୍ଚ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ବିଭୁ ପ୍ରେମରେ ବିଭୋର ହୋଇ କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଇଁ ଭକ୍ତିତା ଲେଖୁଥିବା ସେ କାଳର ଜଣେ କବି ଗଜପତିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ସ୍ଵପ୍ନ ମନାକରି ଦେଇଥିବା କଥାଟିକୁ ଏ କାଳର ଲୋକେ ସହଜରେ ବିଶ୍ଵାସ କରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ଏବର ସମୟରେ ଲବି ଓ ମାଲିସ, ପ୍ରଶଂସାପତ୍ର ଓ ଉପତ୍ୟୋକନ ପ୍ରାପ୍ତିର ସହଜ ମାଧ୍ୟମ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସେମିତି ଜଣେ କବିକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଉପାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଏ ମାଟି ଜନ୍ମଦେଇ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇଛି ଏ ମାଟିର ସାଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟ ।

ରସକଲ୍ଲୋଚର ପ୍ରସ୍ତାବ ବହୁ ରଚନା ସୃଷ୍ଟି କରି ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ଜଗତକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନୁପମ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ଆତମିତ କରିଆସିଛି । ତାଙ୍କର ପଦ ଲାଳିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଅନତିକ୍ରମ୍ୟ । କାଳିଦାସଙ୍କ ଶିବ ପାର୍ବତୀ ରତି ଉପାଖ୍ୟାନ ବା କବି ଜୟଦେବଙ୍କ ରାଧାଙ୍କ ପାନ ପୟୋଧର ମର୍ଦ୍ଦନ, ଆଖ୍ୟାନ ପରି ରସକଲ୍ଲୋଚନକୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କୌତୁକ ବର୍ଣ୍ଣନା ରସବନ୍ତ କରି ତୋଳିଛି । ଏଠାରେ ରାତି କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ କାଳଜୟୀ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟନାର ବିଷୟ ଯେ ସେଇ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ କୃତିକୁ ଗର୍ଭରେ ଧରି ଆମ ବୌଦ୍ଧିକ ସମ୍ଭାର ବେଶ୍ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଦିଶୁଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିକୃତିଟିଏ ତଥାପି ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛି ଆମ ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପାଇଁ । କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଶେଷ ଜୀବନରେ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ କୁଷ୍ଠ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ବୋଲି କେଇଜଣ ପଦ୍ମଭୁକ୍ତ ଚରିତକାର ମତ ଦେଉଥିଲା ବେଳେ ଆଉ କେଇଜଣ ଏ କଥାକୁ ସମର୍ଥନ କରିନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭିଶପ୍ତ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ପାଦ ଟଣାଟଣି କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏଠାରେ

ନିୟମିତ ଭାବେ ଚନ୍ଦ୍ର ନେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । କେବଳ ରାଜନୀତି କିମ୍ବା ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହଁ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ କଦବା କିପରି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଅବା ଆତନ୍ୟତା ହୁଅନ୍ତି । କହ କବି ରାମ ଭୋଇ, ଯିଏ ଅପୂର୍ବ ଓ ଚରମ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କଥା -

‘ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନକେ ପଡ଼ିଥାଉ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ’ ।

ଲେଖିଗଲେ, ତାଙ୍କୁ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ସତ୍ୟାର୍ଥକ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧ କବି ଆଖ୍ୟାୟିକା ବହନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେହି କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ କୃଷ୍ଣଦାସ ବା ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୁଷ୍ଠରୋଗୀ କରିଦିଆଗଲା । ତେବେ ତାଙ୍କ ରୋଗକୁ ନେଇ ବିତର୍କ ତାଙ୍କୁ ରହିଥିବା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ କବିଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରପାଠ ଜଳେଶ୍ୱରର ଅଗ୍ରଣୀ ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଜଳେଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ ବିଭିନ୍ନ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଭକ୍ତ କବି ବିରଚିତ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ତାଳପୋଥି ସଂଗ୍ରହ କରି କବି ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନୀର ନୂଆ ଦିଗତଟିଏ ଉଦ୍ଘୋଷନ କରିଛି । ପୋଥିର ଉତ୍ତମ ସଂପାଦନା ପାଇଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ ଏବଂ ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ହୋତା ବହୁଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର ଓ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ବିନିଯୋଗ କରି ଆମର ଉଦ୍ୟମକୁ ସଫଳ କରାଇଥିବାରୁ ସଂସଦର ବିଶେଷ ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ ।

ରୀତିଯୁଗର କବି ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କବହୁ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତ କବି ଭୂଷଣରେ ବିଭୂଷିତ କରିଛି । ଏହି ଉପାଧିଟି ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ କିମ୍ବା ରାଜ ଦରବାର ଅବା ସରକାରୀ ଅନୁକମ୍ପା ନୁହେଁ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସମୂହ ଗଣପ୍ରଦତ୍ତ ଭୂଷଣ । ଏଭଳି ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ଏକାନ୍ତ ବିରଳ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଯେତେ ଯାହାକିଛି ତଥାପି ଅପ୍ରକାଶିତ ରହିଛି, ସେସବୁର ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଜଳେଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ ସତତ ସମର୍ପିତ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପାଠକୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସଦିଚ୍ଛା ଅର୍ଜନ କଲେ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଓ ଶକ୍ତି ମିଳିବ ।

ଏଭଳି ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ପର୍କରେ ପଦୁଚିଏ ନ କହିଲେ ଅଧୁରା ରହିଯିବ ଆମ ଆତ୍ମନେପଦା । ଜଳେଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ସଂସଦ ୧୯୯୩ ଜାନୁଆରୀ ୧୦ ତାରିଖରେ ଗଠିତ ହୋଇ ଏ ଅବଧି ସକ୍ରିୟ ଭାବେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଆସୁଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ଲଗ୍ନରେ ଏହାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ନବ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ଏବଂ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ସ୍ତମ୍ଭକାର ଅଧ୍ୟାପକ ନିରଞ୍ଜନ ପାଢ଼ୀ ।

ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭବ ଉପରେ ସୃଜନଶୀଳ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇ ନୂତନ ଦିଗର ସୃଷ୍ଟି କରାଇବାରେ ଆମେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ । କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ସୀମିତ କରିଦେବା ଆମ ଜାତକରେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟାପକ ହୋଇପାରିବ ସେଥିପାଇଁ ଆମେ ଅଙ୍ଗୀକାର ବନ୍ଧ ।

ଏଇ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମକ୍ଷୟିଷ୍ଟ ବିକଳ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରାର ଅବକ୍ଷୟ ଏବଂ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ବିରୁଦ୍ଧ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭ୍ୟ, ବନ୍ଧୁ ଓ ଶୁଭେଚ୍ଛାମାନଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ବ୍ୟଥିତ କରିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ପୁନଃଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଶପଥ ନେଇଛୁ । ସେଇ ମାନସିକତାରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି ବୋଇତ ବନ୍ଦାଶ ଉତ୍ସବ । ଏ ଅବଧି ତାହା ଜନ ସହଯୋଗରେ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହ ପାଳିତ ହୋଇଆସୁଛି । ସହର, ବଜାର ଓ ଜନପଦମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ନ୍ୟୁନ କରି, ଇଂରାଜୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ନାମ ଫଳକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଠିକଣାପଟା ଲେଖା ଓ ପ୍ରଦର୍ଶନ ହେବାର ପ୍ରବଣତାକୁ ରୋଧ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ବଳ ବଢ଼ଇ ରହିଛି । ଏ ସମ୍ପର୍କିତ ପୁଷ୍ଟିକା ପ୍ରତିବେଦନ ମୁଦ୍ରଣ କରି ବହୁଳ ଭାବରେ ବିତରଣ କରାଯାଉଛି ।

ସୀମାନ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ କୌଶଳର ସହ ଅପହରଣ କରାଯାଉଛି । ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସଠିକ ତଥ୍ୟମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଜନ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ଟାପ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଛି ।

ସଂସଦ ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ଜଳେଶ୍ୱର ସମେତ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱରର ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଅବସ୍ଥାର ଇତିହାସ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ଆଜିର ପିଢ଼ାମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଳବତ୍ତର ରହିଛି ।

ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଚ୍ଛଦଶିଳ୍ପୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତରୁଣ ଚିତ୍ରକର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ତାପସ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପୂର୍ଣ୍ଣ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛୁ । କ୍ରିଏଟିଭ କାପ୍ ଅକ୍ସର ସଜ୍ଜା ଏବଂ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ରଘୁନାଥ ପ୍ରେସକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ପୁସ୍ତକଟି ସହୃଦୟ ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରାଇବାର
ବହୁକାଂକ୍ଷରେ ଅବଦାନ ରହିଛି ଓଡ଼ିଶାର ଇତିପ୍ରତିଷ୍ଠ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବି ଓ ରମ୍ୟ କଥାକାର
ଡକ୍ଟର ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରୀପାଠୀ ମହାଶୟଙ୍କର । ଏହି ଅବସରରେ ଆମେ କୃତଜ୍ଞ ରହୁଛି
ତାଙ୍କ ଠାରେ ।

ସଂସଦର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁପଦ ମହାନ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର
ମାନ୍ୟବର ସଭ୍ୟମାନେ ଏପରି କଞ୍ଚନାର ଯେ ହେତୁ ରୂପକାର ତେଣୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରଶଂସାର
ବାସ୍ତବ ଅଧିକାରୀ ସେମାନେ । ଧନ୍ୟବାଦ ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ ଆପଣାନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ
ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଯାଉଛି ।

ସର୍ବଶେଷରେ କୃଷ୍ଣଦାସ ବିରଚିତ ପଦ୍ମି ଦୃଶ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ରହୁଛି । ପୁସ୍ତକଟି
ସବୁ ମହଲରେ ଆଦୃତ ହୋଇପାରିଲେ ଶୌରବାନ୍ବିତ ମନେ କରିବୁଁ ।

“ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ କହୁଛି ଯାହା

ସୁବୁଦ୍ଧି ଜନେ ହେତୁ କର ତାହା ।”

XX   XX   XX

“କବି ଯା କରେ ମୂର୍ଖକୁ ସ୍ତୁତି

ଏଥରୁ ବଡ଼ ନାହିଁ ବିପତ୍ତି ।

ଏଥିକି ପ୍ରତି ଛାତିକି କାତି ମାରିବା ଭଲ ଯେ”

ଅଳମତି ବିଷ୍ଣୁରେଣ

ହିମାଂଶୁ ନନ୍ଦୀ

ସତ୍ୟାପତି

ପ୍ରାଗାଲୋଚନା

ଥରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କର ପରମ ଋତ୍ନ ଉଷବକୁ ଡାକି କହିଲେ, ହେ ଉଷବ ! ତୁମ୍ଭେ ଆମର ବାରତା ଘେନି ଗୋପ ପୁରକୁ ଯାଅ । ମୁଁ ତୁମକୁ ଯେଉଁ ଗୋପପୁରକୁ ପଠାଇଛି, ସେହି ଗୋପପାଟଣା ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇନାହିଁ । ଅମର ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ଯେମିତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ସେହି ପାଟଣାକୁ ଦେଖିଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହିତ ହୋଇଯିବ । ରାଧା ଆଦି ଯେତେ ଗୋପନାରୀ ଗୋପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି , ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ତପସ୍ୟା କରି ସେହି ତପସ୍ୟାର ଫଳ ସ୍ଵରୂପ ବ୍ରଜକାମିନୀ ଭାବରେ ଜନ୍ମ ନେଇଛନ୍ତି । ସେହି ଗୋପପୁରରେ ଆମେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଶୈଶବ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିଅଛୁ । ଆମେ ଗୋପପୁର ତ୍ୟାଗକରି ମଥୁରା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପରେ ଆମର ଦର୍ଶନ ନ ପାଇ ଗୋପୀମାନେ ଆମକୁ ନିରନ୍ତର ବସି ଗାଳୁଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ଆମର ବାର୍ତ୍ତା ଘେନି ଯାଇ ଗୋପପୁରରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଅତିବାହିତ କର ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣ ଜଣ କରି ପ୍ରବୋଧନା କରି ଜ୍ଞାନପଥ କିଛି କହ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବାର୍ତ୍ତା ଗ୍ରହଣ କରି ଉଷବ ଯାଇ ଗୋପପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାରୁ ଯାଇଥିବାର ଶୁଣି ଗୋପୀମାନେ ଉଷବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଘେରି ଭକ୍ତିଭରରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉଷବ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି ଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଚରଣରେ ଓଲଟି ହେଲେ । ଗୋପୀମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ

“ଗୋପୀଏ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ହେ ଉଷବ ! ଏ ତୁମ୍ଭ ନୁହଇ ଭଲ

ତୁମ୍ଭେ ଆମକୁ ଯେ ଓଲଟି ହୋଇଲ ଏଡ଼େ କର୍ମ କିମ୍ବା କଲ

ଆମେ ଗୋପନାରୀ ବନଜନ୍ତୁ ସରି ଅନୀତି ଆଚାରେ ଆଉଁ ।

ଦଧି ମୁଣ୍ଡେ ଘେନି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଡାଣ୍ଡାଳ ସବୁ ଦ୍ଵାରେ ବୁଲିଯାଉଁ

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗୀ ଲୋକ ସବୁ ଭକତ ସୁମତି

ବଡ଼ ହୋଇ କିମ୍ବା ସାନକୁ ଓଲଟ ଏ ତୁମ୍ଭର କେଉଁ ରୀତି ।”

ବଡ଼ ହୋଇ ସାନକୁ କାହିଁକି ଓଲଟିଲେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଇ ଉଷବ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ କାହାଣୀଟିଏ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ସେ କାହାଣୀଟି ଏହିପରି -

ମାଘମାସର ବଡ଼ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଅଙ୍ଗିରା, ଅଗସ୍ତି, ଭୃଗୁ, ପରାଶର, ନାରଦ,

ସନକ, ମାର୍କଣ୍ଡ, ବ୍ୟାସ, ଶୁକ, ଅଷ୍ଟବକ୍ର, ଧ୍ରୁବ ଓ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆଦି ମୁନି ଗଙ୍ଗାରେ ପ୍ରଗାତ ସ୍ନାନ ସାରି ମୁକ୍ତି ମଣ୍ଡପରେ ବସିଲେ । ଅଗସ୍ତି ପରାଶର ମୁନିଙ୍କୁ ସମୋଧନ କରି କହିଲେ ହେ ପରାଶର ! ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟତ ଖଣ୍ଡନ କରିବାପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମହିମା ଆତ୍ମ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କର । ପରାଶର କହିଲେ - ମୋର ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ଯେ ମୁଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା କହିବି । ମୁଁ ଏତେ ଛାର ଯେ ଅରୁଚିଏ ବି ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବଙ୍କର କଥା ଉଚ୍ଚାରଣ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ପରାଶରଙ୍କ ଠାରୁ ନିରାଶ ବାଣୀ ଶୁଣି ଅଗସ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ - ବ୍ୟାସ କହିଲେ - ମୁଁ କୋଟି କୋଟି ଶ୍ଳୋକ ଅଙ୍ଗେଶରେ ରଚନା କରିଗଲି । ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଳ୍ପ ପାଇଲି ନାହିଁ । ବ୍ୟାସଙ୍କ ଠାରୁ ନିରାଶ ବାଣୀ ଶୁଣି ଅଗସ୍ତି ଶୁକମୁନିଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ କଥା ଶୁଣାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମାତ୍ର ଶୁକମୁନି କହିଲେ - ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଚରିତ ମୋର ପିତା ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରି ନାହାଁନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟରୁ ଜାତ ହୋଇ ମୁଁ ବା କିପରି ତାଙ୍କର ଚରିତ କହିପାରିବି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହିମା ଶୁଣିବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ଅଗସ୍ତି, ମନରେ ଭାଲି ହୋଇ ନାରଦଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ କିଛି କଥା କହିପାରିବେ କି ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । କାରଦ କହିଲେ - କୃଷ୍ଣ ତ ମାୟାଧର ଯୋଗାଧିପୁରୁଷ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ମହିମା ଅଗୋଚର । ତିନିପୁରରେ ତାଙ୍କର ଚରିତ କେହି ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଛାରଲୋକ । ସିଦ୍ଧମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଭେଟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ନାରଦଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଅଗସ୍ତି ବିନୟରେ ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କର ମୁଖକୁ ଚାହିଁଲେ । ଅଙ୍ଗିରା କହିଲେ - ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମହିମା ଖୋଜିଖୋଜି କେଉଁଠାରୁ ନ ପାଇ ମୁଁ ଅରେ ଶିବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଥିଲି । ଯୋଗ ସାଧନା କରି କରି ତାଙ୍କର ଅଳ୍ପ ପାଇନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଶିବ କହିବାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଆସିଲି । ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି ଅଗସ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ମାର୍କଣ୍ଡଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ।

ମାର୍କଣ୍ଡ କହିଲେ - ଯୁଗର ଶେଷ କାଳରେ ଆମେ ଗଙ୍ଗାର ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ି ଭାସୁଥିଲୁ । ପ୍ରଭୁ ତ୍ରାହିକର ବୋଲି ତାଙ୍କ ଛାଡ଼ିବାରୁ କୃଷ୍ଣ ଆମର ତାଙ୍କ ଶୁଣିଲେ ଓ ଆମକୁ ଗର୍ଭ ଭିତରକୁ ନେଇଗଲେ । ମୁଁ ଗର୍ଭ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲି, ମାତ୍ର ଆଉ କିଛି ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଗର୍ଭ ଭିତରେ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, କୋଟି କୋଟି ମେରୁ, କୋଟି କୋଟି ପୃଥ୍ୱୀ ଭରି ରହିଥିଲା । କେତେଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଗର୍ଭ ଭିତରେ ମୁଁ ବୁଲିଲି ତାହା କଳନା କରିପାରିବି ନାହିଁ । ବ୍ୟାସମୁନି ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି

ଓ ଅନ୍ତ ଖୋଜି ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ହାନି ଓ ଛାର ତାହା କିପରି ପାଇବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବି ।

ସେହି ମୁନିମାନଙ୍କର ଗହଣରେ ସାତବର୍ଷର ବାଳକ ଧ୍ରୁବ ମଧ୍ୟ ବସିଥିଲେ । ଅଗସ୍ତିମୁନି କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଚରିତ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଧ୍ରୁବଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଧରିପକାଇଲେ । ଧ୍ରୁବଙ୍କର ପାଦ ଧରି ପକାଇବାରୁ ରକ୍ଷିମାନେ ଅସନ୍ନୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଗସ୍ତିଙ୍କୁ କହିଲେ -

“ସାତବରଷର ବାଳକ ଶିଶୁ ଏ ତୁମ୍ଭେ ସାତକଳ୍ପ ମୁନି

ଯେତେ ଯତି ହୋଇ ପାଦ ଯେ ଧଇଲ ପୁତ୍ରର ହୋଇଲା ହାନି ।”

ଅଗସ୍ତି ରକ୍ଷିମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇ କହିଲେ - ଧ୍ରୁବ ନିରନ୍ତର ସାତବର୍ଷ ଧରି କୃଷ୍ଣନାମ ଘୋଷୁଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ନିରନ୍ତର ଭଜନ ନ କରି ପକ୍ଷେ ଦକ୍ଷେ ଓ ବେଳେବେଳେ କୃଷ୍ଣନାମକୁ ଭଜନ କରୁଛି । ସମଗ୍ର ଜୀବନ କାଳକୁ ମିଶାଇଲେ ମୁଁ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷକାଳ କୃଷ୍ଣନାମକୁ ସ୍ମରଣ କରିଛି । ଏଣୁ ଧ୍ରୁବ ମୋ ଠାରୁ ଦୁଇ ବର୍ଷ ବଡ଼ ।

ଗୋପାମାନେ ବୟସରେ ସାନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣନାମ ସ୍ମରଣରେ ଉଦ୍‌ବିକ୍ତ ଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଗୋପାମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ବୋଲି ସେ ଗୋପାମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ଗୁଣସାଗର ପୋଥିର ଆରମ୍ଭରେ ହିଁ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଅଛି । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଓ କୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ କବି କେତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଆସାନ କରାଇଛନ୍ତି ତାହା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗଟିର ଅବତାରଣା କରାଗଲା । ସେହି କୃଷ୍ଣନାମକୁ ସ୍ମରଣ କରି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ନାମକ ଶ୍ରଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଜୟ ଜୟ କୃଷ୍ଣ କରୁଣାସିନ୍ଧୁ । କମଳା ବଲ୍ଲଭ ଭଗତବନ୍ଧୁ

ଅଶେଷ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର । ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦା ସାରଙ୍ଗଧର

ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମ ପତଙ୍ଗ କୀଟ । ଜୀବ ସ୍ୱରୂପ ହୋ ସବୁରି ଅଟ

ଯାହାକୁ ଯେମନ୍ତପ୍ରାପତ ଗତି । ତୁମ୍ଭେ ସିନା ଦେଇଅଛ ସବୁଟି

ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ମାଗୁଛି ବର । ତୋ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କର ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଭଣିତାରେ ଯେଉଁ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ସେ ରସବିନୋଦ ବା ରସକଲ୍ଲୋଳ ରଚୟିତାଙ୍କ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ନୁହଁନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ବହୁବାର ଆଲୋଚନା କରି ସାରିଛନ୍ତି । ରସବିନୋଦଙ୍କର ରସକଲ୍ଲୋଳକାର ଏକ ବୋଲି ମଧ୍ୟ

ରୂହାତ ହୋଇଯାଉଛି । ଋଷ ବିନୋଦକାର ଓ ଋଷକଲ୍ଲୋଚକାର କବି କୃଷ୍ଣଦାସ
ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଜଳେଶ୍ୱର ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସମ୍ପ୍ରତି
ସେହି ଗ୍ରାମକୁ ମୁଣ୍ଡୁତୁଣିଆ ଗ୍ରାମ ବୋଲି ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇଛି । ନିଜ ଜନ୍ମସ୍ଥାନର ବର୍ଣ୍ଣନା
ଦେଇ କବି ଋଷବିନୋଦର ଶେଷ ଛାନ୍ଦରେ କହିଛନ୍ତି -

ପୂର୍ବ ବାସନା ଆଦିମୂଳ । ଜନମ ରାଜପୁତ୍ର କୁଳ
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ତୀର । କଟକ ନାମ ଜଳେଶ୍ୱର
ସପତ ପୁରୁଷ ମୋ ତହିଁ । ଗଲା ଯେ ଏତେକାଳ ବହି
ବହୁ କୁଟୁମ୍ବ ତହିଁ ଯେତେ । ରହିଣ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ
ତଣିଆ ରାଜ୍ୟର ନିକଟେ । ସକଳ ଚଉଦଶ ପାଟେ

କୃଷ୍ଣଦାସ ନିଜକୁ ରାଜପୁତ୍ର ଜାତି ବୋଲି କହିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ଆଲୋଚକଙ୍କ
ମନରେ ସଂଶୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ଦାନକୃଷ୍ଣକୁ ଜଣେ ନୀଳ
ଜାତିର ଲୋକ ଥିଲେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । କବି ବେଶ୍ୟାପୁତ୍ର ଥିଲେ ବୋଲି
କେହି କେହି ଆଲୋଚକ କୁହନ୍ତି ବୋଲି ମତ୍ତ୍ୟୁଷାୟ ରଥ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।
“ଦାକ୍ୟତା ଗତି” ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାମଦାସ, କୃଷ୍ଣଦାସକୁ କରଣକୁଳ ଜାତ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଥିବାରୁ କେହି କେହି ଆଲୋଚକ ଋଷ କଲ୍ଲୋଚକାରକୁ କରଣ ବଂଶଜ ଏକ ଭିନ୍ନ
କବି ବୋଲି ସଂଶୟ ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ରାଜପୁତ୍ର ଓ କରଣ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ
ବିଶେଷ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଜଳେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ରାଜୁ ଜାତି
ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ନିଜକୁ ରାଜପୁତ୍ର ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଇଥାଆନ୍ତି ।

ଏହି ଜାତି କରଣମାନଙ୍କର ସମକକ୍ଷ । ବାଲେଶ୍ୱରର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଏହି
ଜାତିଆଡ଼ି ବି ଧନୀ, ସ୍ଥାନବନ୍ତ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଭାବରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଅଛନ୍ତି ।
ତେଣୁ ରାଜପୁତ୍ର ଦାନକୃଷ୍ଣକୁ କରଣ ବୋଲି କହି ଦାକ୍ୟତାଗ୍ରନ୍ଥର କବି ରାମଦାସ
କୌଣସି ଭିନ୍ନ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ କଥା ସୂଚାଇ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଋଷବିନୋଦ ବା ଋଷକଲ୍ଲୋଚକାର କୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ରଚିତ ବା ନୁହେଁ, ଏଥିନେଇ ପାଠକ ବା ଗବେଷକ କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟି ହେବା
ସ୍ୱାଭାବିକ । ଋଷ ବିନୋଦ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୃଷ୍ଣ ଦାସ ରଚନା କରି ଥିବା ଅନ୍ୟ କେତେକ
ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମେ ସେ ଗୁଣସାଗର ରଚନା କରିଛନ୍ତି

ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଋଷବିନୋଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ହେଲା-
 ଭାବ ସମୁଦ୍ର ବା ଋଷ ସମୁଦ୍ର, ବୃତକେଳି, ସହସ୍ର ବୋଧନ, ଅମୃତ ସାଗର, ମୁକ୍ତି
 ସାଗର, ପ୍ରସାଦ ସାଗର, ତତ୍ତ୍ୱ ସାଗର, ଜଗମୋହନ ଛାନ୍ଦ, ଜାୟବତୀ ବିଭା,
 ବୃନ୍ଦାବନରାସ, କଂସବିଭା, ଜ୍ଞାନସାଗର, ଧର୍ମ ସାଗର, ପଞ୍ଚପାଟୀ ବଂଶାବିଭା, ଦରିଦ୍ର
 ଦାମୋର ଦ୍ୱିଜ ବା ଅର୍ଜୁନ ଗୀତା, ଋଷ ବିନୋଦ, ନାରକାସୁରବଧ,
 ଗନ୍ତ୍ରସାଗର, ରକ୍ତଶୀବିଭା, ବାଣାସୁର ଯୁଦ୍ଧ, ଜ୍ଞାନ ବ୍ରତାମଣି, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ,
 ମହିମା ସାଗର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚଉତିଶା । ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ରଚିତ
 ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-ଚକ୍ରଧର ବିଳାସ, ମଧୁ
 ସୂଚନା ବିଳାସ, କଳାକର ଚଉତିଶା, ଆର୍ତ୍ତଦ୍ରାଣ ଚଉତିଶା, କମଳା କାନ୍ତ ଚଉତିଶା,
 ବାରମାସୀ କୋଇଲି, ଗୁଣିତା ବିଜେ, ଦ୍ୱାଦଶ କୁଞ୍ଜଲୀଳା, ନାବକେଳୀ, ଅଳଙ୍କାର
 ବୋଲି, ପ୍ରଭାତ ଅବକାଶ, ସ୍ୱାନୋୟବ ଚଉତିଶା, ଜଗମୋହନ ଛାନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ।
 ଏହାବ୍ୟତୀତ ତାରିଣୀ ଚରଣ ରଥ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ସୂଚନା
 ଦିଅନ୍ତି । ଯଥା : - ସାମୁଦ୍ରିକ, ରାଧା କବଚ, ମାଧବକର ଗୀତା, ଉତ୍କଳ ନୀଳମଣି
 କାରିକା, ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏକତ୍ର ବ୍ୟତୀତ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ନାମରେ ଅନ୍ୟ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ଉଧ ଗଣିତା ରହିଛି ।
 ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - ଏକାଦଶୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଚୈମିନୀ ଭାରତ, ଧର୍ମପୁରାଣ, ଭାରବତ
 ରତ୍ନମାଳା, ମାଘ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଯମପୁରାଣ, ଅମରକୋଷ ଗୀତା, ଆଦ୍ୟତିତ୍ତାମଣି,
 ଉପାସନା ଦୀପିକା, କଳିସିଦ୍ଧି, କଳିଯୁଗ ପୁରାଣ, କାମକାନ୍ତ ଚଉତିଶା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା,
 କୋକାହଳ ଚଉତିଶା, ଷଡ଼ରସଗୀତା ବା ଦ୍ରୁତୀୟ ଗୀତା, ପଇତା ଚନ୍ଦ୍ର, ପାଷାଣ
 ଦଳନ , ବଉଳ ଚଉତିଶା, ବହୁଜ୍ଞାନ, ମହତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ମୁକୁନ୍ଦମାଳା, ରତ୍ନମାଳିକା,
 ରାମ ଜଣାଣ, ଶ୍ୟାମ ଚଉତିଶା, ଶ୍ୟାମଦାୟା, ସଜବୋଲି, ରାଧାମୃତ ଗୀତା, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
 କର୍ଣ୍ଣାମୃତ, ଭୀମ ସଂହିତା, ସପ୍ତାଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏଠାରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମ୍ପାଦନା କରାଯିବ, ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର
 ଓ ତାହାର ରଚୟିତା ଉପରେ ଲାବ୍ୟ ସମୂହର ପ୍ରଣେତା କୃଷ୍ଣଦାସ ବା ଦାନକୃଷ୍ଣ
 ଦାସ । ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କାବ୍ୟାକାରରେ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହୋଇଛି କି ନାହିଁ
 ବୋଲି ଜାଣିବା ପାଇଁ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଆଗ୍ରହକୁ ନେଇ ମୁଁ ଓ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଆୟୁର୍ବେଦ

ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ ତାଃ କଷ୍ଟାକାତ ହୋତା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିୟମର ପୋଥି ବିଭାଗର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ସେଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କାବ୍ୟାକାରରେ ରଚିତ ପୋଥି ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାସ୍ତ ହୋଇ କାଗଜ କଳମରେ ତାହାକୁ ନକଲ କରି ଆଣିଲେ । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକର ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା । ତଃ କଇଲାଶ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଶ୍ୱ ଭାରତୀ ପୋଥି ସମୂହରୁ ଏହିପରି ଏକ ପୋଥିର ନକଲ କରି ଆମ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଅନ୍ୟତ୍ର କେଉଁଠାରୁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପୋଥିର ସନ୍ଧାନ ଆମେ ପାଇପାରିନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଇ ଦୁଇଗୋଟି ପୋଥି ହିଁ ହେବ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ପାଦନାର ଭିତ୍ତି ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ନାମକ ଏହି ପୋଥିରେ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ନାମର ଭଣିତା ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହାକୁ ରସ ବିନୋଦକାର କିମ୍ବା ରସ କଲ୍ଲୋଚକାର ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବୋଲି ଧରିନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମେ ଏହାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିସାରିଛୁ । ପାଠକମାନଙ୍କ ମାନସିକ ପୂର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଏଠାରେ କିଛି ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ।

(୧) ଭଣିତା : ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନେକତ୍ର ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଯେମିତି -

ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ମାଗୁଛି ବର । ଭୋ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କର ।

XX XX XX

ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ପ୍ରଭୁ ଶରଣ । ସୁକୁର୍ତ୍ତି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ ।

XX XX XX

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥକୁ ଶରଣ ଯାଇ । ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ସାହାସେ କହି ।

XX XX XX

ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ନିତ୍ୟ ମୋ ଆଶ । ବୈଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର କଲେ କୃଷ୍ଣ ଦାସ ।

XX XX XX

ସାହାସ୍ର ବିଧି ଏ କହିଲି ଆଣି । ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଔଷଧ ଭଣି ।

XX XX XX

ଏ ବ୍ୟାଧି ଗୋଟିକି ଜିଣିପାରିଲେ । ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଧନ୍ୟତ୍ରି ବୋଲେ ।

XX XX XX

ଏ ବଡ଼ ଦେଇଣ ନୁହ ବିରସ । ଏହା କହିଲେ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ।

XX

XX

XX

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ । ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଔଷଧ ଭଣେ ।

(୨) ଅନ୍ୟ ଭଣିତା ସହ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ : -

ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପରି ଦାନକୃଷ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତେ କୃଷ୍ଣଦାସ କିମ୍ବା ଶିଶୁମତି କୃଷ୍ଣଦାସ ଭାବରେ ଭଣିତା କରାଯାଇଛି । ଉଦାହରଣ ଭାବରେ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭଣିତା ଏଠାରେ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

କୃଷ୍ଣ ଗୀତ ଶରଧାରେ ଗାଇବ ।

କୃଷ୍ଣଦାସକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇବ । (ରସ କଲ୍ଲୋଳ)

XX

XX

XX

ଅମୃତହଂ ସୁଆଦ ଯେ ମଧୁରସ ବାଣୀ

ସଂସାର ଜନକ ହିତେ କୃଷ୍ଣଦାସ ଭଣି (ନାମରତ୍ନ ଗୀତା)

XX

XX

XX

କରୁଣା କରିବେ କୃପା ଜଳଧି

ଭଣେ କୃଷ୍ଣଦାସ କଲିର ବିଧି (କଳିସିଦ୍ଧି)

XX

XX

XX

ଷୋଳପଦ ଗୀତ ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ

ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଆଜ୍ଞାରେ ଫେଡ଼ି କହେ କୃଷ୍ଣଦାସ (ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାର ଗୀତା)

XX

XX

XX

ଏହି ପ୍ରକାରେ ତିନିଦିନ କର

କୃଷ୍ଣଦାସ କହେ ଖଣ୍ଡିବ ଭୂର । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

XX

XX

XX

ଧନ୍ୟତ୍ରି କହିଲେ ଶୁଣ ହୋ ବୈଦ୍ୟ

କୃଷ୍ଣଦାସ କହେ ବ୍ୟାଧିକି ଖେଦ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

XX

XX

XX

ମୁଁ ତ ମୃତମତି ନ ଜାଣଇ ସଦଗତି

ତୁମ୍ଭେ କହିବା ଉପଦେଶ

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ÷ ୧୫

ଶିଶୁମତି କୃଷ୍ଣଦାସ ଗଣିକ

ଶ୍ରୀମୁଖୁଁ ପିଟିବ ସନ୍ଦେଶ (ଜ୍ଞାନ ତୃତୀୟା)

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପଦ୍ମଚରଣ

ଶିଶୁମତି କୃଷ୍ଣଦାସ ଶରଣ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

(୩) ରାଗ କେଦାର ଚକ୍ରକେଳୀ ବାଣୀ : -

ରାଗ କେଦାର ଚକ୍ରକେଳୀ ବାଣୀ ପ୍ରତି କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଥିବାର ଅନୁମିତ
ହୁଏ । ରସ କଲ୍ଲୋଳର ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦକୁ ସେ ଏହି ବାଣୀରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଯେମିତି
କର୍ଣ୍ଣେ ନୟ-ସୁତ ହେବା ଶୁଣିଲେ
କଳାକର ମୁଖୀ ଗୋପୀ ଧାଇଁଲେ ।
କୃଷ୍ଣଦାସ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାବକେଳୀ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଏହି ଛାନ୍ଦରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଯଥା : -

ଦଇବ ଯେମନ୍ତ ହୋଇବ ସତ

ହୁକୁରେ ତୋର ମାଡ଼ିବସୁ ଭୂତ ।

କୃଷ୍ଣଦାସ ଅଳଙ୍କାର ବୋଲି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବାଣୀକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଯେମିତି
ସେ ଗୋ ଏହି ବୃନ୍ଦାବନେ ପଶିଲେ
ଯେତେ ଡାକିଲେ ଆଉ ନ ଆସିଲେ ।

ଜଗମୋହନ ଛାନ୍ଦରେ ଏହି ବାଣୀ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଏ ଶରୀର ଉଦ୍ରୁତାଇ ସମାନ

ଦଶକେ ହୋଇଯିବ ଆନିଆନ

ଚିତ୍ରକର ଚିତ୍ରପଟ ପରାଏ

ହୋଇଅଛି ଏ କ୍ଷଣକାଳ ଦେହେ ।

କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ସମଗ୍ରଭାବରେ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଛି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର
କଟକର ଶନ୍ଦସମୂହକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ଭାଷାରେ ରାଗ କେଦାର ଚକ୍ରକେଳୀ ବାଣୀରେ
ସେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

(୪) କୃଷ୍ଣ ବା ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା :

କୃଷ୍ଣଦାସ ରସ ବିନୋଦ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଏଥି ଉଦ୍ଧାରେ ଗ୍ରହ ସାର । ଲକ୍ଷଣ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷର
ନାରଦ ମୁନି ଆଗେ ଏହା । କହି ଅଛନ୍ତି ଚଉବାହା
ପ୍ରଚ୍ଛିନ୍ନ ପାଇଁ ଗାବ ଗେଦ । ତିନିଶ କୋଡ଼ିଏ ଯେ ପଦ ।

ରସ ବିନୋଦର ଏହି ପଦରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ କୃଷ୍ଣଦାସ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ
ସମ୍ପର୍କରେ ତିନିଶ କୋଡ଼ିଏ ପଦ ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ
ଲକ୍ଷଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ ନୁହେଁ ବରଂ ଏହା ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ ।
ଆୟୁର୍ବେଦର ଶରୀର ପ୍ରକରଣମ୍ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସାମାନ୍ୟ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ
ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଆମେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରିବା ହିଁ ଉଚିତ ହେବ ।
କାରଣ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର ଆଉ କେତେକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକ ରହିଛି ।
ତାଙ୍କର ସାମୁଦ୍ରିକ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ହସ୍ତରେଖା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।
ତାଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ୟାମଦୀପ୍ତା ବା ଶ୍ୟାମଦୀପ୍ତ ବୋଲି ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏହି ହସ୍ତରେଖା ଦର୍ଶନ
ପର୍ଯ୍ୟାୟର । ତାରିଣୀ ଚରଣ ରଥ କୃଷ୍ଣଦାସ ଉତ୍କଳ ନୀଳମଣି କାରିକା ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ
ରଚନା କରିଥିଲେ ବୋଲି ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି । ଏହି “ଉତ୍କଳ ନୀଳମଣି” କାରିକା ମଧ୍ୟ
ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ ।

କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁଭଳି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା ଆୟୁର୍ବେଦ
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଉକ୍ତ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ
ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସେ ‘ମାଧବକର ଗୀତା’ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବାର ତାରିଣୀ
ଚରଣ ରଥ ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମାଧବକର ନାମରେ ଜଣେ
ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ ଭାରତରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଆୟୁର୍ବେଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ୟ
ହେଲା ସୁସ୍ଥ ମଣିଷର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଓ ରୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ରୋଗର ପ୍ରତିକାର କରି ତାହାର
ଜୀବନକୁ ରକ୍ଷା କରିବା, ବା ଆୟୁର ବୃଦ୍ଧି କରିବା । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ପରିପୂରଣ ପାଇଁ
ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ତିନିଗୋଟି ସୂତ୍ର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇଥାଏ । ସେହି ତିନିଗୋଟି
ହେଲା (୧) ହେତୁ ଜ୍ଞାନ (୨) ନିଜ୍ଞ ଜ୍ଞାନ ଓ (୩) ଔଷଧ ଜ୍ଞାନ ।

ଏହି ତିନିଗୋଟି ସୂତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ନିଜ୍ଞ ଜ୍ଞାନ ସର୍ବାଧିକ ମହତ୍ତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ । କାରଣ ରୋଗର
ସ୍ବରୂପ ଜ୍ଞାତ ହେବା ପରେ ତାହାର କାରଣ ଓ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ ଦ୍ବାରା ଚିକିତ୍ସା ସଫଳ
ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସବୁ କାରଣକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମାଧବ କର ‘ରୋଗ

ବିନିଷ୍ଠ' ନାମକ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ 'ମାଧବ ନିଦାନମ୍' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲା । ମାଧବ ନିଦାନ ରେ କେବଳ ରୋଗର ହେତୁ, ଲକ୍ଷଣ ଓ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତି ଆଦି ଚରକ, ଶୁକ୍ରତ ତଥା ବାଗ୍ଭଟ ଇତ୍ୟାଦିକ ରଚନାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଚିତ ହୋଇଛି । ମାଧବକର ସ୍ୱୟଂ ମଧ୍ୟ କେତେକ ରୋଗକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦାସ ମାଧବକର ଗୀତାରେ ଏହିସବୁ ନିଦାନକୁ ପଦ୍ୟାକାରରେ ଲେଖିଥିବା ସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମାଧବକର ଗୀତା ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ରୋଗ ଗୁଡ଼ିକର ନିଦାନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ନାଟ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା, ମୂତ୍ର ପରୀକ୍ଷା, ପାଚନ, ଦୂର୍ଣ୍ଣ, ରସ, ଅଞ୍ଜନ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

(୫) ରସ କଲ୍ଲୋଳରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ବିଷୟକ ତଥ୍ୟ :

ରସକଲ୍ଲୋଳରେ ଏପରି କେତେକ କଥା କୁହାଯାଇଛି ଯାହାକୁ ପଢ଼ିଲେ କୃଷ୍ଣଦାସକର ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି ବୋଲି ବୁଝିହୁଏ । ରସ କଲ୍ଲୋଳର ପଞ୍ଚବିଂଶ ଛାନ୍ଦରେ କୁହାଯାଇଛି -

କର୍ପୂର ନାରିକେଳ   ଅମ୍ଳ କେଡ଼େ ଶୀତଳ

ପାନକୁ ମହା ସୁଖକର

କହୁଁ କହୁଁ ଯେମନ୍ତ   କରଇ ପ୍ରାଣ ଅତ

ସେହି ରୂପେଟି ଖଳ ଗିର ହେ । ଆହେ ଜନେ

ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ପୂର ଯେମିତିକା ଅଣ୍ଡା ନାରିକେଳର ଜଳ ସେମିତିକା ଥଣ୍ଡା । କର୍ପୂର ନାରିକେଳ ଜଳକୁ ମିଶାଇ ଅଣ୍ଡା ପାନୀୟ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ ତାହା ବିଷାକ୍ତ ହୋଇଯାଇ ପ୍ରାଣ ନାଶ କରେ । ନାରିକେଳ ଜଳରେ କର୍ପୂର ମିଶାଇଲେ ତାହା ବିଷରେ ପରିଣତ ହୁଏ ବୋଲି କେବଳ ଚିକିତ୍ସାବିତ୍ ମାନେ ଜାଣିଥାଆନ୍ତି ।

ନବଗୁଡ଼ ଖୁବ୍ ମଧୁର ହୋଇଥାଏ, ମାତ୍ର ତାହାର ଅବିଗୁଣ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ରହିଥାଏ । ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷ ରହିଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ ପିତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅନେକ ଗୁଣ ଥାଏ ବୋଲି କବି କହିଛନ୍ତି ।

କେଡ଼େ ମଧୁର ନବ ଗୁଡ଼

କରଇ ଅବିଗୁଣ ବଡ଼

କାଳ ଦୀର୍ଘକୁ ପାଇ କେତେ ଗୁଣ କରଇ

ଏଠାରେ ପିତାଭାବ ଛାଡ଼ ଗୋ ।

(ରସ କଲ୍ଲୋଳ ୨୬/୨୧)

ବିଷ କେଉଁଠାରେ ଅଛି ବୋଲି ରସ କଲ୍ଲୋଳ ୧୬ଶ ଛାନ୍ଦରେ କବି କହିଛନ୍ତି -

କେ ବୋଲେ କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି ଗରୁଡ଼ବଇରୀଠାବେ ବିଶେଷ ବଡ଼

କେ ବୋଲେ ଲୋମୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପଇଡ଼ସଙ୍ଗମେ ଅଛି ହେ (ର. କ. ୧୬/୨୪)

ରସକଲ୍ଲୋଳର ସେହି କ୍ଷୋଭୁକ ଛାନ୍ଦରେ ଭୂର ରୋଗୀକୁ ଢଳ କେମିତି ଲାଗେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ବର୍ଷା ଋତୁର ବର୍ଷନା ସମୟରେ ସଂଯୋଗୀମାନେ କିପରି ଶୀତଳତା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଓ ବିଯୋଗୀମାନେ କିପରି ବିକଳ ହୁଅନ୍ତି କବି ଭୂର ରୋଗ ସହିତ ତାହାର ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି । ଭୂର ଥିବା ସମୟରେ ଢଳ ଦେହକୁ ଶୀତଳ ଲାଗିଥାଏ । ନିର୍ଜର ଲୋକ ଢଳ ନ ପାଇଲେ ବିକଳ ହୋଇଥାଏ ।

କଲା ସଂଯୋଗୀ ଜନେ ଶୀତଳ ବିଯୋଗୀଜନେ ହେଲେ ବିକଳ

ଭୂର ନିର୍ଜର ଦେହକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ବନ ହେ (ର. କ. ୧୬/୩)

ଭୂର ରୋଗରେ ଦେହ କିପରି କୃଷ ଓ ପାଣ୍ଡୁର ହୋଇଯାଏ ରସ କଲ୍ଲୋଳର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦରେ କବି ତାହାର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି -

କୃଷ ବିରହ ଭୂରେ କେ ଦେହ କୃଷ ପାଣ୍ଡୁର କରି

କେଶ ବସନ ମଳିନ ଦାନ ମନରେ ଅଛି ଧରି

କରି ଦୂଷଣ ଅଙ୍ଗଭୂଷଣ ବହଇ ନାହିଁ ଅଙ୍ଗେ

କୁରରୀ ପ୍ରାୟେ ଝୁରଇ ଭୟେ ପାଇବାର ଅନଙ୍ଗେ । (ର. କ. ୧୪/୭)

(୬) ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞାରେ ପଦ ଲେଖନ :

କୃଷଦାସ ସର୍ବଦା କୃଷ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରିଆସିଛନ୍ତି । ରସକଲ୍ଲୋଳ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରସ ବିନୋଦ ବା ଗୁଣ ସାଗର ଇତ୍ୟାଦିରେ ସେ ନିଜେ କାବ୍ୟମାନ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କେବେହେଲେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିନାହାନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞାରେ କାବ୍ୟମାନ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ବିନୀତ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ କହିଛନ୍ତି -

ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ଯାହା

ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ କହୁଅଛି ତାହା । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ କିଛି ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦାନ କରୁଛି
ଯେଉଁଥିରୁ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପଦ ରଚନା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ବୋଲି
ଜାଣିହେବ ତଥା ପଦସାମ୍ୟ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ ରସ କଲ୍ଲୋଳକାର କୃଷ୍ଣଦାସ
ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିହେବ ।

ରସ ବିନୋଦର ଶେଷ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

କୃପାସାଗର କୃପା କଲେ । ଶ୍ରୀପଦ୍ମମୁଖେ ଆସ୍ଥା ଦେଲେ

ତେଣୁ ସେ ଯୋଡ଼ିଲି ଏ ପଦ । ବିଷୟାବିଷୟକୁ ଏ ଗଦ ।

ରସ କଲ୍ଲୋଳରେ କବି କହିଛନ୍ତି -

କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ

କରନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନ ମନୋରଥ

କଲି ମୁଁ ଏହି ଘେନି ଅଭିମତ

କରିବାକୁ ରସ କଲ୍ଲୋଳ ଗୀତ

କହିଲେ ସେ ଯେଣୁ

କରରେ ମାତ୍ର ମୁଁ ଲେଖିଲି ତେଣୁ (ରସ କଲ୍ଲୋଳ)

ଉତ୍ତର କାହିଁକି କବିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପଶି ତାଙ୍କୁ ପଦମାନ ସବୁ କହି ଦେଉଥାଆନ୍ତି ଗୁଣ
ସାଗର ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୃଷ୍ଣଦାସ ତାହାକୁ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ସେଥିରେ
ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ କବି ଦିନୁଟିଏ ପଦ ଯୋଡ଼ିଦେଲେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି
ତାହା କୋଟିଏ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ପୁଣ୍ୟଠାରୁ ବି ଅଧିକ । ଗୁଣ ସାଗରରେ କବି
ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଦିନେ ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏମତ ବୋଇଲି ଶୁଣ ହେ କରୁଣାନିଧି

କେମତ ପ୍ରକାରେ କବିତ୍ୱପଣରେ ପ୍ରସରଇ ଦିବ୍ୟବୃଷି ।

ଧନଜନ ଦାରା ସମ୍ପଦରେ ମୋହ ବିଷୟାଦି ସବୁଖେଦ

ଏଡ଼େ ମହାନନ୍ଦ ଆଶ୍ରିତ ହେବାରୁ କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ପଦ ।

କବିଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଭୁ କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଭକ୍ତମାନେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ମୁନି
ଥିଲେ ତାଙ୍କର ମହିମା ଘେନି ସେ ଆଣି ତାଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନ୍ମ କରାଇଲେ । ସେଇଥିପାଇଁ

ସେହି ଭକ୍ତମାନେ ଉତ୍ସରକ ପାଦରେ ମଠି ରଖି କବିତାର ପଦମାନ ରଚନା କରନ୍ତି ।
ସେହି କବିମାନେ ଉତ୍ସରକକୁ ଭାବିଲେ ଉତ୍ସର ତାହା ଜାଣିପାରନ୍ତି । ଶାନ୍ତି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ,
ବିବେକ ଆଦି ଦୈବଗୁଣକୁ ଉତ୍ସର କବିକର ହୃଦୟରେ ଥୋଇଛନ୍ତି । ଉତ୍ସର କବିକର
ହୃଦୟରେ ପଶି ନିଜେ ହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦାସ କହୁଛନ୍ତି -

ତେଣୁକରି ମୁହିଁ ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ କବିକ ହୃଦରେ ପଶି

ଯହିଁକି ଯେ ପଦ ଯେମନ୍ତ ଘଟଇ କହି ଦେଉଥାଇ ବସି ।

ବିଷୟ ରସରେ ଯେ ସବୁ କବିତା ପଦ ବିସ୍ମରିଲେ ହେଲେ

ସେହି ପାଶୋରିଲେ ମୁହିଁ ନ ଛାଡ଼ଇ କହି ଦେଉଥାଇ ହେଲେ ।

(୭) ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗର ବିଶିଷ୍ଟତା :

କହେ କୃଷ୍ଣଦାସ କବି ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ସାହୁ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗର
ବିଶିଷ୍ଟତା ଶୀର୍ଷକରେ କୃଷ୍ଣଦାସକର ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗରେ କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରିଛନ୍ତି । କ୍ରିୟା ପଦର ଶେଷରେ କ ଯୋଗ କରି କ୍ରିୟା ସବୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ତାଙ୍କର
ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ତାହାର ଉଦାହରଣ ମଧ୍ୟ
ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଯେମିତି ରସ ବିନୋଦରେ -

ବିଷ୍ଣୁକୁ ଜଲାଜ ଦର୍ଶନ (ପୃ - ୧୩)

ସେ ତାକୁ ପାଳିଲାଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ - (ପୃ - ୨୮୧)

ନାମରତ୍ନ ଗୀତାରେ - ସାର କରି ଅସାର ଜଲାଜ ବୃଷକେତୁ (ପୃ - ୧୬)

ଅବଶ୍ୟ ଏମନ୍ତ ବୋଲି କରିବାଜ ଲୟେ (ପୃ - ୨୨)

ପ୍ରସାବ ସିନ୍ଧୁରେ -

ପ୍ରବେଶ ଜଲାଜ ନାବ ଭିତରେ (ପୃ - ୩୧)

ଏଣେ ଯେ ଖବର ଦେଲାଜ ବସି (ପୃ - ୪୪)

ଗୁଣ ସାଗରରେ -

ବହୁତ ନିନ୍ଦିତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବୀରକୁ ସ୍ଥାନରୁ ଦେଲାଜ କାଢ଼ି (ପୃ - ୧୯)

ବିଷ୍ଣୁଚମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଆସି ଚେଡ଼ିଲେଜ ସେହିକ୍ଷଣି (ପୃ - ୩୦)

ଭୂତକେଳିରେ -

ବିନୟ ହୋଇଣ ସୁତି କରିବାଜ ଯାଇଁ (ପୃ - ୨୫)

ଶ୍ରୀହରିକ ଉଦରକୁ ଦେଲେକ ଅନାଇଁ (ପୃ - ୩୭)

ଠିକ୍ ସେହିପରି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କ୍ରିୟାରେ କ ଯୋଗ କରାଯାଇ ପଦ ଗଠନ କରାଯାଇଛି । ଅନେକତ୍ରୁ କ୍ରିୟା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ କ ପ୍ରଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି ।

କ୍ରିୟାରେ କ ଯୁକ୍ତ -

ତହିଁ ନ ଛାଡ଼ିଲେ ଦେହାକ ରସ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

ପକାଶ ମଞ୍ଜି କରୁବାକ ପୂଜ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

କେହୁଣି ପ୍ରକାରେ ନୋହିବାକ ସାଧୁ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

କ୍ରିୟାଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ କ ଯୁକ୍ତ -

ବୁକୁକୁଳା ପୋକ ପ୍ରାୟେକ ହୋଇ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

ଆରେକ କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

ତିତାମୁକରୁ ମାଂସକେ ଭର (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

କପକେତୁ ରସ ଏତେକ ଗୁଣ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର କବିକୁ ରସ ବିନୋଦ ଓ ରସ କଲ୍ଲୋଚର କୃଷ୍ଣଦାସକ ସହିତ ସମାନ କରିବା ପାଇଁ ଯେତିକି ପ୍ରମାଣ ଏହି ମୁଖବନ୍ଧରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ରଚୟିତା କୃଷ୍ଣଦାସ ବୋଲି ଜାଣିବା ପାଇଁ ସେତିକି ପ୍ରମାଣ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ଏ ଦୁଇଜଣ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ମୋ ମନରେ ତିଳେ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ଉପୁଜି ନାହିଁ । ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସେମାନେ କୃଷ୍ଣଦାସକୁ (ଦାନ) ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ରଚୟିତା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ ତାଙ୍କର ମହାନ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟକୁ ଅଭିଜ୍ଞାତ ହେବାକୁ ସହଜ ହୋଇପାରିବ ।

ଏବେ ଆମେ କବିକ ସମ୍ପର୍କିତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଆସିବା । କୃଷ୍ଣଦାସ ଥିଲେ ଜଣ ଅଦ୍ଭୁତାୟ ବିଦ୍ଵାନ୍, ଅପରାଜେୟ ପଣ୍ଡିତ ଅକର୍ତ୍ତମ ଉକ୍ତ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରସ୍ତାବ ସିନ୍ଧୁର କେତେକ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ସେ ନିଜେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶାକୁ ସେ ସଂସ୍କୃତରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିଥିଲେ । ଆଲୋଚିତ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ କିଛି ଶ୍ଳୋକର ସ୍ରଷ୍ଟା । ରସକଲ୍ଲୋଚ ଭଳି ଏକ ଦିବ୍ୟ ଅଦିବ୍ୟ ଗାଥାରେ ଲାଳିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ ରଚନା କରି ଲଳିତ କାବ୍ୟ ସମ୍ଭାରର ମୂଳଦୁଆ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ଅହଙ୍କାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାଙ୍କ

ନିକଟରେ ଭରି ରହିଥିଲା ବିନାତ ଓ ବିନମ୍ର ଗୁଣ ସମୂହ । ସେଇଥିପାଇଁ ସେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବି ନିଜକୁ ଅପଣ୍ଡିତ ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଇବାକୁ ବୟସ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବି ନିଜକୁ ଶିଶୁମତି ଭାବରେ ଜଣାଇବାରୁ, ଅପାଦ୍ରେୟ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି ସମୋଧନ କରିବାକୁ ତଥା ଦାନ ଭାବରେ ଉର୍ଲ୍ଲ୍ଲାସ କରାଇବାକୁ ଉଚିତ ମଣିଥିଲେ । କେବଳ କୃଷ୍ଣଦାସ ନୁହନ୍ତି ସେ ସମୟର ବହୁ କବି ନିଜକୁ ଦାନହୀନ ବୋଲି କହି ଫଳ ଭାରରେ ଗଛ ନଇଁ ଆସିଲା ପରି ନଇଁ ଆସୁଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଦାସ ଏହା ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଂଶଧର ସେହି କାରଣରୁ ତାଙ୍କର ନାମକୁ କୃଷ୍ଣଦାସ ବୋଲି ନ କହି ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ବୋଲି ଧରିବସିବେ ।

ଯେତେ ଦୁଃଖ ଲାଗିଲେ ବି ତାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରୁ ଦାନ ଶବ୍ଦକୁ ଉଠାଇବାର ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ଆଉ ନାହିଁ । ଦାନ ଶବ୍ଦକୁ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦାନକୃଷ୍ଣ, କବି ଦାନକୃଷ୍ଣ, ଭକ୍ତକବି ଦାନକୃଷ୍ଣ ଓ ଅନନ୍ୟ ଦାନକୃଷ୍ଣ ପରି ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହୋଇସାରିଲାଣି । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଟିକଟରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେଜଟି କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ ନ ହୋଇ ଦାନକୃଷ୍ଣ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇସାରିଛି । ଏମିତି ଭାବରେ ନାମିତ ହୋଇସାରିବା ପରେ ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଓ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛୁ ।

କବିଙ୍କୁ ଆମେ କେମିତି ଭାବରେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଛୁ ଏହା ତାହାର ଏକ ନିଦର୍ଶନ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମ ସମ୍ମାନର ଦ୍ୱିତୀୟ ନିଦର୍ଶନ ହେଲା ତାହାକୁ କୃଷ୍ଣ ରୋଗୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା । ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି(ଗରଦ୍ୱାଡ଼), ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାସ, ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡଃ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଅଧ୍ୟାପକ ଗୌରୀ କୁମାର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଙ୍କଜ ସାହୁଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ କବିଙ୍କ କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ଅନୁସରଣ କରି ତାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣରୋଗୀକ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ଆଖ୍ୟାୟିତ କରିଛନ୍ତି । ସେହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀଟି କେଉଁଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ତାହା ଲିଖିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ନା ମୌଖିକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ସତ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଅବା ମନଗଢ଼ା, ତାହାକୁ ଧ୍ୟାନ ନ ଦେଇ ଜଣେ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଲୋକକୁ କୃଷ୍ଣରୋଗୀ ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଇ

ଦେବାର ଅତରାଳରେକେତେ ଯେ ଦୁଃସହନୀୟ ଦୁଃଖ ରହିଛି, ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥାଇ କେବଳ କୃଷ୍ଣଦାସ ହିଁ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଥିବେ ।

ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ, ତତ୍କୃର ରତ୍ନାକର ଚଟ୍ଟାଣି ଓ ତତ୍କୃର ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ୧୯୯୮ ମସିହାରେ ଗ୍ରନ୍ଥ କବି ଦାନକୃଷ୍ଣ ନାମକ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଛି । ସେଥିରେ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ର ‘ଦାନକୃଷ୍ଣ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଥିଲେ କି ?’ ଶୀର୍ଷକରେ ପ୍ରବନ୍ଧଟିଏ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦାସକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇବାରେ ସେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଗୁଆ ହୋଇ ବହୁ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି କବିକୁ କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇବାର ବହୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାର ସମସ୍ତ ସାମା ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇ ପ୍ରବନ୍ଧର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି - “କବି କୁଷ୍ଠରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରତିଦିନ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ବସି ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ ଓ ଗରୁଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭ ନିକଟରେ ବସି ସକାଳ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ଅପରାହ୍ନରେ ଜଣାଣ ପଢୁଥିଲେ ।” କୃଷ୍ଣଦାସକୁ କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ଯେଉଁ ଯୁକ୍ତିମାନ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ସେହି ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ କିପରି ଅସାର ତାହା ନିମ୍ନରେ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । (୧) ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, କୁଷ୍ଠରୋଗ ପ୍ରତି ଲୋକକର ଏକ ଅଜଣା ଅହେତୁକ ଭୟ ରହିଥିବାରୁ ଜାଣିଶୁଣି କବି ଦାନକୃଷ୍ଣ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଲେଖାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଉଲ୍ଲିଖିତ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମତକୁ ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ କାନ୍ତ କବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଯୌବନରୁ କୁଷ୍ଠରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ନ କରିଥିବା କଥା ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଏହି ଯୁକ୍ତିରେ ସଂଗତି କିଛି ନାହିଁ । କାନ୍ତକବିଙ୍କ ସମୟ ଓ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଭଣିତା ପ୍ରଦାନ କରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଘର କିମ୍ବା ପରିବାର ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନାହାନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ଛଳନାହୀନ କୃଷ୍ଣ ନିଜେ ଯାହା, ତା ଠାରୁ ନିଜକୁ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ କରି ପାଠକଙ୍କ

ଆଗରେ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଯଦି ସେ କୃଷ୍ଣ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେଉଥାଆନ୍ତେ ବା ତାଙ୍କୁ କିଏ ଲେଖିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଅହଙ୍କାର ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ନଥିବ ଭାବର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାଆନ୍ତେ ।

(୨) ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ଋଷ କଲ୍ୟାଣରୁ ଏକ ଉଦାହରଣ ଦେଇଛନ୍ତି -

କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଏମନ୍ତ ଠାକୁର ଥିବାର ଶୁଣିଛ କାହିଁ ।

କୁସିତ ଲୋକ ହିଁ ପରମ ପଦ ହିଁ ଲଗନ୍ତି ଯାହାକୁ ଚାହିଁ ।

ଏଠାରେ ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର କୁସିତ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥକୁ କଦାକାର କୃଷ୍ଣବ୍ୟାଧି ଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କବି କୃଷ୍ଣଦାସ ଋଷ କଲ୍ୟାଣରେ କୁସିତ ଶବ୍ଦକୁ ଖରାପ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ଯେମିତି :-

କର୍ପୁର ଚନ୍ଦନ ଦେଇ ରସୁଣ ରୋପିଲେ ନେଇ

କେତେବେଳେ ଛାଡ଼ଇ କୁସିତ ବାସନା ? (ର.କ. ୨/୧୩)

କୃପଣ ଜନ ଧନ ଭୋଗ ନୋହିଲେ ମନ

ହୁଅଇ ଆନନ୍ଦରେ ସୁଖୀ

କୁସିତ ଗ୍ରାମେ ଥିଲେ ମହାପଣ୍ଡିତ ହେଲେ

କି କି ହୋଇ ହୁଅଇ ଦୁଃଖୀ ସେ । ଆଗୋ ସଖୀ । (ର.କ. ୨୪/୨୪)

ଏଠାରେ ବାସନା ଓ ଗ୍ରାମର ବିଶେଷଣ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିବା କୁସିତ ଶବ୍ଦ କଣ କୁରୂପ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି ?

(୩) ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କୃଷ୍ଣରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେତୁ ଦାନକୃଷ୍ଣକୁ ମନ୍ଦିର ପ୍ରବଶ ମନା ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରତିଦିନ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ଥିବା ଗରୁଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭର ନିକଟରେ ଅତି ବିକଳ ଭାବେ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ଗରୁଡ଼ସ୍ତମ୍ଭ ନିକଟରେ ବସି ସକାଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ଅପରାହ୍ନରେ ଜଣାଣ ପଡୁଥିବାରୁ ପ୍ରହର ପରିମାଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡୁଥିଲା ।

ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଏହି ଯୁକ୍ତିଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପିଲାଳିଆ । ଗରୁଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭଟି ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଯଦି ତାଙ୍କୁ ମନ୍ଦିର ମନା ହୋଇଥାଆନ୍ତା ତେବେ ସେ ଗରୁଡ଼ସ୍ତମ୍ଭ ନିକଟକୁ କେବେ ଯାଇ ପାରି ନ ଥାଆନ୍ତେ ।

ଭକ୍ତମାନେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଗରୁଡ଼ ଓମ୍ ନିକଟରେ ଠିଆ ହୋଇ ସମର୍ପଣ ମୁଦ୍ରାରେ ଧ୍ୟାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଗରୁଡ଼ ଓମ୍‌ଟି ମନ୍ଦିରର ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ସକାଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବା ଅପରାହ୍ନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ିବା ବି ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଗରୁଡ଼ ଓମ୍ ସହିତ କୁଷ୍ଠରୋଗକୁ ଯୋଡ଼ିବା କଥାଟି ଯେମିତି ଅସଙ୍ଗତ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟତାପରେ କବିଙ୍କର କୁଷ୍ଠରୋଗ ଭଲ ହୋଇଯିବା କଥା ସେତିକି ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାପରେ ତାଙ୍କର କୁଷ୍ଠରୋଗ ଭଲ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଯମ ବା ଶାୟକର କୁଷ୍ଠରୋଗଭଲ ହୋଇଯିବା ଆଖ୍ୟାନ ପୌରାଣିକ । ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କୁଷ୍ଠ ଭଲ ହୋଇଯାଇଥାଆନ୍ତା ତେବେ ପୃଥିବୀରୁ କୁଷ୍ଠରୋଗ କେବେଠାରୁ ଲୋପ ପାଇ ଯାଇ ସାରାଗଣି । ଆଉ ଏମ.ଡି.ଟି. ଉଦ୍ଭାବିତ ହେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥାନ୍ତା ।

(୪) ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କବିଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟସ୍ବଜନ ଏବଂ ପରିବାରର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ପରିବାର ମଧ୍ୟରୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବାର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ କୁଷ୍ଠରୋଗ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଦାୟିତ୍ବହୀନ ମନ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । କାରଣ କବିଙ୍କର ଅତ୍ୟଧିକ ଭକ୍ତିଭାବ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନନ୍ୟ ଆସକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପୁରୀମୁଖୀ କରାଇଥିଲା ।

(୫) ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ‘କବି’ ଗଳ୍ପରେ କୁଷ୍ଠରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗଳ୍ପର ନାୟକ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତିକୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଗାଳ୍ପିକ । ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଏହି ଭ୍ରମାତ୍ମକ ତଥ୍ୟକୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ସେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ ସମ୍ପର୍କୀୟ କାହାଣୀ ଲେଖିବାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କାହାଣୀକୁ କେବେହେଲେ ଇତିହାସ ବୋଲି ଧରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତା ବ୍ୟତୀତ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି କାହାଣୀରେ ଅତିରକ୍ତିତ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ନିଜେ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ର ନିଜ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ଡଃ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ‘ଗୀତିକବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ’ ଶୀର୍ଷକ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ‘ସ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ଗ୍ରନ୍ଥ’ ଆଲୋଚନା କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଡଃ ମହାନ୍ତି ଲେଖିଛନ୍ତି - “ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନାଟିରୁ କବିଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ବିଷୟ

ଜଣା ଯାଇଥାଏ ତାହା ସମ୍ଭବତଃ ଯଥାର୍ଥ । ଗୋଟିଏ ପଦରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି -
 ପାଦପାଣି ମୋର ନାହିଁ ନା ଦେଖା । ଢଳୁରୁ ମୁରୁଖ ପଶୁରେ ଲେଖା ।
 ବିଷୟାରମ୍ଭେ ତ ହୋଇଲି ଦୁଃଖୀ । ସୁଜନ ସଙ୍ଗ ହିଁ ନାହିଁ ମୁଁ ଦେଖୁ ।

(୧୬ଶ, ୧୭ଶ ପାଦ)

କୃଷ୍ଣରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ଫଳରେ କବିଙ୍କ ହାତ ଓ ପାଦର ଆଙ୍ଗୁଠି ବିକୃତ ଛିନ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ହୁଏତ ଏଠାରେ ସୂଚିତ ।”

ତଃ ମହାନ୍ତି ଉପରୋକ୍ତ ପଦକୁ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଅର୍ଥ କରିଛନ୍ତି ତାହା ହୁଏତ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ । ତାହାର ଅର୍ଥ ହୁଏତ ଏହିପରି ହେବ “ମୁଁ ଚିରଦିନ ଭକ୍ତ ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଦ ପଦ୍ମରେ ମନୋନିବେଶ କରି ରହିବି ବୋଲି ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲି । ଯେଉଁଦିନ ଠାରୁ ବିଷୟ ଭୋଗରେ (ବୈବାହିକ ବନ୍ଧନରେ) ଆସକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଦୁଃଖରେ ଘାଣି ହେଉଛି । ସେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପାଦପାଣି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋତେ ମିଳିନାହିଁ ।” ମୁଁ ଢଳୁରୁ ମୁଖ ଓ ପଶୁ ସମାନ । ସୁଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ମିଶିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋତେ ମିଳିନାହିଁ । ଏହି ଅର୍ଥରୁ ତାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣରୋଗ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଆଦୌ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ।

କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣରୋଗ ହୋଇଥିବା କଥା ଯେ ଗ୍ରମାତ୍ମକ ଏହା ବୋଧ ହୁଏ ପାଠକମାନଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇସାରିଥିବ । ଏହି ଯୁକ୍ତିକୁ ଅଧିକ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ କରିବା ପାଇଁ ନିମ୍ନରେ ଆଉ କେତେକ ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି ।

(୧) କୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ କୃଷ୍ଣରୋଗ ହୋଇଥିବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀଟି ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅର୍ବାଚୀନ । ରାମଦାସ ଦାଦ୍ୟତାଭକ୍ତି ରଚନା କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମିତି କୌଣସି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଥିଲେ ରାମଦାସ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଭାବରେ ସେ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଥାଆନ୍ତେ ।

(୨) ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଲେଖନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ କିଛି ରଚନା କରିବା ଏକ ସହଜସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ । ସେଇଥିପାଇଁ ରଚନାକାରମାନେ ପୋଥି ଶେଷରେ ଲେଖିଥାଆନ୍ତି -

ଉଗ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ କଟାଗ୍ରୀବ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦୃଷ୍ଟି ଅଧୋମୁଖୀ

ଦୁଃଖେନ ଜିଖୁତଂ ଗ୍ରନ୍ଥଂ ପୁତ୍ରବତ୍ ପରିପାଳୟେତ୍ ।

କୃଷ୍ଣଦାସ ଯେତେ ସଂଖ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ତାହା କୌଣସି କୃଷ୍ଣରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ

ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଦାନକୃଷ୍ଣ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ନିଜେ ହିଁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଯଦି ଆଉ କାହା ମାଧ୍ୟମରେ ରଚନା କରିଥାଆନ୍ତେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ନ ହୋଇ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖନକାରୀର ନାମ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାଆନ୍ତେ । ପୁଣି ରସ ବିନୋଦରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଅକ୍ଷର ଗଣିବ ହସ୍ତରେ । ତେବେ ସେ ଲେଖିବ ପତରେ ।

ଏହି ପଦରୁ ମଧ୍ୟସେ ନିଜେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖନ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

(୩) ଜଣେ କୁଷ୍ଠରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏତେ ବଡ଼ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଭକ୍ତ କବି ଦାନକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀ ପଙ୍କଜ ସାହୁ ଭକ୍ତ କବି ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନ କରି ମୁଁ ତାହାକୁ ଅବିକଳ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଦେଉଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି - “ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷରେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । ସେ କାମ ଶାସ୍ତ୍ର, ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର, ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର, ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ର, ଶକୁନ ଶାସ୍ତ୍ର ଇ୍ୟାଦି ଅଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଭୃତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସହିତ ଷଟ୍କାବ୍ୟ, କାଳିଦାସ ବିରଚିତ ଗରୁ ସଂହାର, ଶୃଙ୍ଗାର ଡିଲ୍ଲକ, ଅଭିଜ୍ଞାନଶାକୁନ୍ତଳମ୍ ଓ ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ ପ୍ରଭୃତି ଅଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ କବି ତାଙ୍କର ଜୀବନର ପୂର୍ବାହ୍ରେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ତଥା ରସବେଦୀ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ କବିଗଣ କାବ୍ୟରଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଛନ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ମନର ଭାବକୁ ଭଲ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଛନ୍ଦ ଯୋଜନା ସର୍ବାଦୌ ଆବଶ୍ୟକ । ତାହା ନ ଜାଣିଲେ କବି ତାର ହୃଦୟର ଭାବକୁ ଯଥାର୍ଥ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଛନ୍ଦ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କବି ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗଭୀର ଅନୁପ୍ରବେଶ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଅଧିକ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଜ୍ଞାନକୁ ପୁଞ୍ଜି କରି ଦାନକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ଆମ୍ଭ କରିଥିଲେ । (ପୃ - ୧୮)

(୪) କୃଷ୍ଣଦାସ ତାଙ୍କର ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ରଚନା କରିବା ପାଇଁ ଚରକ, ଶୁଶ୍ରୁତ, ବାଗଭଟ ଆଦି ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ ମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । ମାଧବ ନିଦାନ

ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସେ ମାଧବକର ଗୀତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ରୋଗୀର ପରୀକ୍ଷା ଏବଂ ବହୁ ରୋଗର ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣରୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଉଲ୍ଲିଖିତ ହେଇନାହିଁ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନାରାୟଣଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ତଥା ଜଣେ ଉତ୍ତମ ବୈଦ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବୋଲି କହିବା କେତେଦୂର ସମୀଚୀନ ହେବ ତାହା ପାଠକେ ବିଚାର କରିବେ ।

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଏଠାରେ ଶେଷ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ରସକଲ୍ଲୋଳର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଆର୍ତ୍ତ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଏକ ବସ୍ତବ୍ୟକୁ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି - ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, କେତେକ ଲୋକ ଅତୁରଦର୍ଶୀ ମୁଣ୍ଡିମେୟ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମତ ଲୋକମୁଖରେ ଶ୍ରବଣ କରି ଅନ୍ଧ ପରମ୍ପରା ନ୍ୟାୟରେ ତାହାକୁ ସ୍ୱମତ ବୋଲି ଖ୍ୟାପନ କରନ୍ତି । କାବ୍ୟପାଠ କରିବା ତ ଦୂରର କଥା, କାବ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରରେ ନ ଆଣି କେବଳ କବିଙ୍କ ଦୋଷମାନ ଲୋକ ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଏ ବିଷୟ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି କିଟିପୟ ଖ୍ୟାତନାମା ଲୋକଙ୍କ ତୁଣ୍ଡି ବିଧାନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତଥା ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧିର ଅଭିପ୍ରାୟରେ କେବଳ ମତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି ।”

ଏହି ବସ୍ତବ୍ୟରୁ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୌଣସି ଆଲୋଚକଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ କରିବା ନୁହେଁ । ବରଂ ପାଠକ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ମୋର ଅନୁରୋଧ ସେମାନେ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣରୋଗୀ ବୋଲି ନ କହି ତାଙ୍କର ମହାନ ଆତ୍ମାକୁ ଅଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଗୀତା ରୂପ ଦେବାରେ କବି କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର ଦୁଇଗୋଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି କବି ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ପଦ୍ୟରୂପ ପ୍ରଦାନ କରି ନ ଥିବା ହେତୁ ଏହାକୁ ପଦ୍ୟାକାରରେ ରଚନା କରିବା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଜଟିଳତମ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ ସହଜ କରି ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବା । ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ପରି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଶେଷଭାଗରେ କବି ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପର୍କିତ କେତେ ତଥ୍ୟର ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି । ଲେଖିଛନ୍ତି -

ସଂସାରେ ଯେତେ କବିମାନେ ଥିଲେ । ବଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର କେହି ନ କହିଲେ

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉପକାର ଯାହା । କେନ୍ଦୁଣି କବି ତ ନ କଲେ ଏହା

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉପକାର କରିବାକୁ ସେ ତାଙ୍କର ଅନନ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବେଳି ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ସେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଉପକାର କରିବା କଥାକୁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦୋହରାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ ବି କହିଛନ୍ତି -

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ । ବୈଦ୍ୟ ସାହାସ୍ରଏବେ ଦେଖି କହି ।

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଉପକାର କରିବା ପାଇଁ କୃଷଦାସ ସମଗ୍ର ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତାହାର ସାର ଅଂଶକୁ ପଦ୍ୟାକାରରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ କବି ଚାରିଗୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଚାରିଗୋଟି ଭାଗର ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରଥମେ ଦେଖିବ ନାଟିକା ଯାଇ । ଦ୍ଵିତୀୟେ ହୃତରେ ତରଳ ଦେଇ

ତୃତୀୟ ବିହିବ ପାଞ୍ଚ ନ ଶିସ । ଚତୁର୍ଥେ ମନୁକୁ ଦେବାକ ରସ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ନାଟି ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ଦ୍ଵିତୀୟରେ ମୁଦ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଅର୍ଥରେ ରୋଗୀର ମୁଦ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଥିରେ ଟେକ ପକାଇ ଟେକର ଗତି ଅନୁସାରେ ରୋଗୀର ପରୀକ୍ଷା, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଞ୍ଚନ ଓ ରସ କିପରି ସୃଷ୍ଟି କରାଯିବ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି -

ଦର୍ଶନ ସର୍ଗନପ୍ରଶ୍ଵେଷ୍ଠଂ ପରୀକ୍ଷେତ ରୋଗିଣମ୍

ଆୟୁରାଦି ଦୃଶ୍ୟସର୍ଗାଛାତାଦି ପ୍ରଶ୍ଵତଃ ପରମ୍ । (ବାଗଭଟ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଦର୍ଶନ, ସର୍ଗନ ଓ ପ୍ରଶ୍ଵ ଏହି ତିନି ପ୍ରକାରରେ ରୋଗୀକୁ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ ।

ନାଟି ପରୀକ୍ଷାକୁ ସର୍ଗନ ଓ ମୁଦ୍ର ପରୀକ୍ଷାକୁ ଦର୍ଶନ ଭିତରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । କବି କୃଷଦାସ ସର୍ଗନରୁ ନାଟି ପରୀକ୍ଷାକୁ ଦର୍ଶନରୁ ମୁଦ୍ର ପରୀକ୍ଷାକୁ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

କେମିତି ନାଟି ପରୀକ୍ଷା କରାଯିବ ତାହାର ଉତ୍ତରରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଯାଇଛି -

ନାଡ଼ିମଙ୍ଗୁଷମୂଳାଧଃ ସ୍ଵଶେଦକ୍ଷିଣାଗ କରେ

ଜ୍ଞାନାର୍ଥଂ ରୋଗିଣୋ ବୈଦ୍ୟୋ ନିଜ ଦକ୍ଷିଣ ପାଣିନା ।

ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ଶିଷ୍ୟଗ୍ନାମ ହସ୍ତେ ବାମ ପାଦେ ଚ ଯଦୁତଃ

ଶାସ୍ତ୍ରେଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟେନ ତଥା ସ୍ଵାନୁରବେତ । (ବାଗଭଟ)

ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଲା ଚିକିତ୍ସକ ରୋଗ ଜାଣିବା ନିମିତ୍ତ ନିଜର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତଦ୍ଵାରା ପୁରୁଷ ଲୋକର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ବୃଷାଙ୍ଗୁଳି ମୂଳର ଠିକ୍ ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ନାଡ଼ିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ବାମ ହସ୍ତରେ ଓ ବାମ ପାଦରେ ନାଡ଼ି ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ । କୃଷ୍ଣ ଦାସ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି -

ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ ନାଡ଼ିକା ଧରି । ଦକ୍ଷିଣେ ପୁରୁଷ ବାମେଣ ନାରୀ ।

ନାଡ଼ିର ପରୀକ୍ଷାରୁ ବାତ ପିତ୍ତ ଓ ଆମ୍ବର ଲକ୍ଷଣ ଜଣା ଯାଇଥାଏ ବୋଲି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୃଷଦାସ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ନାଡ଼ିରୁ ସନ୍ନିପାତର ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ବୁଝି ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ଵେଷ୍ଟାୟୁକ୍ତ ହୋଇ ବାତ ଶ୍ଵେଷ୍ଟା, ପିତ୍ତ ଶ୍ଵେଷ୍ଟା ଓ ବାତ ପିତ୍ତ ଶ୍ଵେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ନାଡ଼ି ପରୀକ୍ଷାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । କବି ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସହଜବୋଧ୍ୟ କରାଇବା ପାଇଁ ସୁନ୍ଦର ଭାବର ଉପମାମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ ରସାଳ କରାଇଛନ୍ତି । ସନ୍ନିପାତ ଲକ୍ଷଣରେ କବି କହିଛନ୍ତି -

ସନ୍ନିପାତ ନାଡ଼ି ଦେଉଛି କହି । ବେଙ୍ଗ କଣ ପ୍ରାୟେ ହକୁଣ ଥାଇ ।

ହଂସ ଯେହ୍ନେ ଜଳ ପହଁରିଯାଏ । ନୋହିଲେ ଚାଇଲ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରାୟେ ।

ଘରଚଟିଆ ଚଢ଼େଇ ଯେମନ୍ତ । ଛଟଛଟ ହୋଇ ଡେଇଁ ଡେମନ୍ତ ।

ତିଅଁଳ ଗଡ଼ଜ ଶଶକେ ପଡ଼ି । ସନ୍ନିପାତ ବୋଲି ଏମନ୍ତ ନାଡ଼ି ।

କୃଷ୍ଣଦାସ ସବୁ ନାଡ଼ିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହିପରି ରମଣୀୟ ଉପମା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । କେତେବେଳେ ତାହା କୁଆ ଆଖି ପରି ମିଟିମିଟି ଚାହିଁଥାଏ ତ କେତେବେଳେ କୁକୁଡ଼ାର କଣ୍ଠ ପରି ଦକଦକ ହେଉଥାଏ । କେତେବେଳେ କଙ୍କଡ଼ା ପରି ମୁଣ୍ଡକୁ ହଲାଇଥାଏ ତ କେତେବେଳେ ଏଣୁଅ ପରି ମୁଣ୍ଡକୁ ଛଟଛଟ କରୁଥାଏ ।

କବି ମୃତ୍ୟୁ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଉପମା ପ୍ରୟୋଗକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ଯେମିତି -

ଯେବଣ ମୃତ୍ୟୁରେ ଡେଇଁ ପ୍ରବେଶ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଯେବେ ହୋଇ ଅଦୃଶ୍ୟ
 ନୋହିଲେ ଆତ୍ମାବଳୀ ପ୍ରାୟେ ଯିବ । ଆଦିତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ପ୍ରାୟେ ଦିଶିବ ।
 ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱଭାବେ । ଏତେ ଅଲକ୍ଷଣ ଦିଶିବ ଯେବେ
 ସେ ମନୁ କେବେହେଁ ନୁହଇ ସାଧ । ବିଚାରି ବୁଝିହେ ପଣ୍ଡିତ ବୈଦ୍ୟ ।
 ଆୟୁର୍ବେଦ ଅନୁସାରେ ମୃତ୍ୟୁ ପରୀକ୍ଷାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହିପରି -
 ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ରଜନୀବାନେ ଘଟିକାନାଂ ଚତୁଷ୍ଟୟେ
 ଭଦ୍ରାପ୍ୟ ରୋଗୀଣଂ ବୈଦ୍ୟୋ ମୃତ୍ତୋଦ୍‌ସର୍ଗଞ୍ଚ କାରୟେତ୍ ।

ଆଦ୍ୟଧାରାଞ୍ଚ ସନ୍ତତ୍ୟ ମଧ୍ୟଧାରା ସମୁତ୍ପନ୍ନ
 ଶୁଭେ କାତମୟେ ପାତ୍ରେ କୃତଂ ମୃତ୍ୟୁଂ ପରୀକ୍ଷୟେତ୍ ।
 ଗାୟତ୍ରୋଦୟବେଳାୟାଂ ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥାନକେ ଧୃତମ୍
 ଲୋକୟିତ୍ୱା ପୁନଃ ସମ୍ୟକ୍ ତତୋ ମୃତ୍ୟୁଂ ପରୀକ୍ଷୟେତ୍ ।
 ତୃଣେନାଦାୟ ଡେଇଁସ୍ୟ ବିନ୍ଦୁଂ ମୃତ୍ରେ ବିନିଷ୍ପିପେତ୍
 ଜାୟତେ ବ୍ରହ୍ମବ୍ରତା ଯତ୍ର ବିକାରଃ ସୋଃଶ୍ଚି ପିତ୍ତଜଃ । (ବାରଜତ)

ଅର୍ଥ, ବୈଦ୍ୟ ଚାରିଦଣ୍ଡ ରାତ୍ରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିବା ସମୟରେ ରୋଗୀକୁ ଉଠାଇ ମୃତ୍ୟୁତ୍ୟାଗ
 କରାଇବେ । ପ୍ରଥମ ମୃତ୍ୟୁଧାରା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ଯେଉଁ ମୃତ୍ୟୁ
 ନିର୍ଗତ ହେବ ତାହାକୁ ନିର୍ମଳ କାତପାତ୍ରରେ ରଖି ପରୀକ୍ଷା କରିବେ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉଦୟ
 ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମୃତ ଗ୍ରହଣ କରି ତାହାକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ହଲାଇ
 ପରୀକ୍ଷା କରିବେ । ତୃଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ଡେଇଁ ଆଣି ମୃତ୍ୟୁରେ ପକାଇବେ । ଯଦି
 ଏଥିରେ ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରତ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତେବେ ରୋଗୀର ରୋଗ ପିତ୍ତ ଜନିତ ବୋଲି ଜଣାଯିବ ।

ଦାନକୃଷ୍ଣ ଏହି ମର୍ମରେ ଗୀତ ରଚନା କଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ
 କରା ହୋଇଛି । କବି କହିଛନ୍ତି-

ହୁତ ଧରିବାର ଏମତ ବିଧି । ତାହା କହିଦେବା ଶୁଣ ସୁବୁଦ୍ଧି
 ସୁବୁଦ୍ଧି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିସ୍ରାବଗୁଣ
 ପ୍ରଭାତେ ମୃତ୍ୟୁ ଯେ କଂସାରେ ଧରୁ । ନୋହିଲେ ମାଟି ପିତ୍ତାଶରେ କରୁ
 ଡିନିଦଣ୍ଡ ଯାଏ ଖରାରେ ଥିବ । ଆଗପଛ ମୃତ୍ୟୁ ଲୋଡ଼ିଣ ନେବ

କୁଶ ଅଗ୍ରେ ପକାଇବ ତରଳ । ନୋହିଲେ ତିରଣ ଅଗ୍ରତେ ଭଲ ।

ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନାଇବ ରହି । ଯେଉଁଦିଗେ ଯିବ ସେମନ୍ତ ହୋଇ

ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ସେ ଚାଲିବ ଖର । ଦୃଢ଼ କରି ତାକୁ ହୃଦରେ ଧର ।

ନାତି ପରିକ୍ଷା ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପରିକ୍ଷା ପରେ ବିଭିନ୍ନ ରୋଗ ପାଇଁ ପାଚନ ଓ ରସ ସମ୍ପର୍କରେ କବି ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । କେଉଁ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ପୋଥି ବା କେଉଁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଆୟୁର୍ବେଦ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ କବି ତାହାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ଖୋଜି ପାଇବା ଆମଭଳି ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର । କୃଷ୍ଣଦାସ ପ୍ରଥମେ ଚନ୍ଦନାଦି ପାଚନ ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି କହିଛନ୍ତି-

ହୁତ ପରୀକ୍ଷା ଏହିଠରେ ଗଲା । ପାଞ୍ଚନ ମହିମା କହିବା ଭଲା

ଗର୍ଭଣୀ ସ୍ତ୍ରୀରୀମାନଙ୍କର କ୍ଷୁର । ତହିଁକି ଏମନ୍ତ ଔଷଧ କର

ଦିବ୍ୟ ବଚନ ଏ ଅତିଉପମ । ଏହାକୁ ବୋଲି ଚନ୍ଦନାଧି ନାମ

ମୁଆ ମାଣ୍ଡୁ ହୋଇବ ଯେତେ । ରକତ ଚନ୍ଦନ କରିବା ତେତେ

ପାପତା ମାଣ୍ଡୁ ତହିଁରେ ଭରି । ପାଟେଳ ମାଣ୍ଡୁ ଯତନ କରି

କଟୁକା ମାଣ୍ଡୁ ଯତନ କରି । ପାଣି ଅଷ୍ଟହି ମାଣିକାରେ ଭରି

ହାଣ୍ଡିରେ ଭରି ସିଝାଇବ ନେଇ । ପାଣି ରହିବ ମାଣିକାଏ ତହିଁ

ମହୁ ପରୀକ୍ଷ ଯେ ଏଥକୁ କର । ଗର୍ଭଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଛାତିବ କ୍ଷୁର ।

ଚନ୍ଦନାଦି ସଂପର୍କରେ ବାଗ୍‌ଭଟ୍ଟ କହିଛନ୍ତି ଯେ-

ଚନ୍ଦନଂ ପଦ୍ମକଞ୍ଚେବ ତଥା କଟୁକରୋହିଣୀ

ପୃଥକ୍‌ପର୍ବଣିଂ ସମଂସିଦ୍ଧ ମୁଷ୍ଟିତଂ ଶୀତଳଂ ଜଳମ୍

ପିତ୍ତୋତ୍ତରେ ନୃଣାମେତଦ୍ ସନ୍ନିପାତେ ଚିକିତ୍ସିତମ୍ ।

ଅଥାଚ୍, ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ, ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ, କଟୁକା ଓ ରୋହିଣୀକୁ ସମପରିମାଣରେ ସିଦ୍ଧ କରି ପରଦିନ ପ୍ରାତଃ କାଳରେ ସେହି ଶୀତଳ ଜଳକୁ ପାନ କରିଲେ ପିତ୍ତୋତ୍ତର ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ ଶାନ୍ତ ହେବ ।

ପ୍ରତାପ ମାର୍ତ୍ତନ୍ଦ ରସ ସମ୍ପର୍କରେ ବାଗ୍‌ଭଟ୍ଟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

ବିଷ ହିକ୍ତୁଳ ଚୈପାଳ-ଚଞ୍ଚଣଂ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିତମ୍

ରସଃ ପ୍ରତାପ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡଃ ସଦ୍ୟୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିନାଶନଃ ।

ଅର୍ଥ ବିଷଃ ଶାଘ୍ର, ହିଙ୍ଗୁଳଃ ଶାଘ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରପାଳ ୩ ଶାଘ୍ର, ଚାଙ୍ଗଣା ୪ ଶାଘ୍ରକୁ ଏକତ୍ର
ଜଳରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ରସ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେବନ କଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ୱର ନିବାରିତ
ହେବ ।

ସେହି ପ୍ରତାପ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ରସ ସଂପର୍କରେ କବି କୃଷ୍ଣ ଦାସ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି-

ପ୍ରତାପ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ରସର ଗୁଣ । ସୁକୁଧ ସାଧୁ ବଦ୍ୟଜନେ ଶୁଣ
ଗରଜ ମାଡ଼େକ ଘେନିଣ ହେଜି । ମହୁରାଦି ମାଡ଼ ତହିଁରେ ବେସି ।
ଜେପାଳ ଛମାଡ଼ ଚାଙ୍ଗଣା ଚାରି । ହିଙ୍ଗୁଳ ଆଠ ମାଡ଼ ତହିଁ ଭାରି
ଅଦାରସ କିନ୍ତୁ ମିଶାଇ ଦେବୁ । ଜମିଳ ରସେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବୁ
ଜମିଳ ରସ ନ ପାଇବୁ ଯେବେ । ଶୁଷ୍କ ପାଣିଦେଇ ଖଜିବୁ ତେବେ
ତଣାସମ କରି ବାନ୍ଧିବୁ ବଡ଼ି । ସିତଳାରେ ସବୁ ଥରୁ ସଂଯାତି
ଏଥରୁ ମାତ୍ରା ଏ ଖାଇଲେ ବଡ଼ି । ନାନାଦି ବ୍ୟାଧିମାନ ଯାଇ ଛାଡ଼ି ।

କୃଷ୍ଣ ଦାସକ ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ,
ବରଂ ବୈଦ୍ୟଜନ ଓ ପାଠକଗଣଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଏଥିରେ ଚେଷ୍ଟା
କରାଯାଇଛି । ଲଳିତ ଶବ୍ଦଭାବରେ ଝାଙ୍କି ହୋଇଯାଇଛି ଏହି ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ରୂପକ
ଅନନ୍ୟ ମହାରୁହ । ଦୁଷ୍ଟରୁ ରାବିତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଯେପରି ଗୁଡ଼ିଆ ଆଶାୟୀ ଜନଙ୍କୁ
ପରିବେଷଣ କରିଥାଏ, ସେହିପରି କୃଷ୍ଣ ଦାସ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରର ସାର ସଂଗ୍ରହ କରି
ପଣ୍ଡିତ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ
କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡାଦ୍ୱୟ ହୋଇନାହାନ୍ତି ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଶେଷ ଭାଗକୁ ସେ ଉପଦେଶରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।
ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସମୋଧାନ କରି ସେ କହିଛନ୍ତି - ହେ ସୁକୁର୍ଷି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟଗଣ !
ଚଉଷଠି ରୋଗ ଘେନି ଆମର ଦେହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ରୋଗକୁ ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିବା
ସମୟରେ ହଠାତ୍ ରୋଗ ଛାଡ଼ିଗଲା ବୋଲି ମନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ ନାହିଁ ।
ତାହା କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପ ଧରି ଗୁପ୍ତରେ ରହିଯାଇଥିଲେ ବି କେତେବେଳେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପ୍ରାଣ ନାଶ
କରିପାରେ । ତେଣୁ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ଅନୁଯାୟୀ ଅଗ୍ନି ଏବଂ ବ୍ୟାଧିକୁ ମୂଳରୁ ନାଶ କରିବା

ଉଚିତ । ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟ ବ୍ୟାଧିକୁ ଚିହ୍ନିପାରେ ନାହିଁ, ରୋଗପାଇଁ ସେ ଯମ ସହିତ ସମାନ ।
ଯେପରି ଡିକ ପ୍ରମାଣ ମେଘ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୁଝାଣକୁ ଘୋଟାଇ ପକାଇଥାଏ ସେହିପରି
ସାମାନ୍ୟ ରୋଗଟିଏ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମଣିଷକୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖକୁ ଠେଲିଦିଏ । ଯେପରି
କାଠ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ରହିଥାଏ, ସେହିପରି ବ୍ୟାଧି ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତ
ଭାବରେ ରହିଥାଏ ।

କୃଷ୍ଣଦାସକ ମତରେ ପଞ୍ଚଭୂତରୁ ବ୍ୟାଧିସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ତତ୍ତ୍ୱଧରୁ ନାଡ଼ୀ
ପରୀକ୍ଷାଟି ପୃଥ୍ବୀ ସଦୃଶ ଓ ମୁଦ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଆପ ବୃତ୍ତ ସହିତ ସମାନ । ନେତ୍ର ପରୀକ୍ଷାରୁ
ତେଜ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ । କଥାରୁ ବାୟୁର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ରୋଗୀ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ
ଆଶା କରେ ତାହା ଆକାଶଭୂତର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟାଏ ।

କୃଷ୍ଣଦାସ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଣିଷକୁ ଜଣେ ବଣିକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି
କହିଛନ୍ତି -

ସଂସାରେ କେହି ଚିର ନୁହେଁ କି ନା । ପାପପୁଣ୍ୟ ଘେନି ବଣିଜ ସିନା ।

ଯାହା ଅର୍ଜିବ ତାହା ଭୁଞ୍ଜିବ ହିଁ । କାହାର ସଙ୍ଗତେ ନୟିବେ କେହି ।

ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ କେବଳ ବୈଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କିତ ଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲି ଧରିବସିଲେ ଠିକ୍
ହେବନାହିଁ । ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେମିତି ଅନୁଭବର କଥା ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି
ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିବା ପାଇଁ ସେମିତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି କବି କୃଷ୍ଣଦାସ ।
ଜଟିଳ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକୁ ସହଜରେ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୃଷ୍ଣଦାସ ଏଥିରେ
ଭରିଦେଇଛନ୍ତି ଯେମିତି ଶରୀର ସମ୍ବୋଧନୀ ଶକ୍ତି, ଉପମା ଅଳଙ୍କାରର ପ୍ରୟୋଗରେ
ଏହି ଶୁଷ୍କଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଯେମିତି କରି ପକାଇଛନ୍ତି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ । ଭକ୍ତି ଗଦ୍ୟର ଚିତ୍ତରେ
କୃଷ୍ଣ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ଯେପରି ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ଉପଦେଶର
ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ସେମିତି ପବିତ୍ର କରିବାକୁ ଚାହଁଛନ୍ତି ସମଗ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଜଗତକୁ ।

ଆଶା କରୁଛି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନ ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ,
ଜୟଦେବଙ୍କର ସମକକ୍ଷ, ବହୁଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର ଏହି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥଟି ରସିକ
ପାଠକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ହେବ ।

ଡକ୍ଟର ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର

ଜିହ୍ଵା ଚୟ କୃଷ୍ଣ କରୁଣାସିନ୍ଧୁ	।	କମଳା ବଲ୍ଲଭା ଭଗତବନ୍ଧୁ ।
ଅଶେଷ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର	।	ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦା ସାରଙ୍ଗଧର ।
ଜ୍ଞାବର ଜଙ୍ଗମ ପତଙ୍ଗ କାଟ	।	ଜୀବ ସ୍ଵରୂପେ ହୋ ସବୁରି ଅଟ ।
ଯାହାକୁ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରାପତ ଗତି	।	ତୁମ୍ଭେ ସିନା ଦେଇଅଛ ସବୁଟି ।
ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ମାଗୁଛି ବର	।	ଭୋ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କର ।
ଅନାତି ସଂସାର ଏ ମାୟା ମୋହ	।	ଚଉଷଠୀ ରୋଗ ଘେନିଣ ଦେହ ।
ଏଥକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯେ କର୍ମକରତା	।	ବାଡ଼କୁ ଭିଆଣ କରିଛ ବତା ।
ଯେ ଦେହ ଅଛି ହାଡ଼ ଚର୍ମ ଗଢ଼ି	।	ବାଳ ଝିନ ପ୍ରାୟେ ସହସ୍ରେ ନାଡ଼ି ।
ହାଥେ ଚଉଳେ ହୋଇ ଯେଉଁ ନାଡ଼ି	।	ସୋଲ୍ୟ ତମ୍ଭରୁ ମେରୁ ଶିଖେ ବଢ଼ି ।
ଅନାତି ସଂସାର ବୋଲି ଯହିଁକି	।	ସାତଶ ବାସ୍ତବି ନାଡ଼ି ତହିଁକି ।
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଦେହ ଗୋଟା	।	ଯେହ୍ନେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପାଣିଫୋଟକା ।
ସବୁ ରକ୍ତ ତମ ଏ ତିନିଗୁଣ	।	ଛାମୁରେ କରୁଛି ଗୁହାରୀ ଶୁଣ ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ଦାରା ସୁତ ମୋହ	।	ବ୍ୟାଧି ପାଡ଼ା କଲେ ଯାଇ ଏ ଦେହ ।
ମକୁକୁ ଔଷଧ ଦେଇଣ ତାରି	।	ବୈଦ୍ୟ ନାରାୟଣ ଅଟନ୍ତି ହରି ।
ଯେବଣ ରୋଗକୁ ଯେଉଁ ବିଧାନ	।	ନାଡ଼ି ପ୍ରତିବିଧି ହୁଅ ଜାଣିଣ ।
ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ଯାହା	।	ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ କହୁଅଛି ତାହା ।
ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ ନାଟିକା ଧରି	।	ଦକ୍ଷିଣେ ପୁରୁଷ ବାମେଣ ନାରୀ ।
ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ପ୍ରଭୁ ଶରଣ	।	ସୁବ୍ରତ ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ ।
ପୁରୁଷ ହସ୍ତର ଯେବଣ କର	।	ନିମିଷେ ବସାଇ ନାଟିକା ଧର ।
ତମ୍ଭରୁ କତିରୁ ଆଙ୍ଗୁଳେ ଛାଡ଼ି	।	ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଧରିବ ନାଡ଼ି ।
ସଜ୍ଜୁ ଧରିବ ମଳୁର କର	।	ଆପଣା ନିଶ୍ଵାସ କରିବ ଥର ।
ନିର୍ବାତ ଦାପର ବେତାର ଯେହ୍ନେ	।	ମନବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥିର ହୋଇବ ତେହ୍ନେ ।
ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଧରିବ ନାଡ଼ି	।	ବାତ ପିତ ଆମ୍ଭ ଯେମନ୍ତେ ବାଡ଼ି ।

ପ୍ରଥମେ ତର୍ଜନୀ ଆଙ୍ଗୁଳି ଏକ	। ଅଳପ କରି ଥିବ କରି ଯାକ ।
ସେ ଆଙ୍ଗୁଳି ସରୁ ଜାଗିବ ଯେବେ	। ବିଚୁଳି ପ୍ରାୟେ ଜାଗୁଥିବ ବେଗେ ।
ଘଣ୍ଟି ବିଚୁଳି ଯେହ୍ନେ ମାରେ ଜଟା	। ତେବେ ସେ ଜାଣିବ ପିଛ ବେରେଷା ।
ମଝି ଆଙ୍ଗୁଳିର ନାଡ଼ି ସ୍ବଭାବେ	। ସର୍ପ ଡିର ପ୍ରାୟେ ଜାଗିବ ଯେବେ ।
ଲହ ଲହ ହୋଇ ବହେ ସରିତ	। ଏମନ୍ତ ନାଡ଼ିକି ବୋଲିବି ବାତ ।
ତଳ ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ନାଟିକା ଯେହ୍ନେ	। ମୋଟ ହୋଇ ଯେବେ ଜାଗିବ ସେହ୍ନେ ।
ଅତି ବ୍ୟଗ୍ର ନୋହି ଯହରା ବେଶ	। ଏହାକୁ ବୋଲିବି ଆମ ପ୍ରକାଶ ।
ବକ୍ର ହୋଇ ବହେ ବାତ ପ୍ରବଳ	। ପିଛର ନାଟିକା ଅତି ଚପଳ ।
ଆମ ନାଟିକା ମୋଟ ଭାବେ ଗରୁ	। ସନ୍ନିପାତ ନାଡ଼ି ବହଇ ସରୁ ।
ବିଭୋର ହୋଇଣ ପଛକୁ ପେଲି	। ମୟୂର ପ୍ରାୟେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲି ।
ବାତ ପିଛରେ ଶଳିମଷା ଭେଦ	। ଏମନ୍ତ ନାଡ଼ିକି ବୋଲି ପ୍ରମାଦ ।
କ୍ଷଣକେ ଥାଇ କ୍ଷଣକେ ନ ପାଇ	। କ୍ଷଣକେ ଯାଇ ମୃତ୍ୟୁ ଘରେ ଥାଇ ।
ଜାଣିଲେ ନୁହଇ ବିଷମ ସହି	। ଅନୁରବ ଥିଲେ ପାରିବ ରୁହି ।
ସର୍ପ ଆକାରେ ବାତ ନାଡ଼ି ଚାଲେ	। ବକ୍ର ହୋଇଣ ଉପରକୁ ପେଲେ ।
ପିଛନାଡ଼ି ଗତି ନୋହେଟି ମୋଟ	। ଦଳଦଳ ଯେହ୍ନେ ମଣ୍ଡୁକୀ କଣ୍ଠ ।
ନୋହିଲେ କୁଆ ଆଖି ପ୍ରାୟ ହୋଇ	। ମିଟି ମିଟି ହୋଇ ଚାହିଁଣ ଥାଇ ।
ଏହାକୁ ପିଛ ନାଡ଼ି ବୋଲି ଜାଣ	। ସୁବୁଦ୍ଧି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ ।
ବାତନାଡ଼ିର ଯେ ଏମନ୍ତ ଗତି	। ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଚଳଇ ହସ୍ତ ।
ବକ୍ର ହୋଇଣ ଉପରକୁ ଯାଏ	। ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କଳହାର ପ୍ରାୟେ ।
ନୋହିଲେ କୁକୁଡ଼ା କଣ୍ଠ ଯେମନ୍ତ	। ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବହେ ମରୁତ ।
ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଯେଉଁ ନାଡ଼ି ବହେ	। ଏକାଙ୍ଗବାତ ବୋଲି ତାକୁ କହେ ।
ବାତ ଶଳିମଷା ନାଡ଼ିର ଶୁଣ	। କହିବା ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ ।
ବକ୍ର ହୋଇଣ ବହୁ ଥାଇ ବେଗି	। ଜୋର ପ୍ରାୟେ ଦୁଇ ଆଡ଼କୁ ଜାଗି ।
ବାତ ସନ୍ନିପାତ ନାଡ଼ି ବେଭାର	। ଏଣୁଥ ପ୍ରାୟେ କରି ଛାଟେ ଶିର ।
ଯେହ୍ନେ ଚାଲଇ ରାଜହଂସ ପକ୍ଷୀ	। କୁକୁଡ଼ା ପ୍ରାୟେ ମିଟିମିଟି ଆଖି ।

ନୋହିଲେ କୁଶର ଅଗ୍ର ଯେମନ୍ତ	।	ବାତ ସନ୍ନିପାତ ନାଡ଼ି ତେମନ୍ତ ।
ଉଡ଼ଇ ବୁଡ଼ଇ ଛାଟଇ ନାଡ଼ି	।	ତମ୍ବୁ ଆକାରେ ବୁଡ଼ଇ ଛାଡ଼ି ।
ତିଅଁଇ ଚଞ୍ଚଳ ନାଗର ଛନ୍ଦ	।	ଏମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଜାଏ ତିନିଦିନ ।
ମୟ ମୟ ହୋଇ ବହଇ ନାଡ଼ି	।	କ୍ଷଣକେ ଯାଏ କଟଟିରୁ ଛାଡ଼ି ।
କ୍ଷଣକେ ବୁଡ଼ଇ କ୍ଷଣକେ ଉଦେ	।	ନଭକା ପ୍ରାୟେ ଲାଗୁଥାଏ ହାତେ ।
ଏମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ଅଲକ୍ଷଣ	।	ମୃତ୍ୟୁ ପାଇ ତିନିଦିନେଶ ପୁଣ ।
ଯେବଣ ନାଡ଼ି ଟଳଟଳ ବେଶ	।	ସୁଖରେ ଯେସନେ ଚାଲଇ ହଂସ ।
ତମ୍ବୁ ଛାଡ଼ି ଓହଲଇ ଦୂରୁ	।	କୁଶ ଅଗ୍ର ପ୍ରାୟେ ଲାଗଇ ସରୁ ।
ଝିଲିମିଲି ହୋଇ ନ ପାଇ କୂଳ	।	ଯେହ୍ନେ ହଲୁଥାଇ ମୟୂର ଚୂଳ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ନାନା ରୂପ ଧରେ	।	ଏମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ତିନିଦିନେ ମରେ ।
ବାତ ଶଳିଷମା ନାଡ଼ି ବିଧାନ	।	ପାଇରୁ ଯେସନେ ଛାଡ଼ଇ ଧାନ ।
କାଠ ଭିତରେ ଥାଇ ଯେହ୍ନେ ଯୁଇ	।	ବାତ ଶଳିଷମା ଏମନ୍ତ ହୋଇ ।
ସ୍ତ୍ରୀକି ବହୁତ ହୁଏ ଆକଟ	।	ଏମନ୍ତ ବ୍ୟାଧି ପୁରୁଷକୁ ଘାଟ ।
ପିଉରେ ଯେହ୍ନେ ଶଳିଷମା ଢଡ଼ି	।	ତର ତର ହୋଇ ଲାଗଇ ନାଡ଼ି ।
ତିନିଟିପ ଯାକ ବହଇ ସରୁ	।	ବଇଦ ହୋଇଲେ ବିଚାର କରୁ ।
ଶୀତଳ ହୋଇଣ ବହେ ପବନ	।	ଅତି କ୍ଷିର୍ନ ଅତି ଲାଗଇ ଖୁନ ।
କ୍ଷଣକେ କ୍ଷେପଇ କ୍ଷଣକେ ବୋହି	।	ପିଉ ଶଳିଷମା ଏହାକୁ କହି ।
ତିହୁ ତିହୁ ବୈଦ୍ୟ ରୋଗର ବାଟ	।	ଏମନ୍ତ ପିଉ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀକି ଘାଟ ।
ପିଉଶଳିଷମା ହୋଇଲେ ସ୍ତ୍ରୀ	।	ନ ଜାଣିଲେ ଯାଇ ଅଳପେ ମରି ।
ଏମନ୍ତ ବାତ ନାଡ଼ି ଖରେ ବହି	।	ଅତି ଉଗ୍ର ଭାବେ ଚପଇ ହୋଇ ।
ତିନି ଟିପ ଏକା ପ୍ରକାରେ ବହେ	।	ଝଟକି ଲାଗଇ ବିଭୁଳି ପ୍ରାୟେ ।
ନୋହିଲେ ଲାଗେ ଶାଗୁଣା ଯେମନ୍ତ	।	ବୃକ୍ଷକୁ ଯେସନେ ପବନ ଘାତ ।
ଝାଙ୍କିଲା ଝାଙ୍କିଲା ହୋଇଣ ଥାଇ	।	ଏକାନ୍ତ ବାତଟି ଏହାକୁ କହି ।
ଏହାକୁ ବୋଲିଟି ଏକାନ୍ତ ବାତ	।	ସୁବୁଦ୍ଧି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଚେତ ।
ସନ୍ନିପାତ ନାଡ଼ି ଦେଉଛି କହି	।	ବେଙ୍ଗ କଷ ପ୍ରାୟେ ହଲୁଣ ଥାଇ ।

ହଂସ ଯେହ୍ନେ ଜଳ ପହଁରିଯାଏ ।	ନୋହିଲେ ଚାଲଇ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଘରଚଟିଆ ଚଢ଼େଇ ଯେମନ୍ତ ।	ଛୋଟ ଛୋଟ ହୋଇ ତେଜଁ ତେମନ୍ତ ।
ତିଅଁଳ ଗଡ଼ଇ କ୍ଷଣକେ ପଡ଼ି ।	ସନ୍ନିପାତ ବୋଲି ଏମନ୍ତ ନାଡ଼ି ।
ଜୋକ ଯେସନ ଦୁଇମୁଣ୍ଡି ଧରେ ।	ବାତ ନାଡ଼ି ବହେ ସେହି ପ୍ରକାରେ ।
ଜୋକର ଚାଲିବା ଚାବ ପଛକୁ ।	ଦୋହଲି ହୁଅଇ ଆଗ ପଛକୁ ।
ବେଙ୍ଗ କଣ୍ଠ ଯେହ୍ନେ ଦୁକୁଳି ଥାଇ ।	ପିର ନାଡ଼ି ବହେ ଏମନ୍ତ ହୋଇ ।
ନୋହିଲେ କକୁଡ଼ା ରାବ ଯେମନ୍ତ ।	ଦୁକୁ ଦୁକୁ ହେଉ ଥାଇ ତେମନ୍ତ ।
ବାତ ପିରର ଶଳିଷମା କୋପେ ।	ଏ ନାଡ଼ି ଚାଲଇ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ।
ଦ୍ଵିଭଙ୍ଗୀ ହୋଇ ଯେ ନାଟିକା ବହି ।	ସନ୍ନିପାତ ବୋଲି ଏହାକୁ କହି ।
ବାତରେ ଯେବେ ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବ ଏକା ।	ମାନ୍ଦୁଷ ଗତିରେ ବହେ ନାଟିକା ।
କ୍ଷିନ୍ନ ହୋଇଣ ସରୁ ଭାବେ ବହେ ।	ମଝିରେ ଗୁଡ଼ିଣ ଗୁପତେ ରହେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପାଇଥୁ ଯେବେ ।	ସେ ନାଡ଼ି ଚାଲଇ ଏମନ୍ତ ଭାବେ ।
ଚୁକୁଚୁଳା ପୋକ ପ୍ରାୟକ ହୋଇ ।	ଝିଲିମିଲି ହୋଇ ନାଗୁଣ ଥାଇ ।
କ୍ଷଣକେ ବହଇ କ୍ଷଣେ ନ ମିଳି ।	ତର୍ଜନୀ ମୁଦ୍ରିକା ମଧ୍ୟ ଆଙ୍ଗୁଳି ।
ଏ ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳି ଘେନିଣ ବୈଦ୍ୟ ।	ନାଡ଼ି ଉଦ୍ଧାରିଣ ଦେଲା ଔଷଧ ।
ନାଡ଼ି ଯେବେ ଅତି ଦେଖୁବ ଭିନ୍ନ ।	ନୋହିଲେ ହିଁ ଅତି ହୋଇବ କ୍ଷିନ୍ନ ।
ହସ୍ତରେ ଯେବେ ନ ଲାଗିବ କିଛି ।	ମୃତ୍ୟୁ ଭେଦ ବୋଲି ସାହାସେ ଅଛି ।
ତମ୍ଭରୁ ଆକାରେ ଯେବଣ ନାଡ଼ି ।	ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବହୁଥାଇ ମାଡ଼ି ।
ସଧୁରେ ଯେବେ ନ ଲାଗିବ ଖରେ ।	ଏ ମକୁ ମରଇ ଦୁଇ ଦିନରେ ।
ଅତି କ୍ଷୁନ୍ନ ଯଦି ଲାଗିବ ନାଡ଼ି ।	କ୍ଷଣକେ ଦୃଶ୍ୟ କ୍ଷଣକେ ଯାଇ ଛାଡ଼ି ।
ପଛକୁ ଓହରି ହୋଇ ସ୍ଵଭାବେ ।	ଚନ୍ଦ୍ର ଘରକୁ ଲାଗିଯିବ ଯେବେ ।
ବୈଦ୍ୟ ତାହାକୁ କି କରିବ ଜଗି ।	ଅଳପ କ୍ଷଣ ଜୀଅଇ ଏ ରୋଗୀ ।
ହେ ବୁଧ ଜନେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।	ନାଡ଼ି ନକ୍ଷଣ ଯେ ଜାଣଇ ପୁଣ ।
ସେହି ସେ ଜାଣଇ ଆଗତ କଥା ।	ଜାଣି ନ ଜାଣଇ ନାଡ଼ି ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ଗିରିଜା ପତି ମହାଦେବ ଯେହ୍ନେ ।	ନାଡ଼ିର ନକ୍ଷଣ ଜାଣନ୍ତି ସେହ୍ନେ ।

ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଗୋଚର ନାହିଁ ।	ନର ମାନବ ତା ଜାଣିବେ କାହିଁ ।
ଗତ ବାସନା ଆଜ୍ଞା ବାସୁଦେବ ।	ଅନୁଭବ ଯାହା ହୃଦରେ ଥିବ ।
ସେହି ସେ ଥୋକାଏ ଜାଣିବ ଏହା ।	ଅଧିକ ଅବାମୁଁ କହିବି କାହା ।
ଅଦୃଷ୍ଟି, ଅଶ୍ରୁତି ଯେବଣ କଥା ।	ଯେ ଏହା ଜାଣଇ ସେହି ବକତା ।
ତାହାକୁ ବୋଲିବା ବିଷ୍ଣୁ ସେବକ ।	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଭକତ ସେବଣ ଲୋକ ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶରଣ ଯାଇ ।	ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ସାହାସେ କହି ।
ସେ ପ୍ରଭୁ କରୁଣା ହୋଇଲେ ଯେଣୁ ।	ବୈଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର ମୁଁ କହନ୍ତି ତେଣୁ ।
ଛୁତ (୧) ଧରିବାର ଏମନ୍ତ ବିଧି ।	ତାହା କହିଦେବା ଶୁଣ ସୁବୁଦ୍ଧି ।
ସୁବୁଦ୍ଧି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟ ମାନେ ଶୁଣ ।	ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିସ୍ରାବ ଗୁଣ ।
ପ୍ରଭାତେ ମୃତ୍ର ଯେ କଂସାରେ ଧରି ।	ନୋହିଲେ ମାଟି ପିତାଶରେ ଭରି ।
ତିନି ଦଣ୍ଡ ଯାଏ ଖରାରେ ଥିବ ।	ଆଗପଛ ମୃତ୍ର (୨) ଇଡ଼ିଶ ଦେବ ।
କୁଶ ଅଗ୍ରେ ପକାଇବ ତଳେ ।	ନୋହିଲେ ତିରଣ ଅଗ୍ର ହିଁ ଭଲ ।
ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନାଇବ ରହି ।	ଯେଉଁ ଦିଗେ ଯିବ ଯେମନ୍ତ ହୋଇ ।
ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ସେ ଚାଲିବ ଖର ।	ଦୃଢ଼ କରି ତାକୁ ହୃଦରେ ଧର ।
ପ୍ରଭାତେ ପୂର୍ବକୁ ଚାଲିଲେ ଟୈଳ ।	ଜାଣିବ ଏ ମକୁ ହୋଇବ ଭଲ । (୩)
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଯେବେ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଇ ।	ସେ ମକୁ ଜୀଅଇ ବିରୁଦ୍ଧ ନାହିଁ । (୪)
ତିନି ପ୍ରହରେ ଉପରକୁ ଯାଏ ।	ସେ ମକୁ ତରଇ ନ ଥାଏ ଭୟେ ।
ଆବର କଥା କହି ଦେବାଟି ଭଲ ।	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଚାଲଇ ଟୈଳ ।
ବାତ ଯେହୁ ମକୁ ଦେହରେ ଥାଇ ।	ସର୍ପ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ଟୈଳ ଯାଇ । (୫)
ପିରରେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଯାଏ ଚାଲି ।	ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ କାଟଇ ଜାଲି ।
ଆମ ଦେହେ ଟଙ୍କା ପ୍ରାୟକ ହୋଇ ।	ସଧୁରେ ସଧୁରେ ହୋଇଣ ଯାଇ ।
କମ୍ପୁଥିଲା ମକୁ ଯୁଗତେ ପାଠ ।	ବିହୁରେ ଟୈଳ ନ ଚାଲଇ ବାଟ । (୬)
ମେଣ୍ଡା ଆଖି ଗୋଟା ପ୍ରାୟେ ସୁତାବେ ।	ଅମ୍ବିଭୂତ ହୋଇ ରହଇ ଠାବେ ।

(୧) ଖ ପୋଥି- ମୃତ୍ର ଧରିବାର ଯେବଣ ବିଧି (୨) ଖ ପୋଥି- ଆଗପଛ ଦୁଇ ଇଡ଼ିଶ ଦେବ ।

(୩) ଖ ପୋଥି- ତେବେ ଜାଣିବ ସେ ଅଟଇ ଭଲ । (୪) ଖ ପୋଥି- ଭୟ ନ ଥାଇ

(୫) ଖ ପୋଥି- ଗମଇ (୬) ଖ ପୋଥି- ଘାଟ

ଅଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ତାହାକୁ କହି	।	ଅଧିକ ଦିନ ମନୁ ନ ରହଇ ।
ପ୍ରସାବ ଭାବ ବୁଝ ବୈଦ୍ୟଜନ	।	ବିଚାରି ବୁଝୁ ଆଅ ମନେ ମନ ।
ଛେଳି ମୁତ୍ର ପ୍ରାୟେ ଜୋତି ଆଜାଏ	।	ନୋହିଲେ ଗୋମୁତ୍ର ପ୍ରାୟେକ ଦିଶି ।
ଖର ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାୟେ(୧) ଦିଶିଲେ ମନ୍ଦ ।		ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଆ ଏ ବ୍ୟାଧି ଦୃଢ଼ ।
ଆବର ଅଧିକ ନ କହ କିନା	।	ଧର୍ମକେ ଏ ମନୁ ବ୍ରତଇ ସିନା ।
ନୋହିଲେ ଆତ୍ମାବଳୀ ପ୍ରାୟେ ଯିବ(୨)।		ଆଦିତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ପ୍ରାୟେ ଦିଶିବ ।
ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱଚାବେ	।	ଏତେ ଅଲକ୍ଷଣ ଦିଶିବ ଯେବେ ।
ସେ ମନୁ କେବେ ହେଁ ନୁହଇ ସାଧ	।	ବିଚାରି ବୁଝ ହେ ପଣ୍ଡିତ(୩) ବୈଦ୍ୟ ।
ଏମତ ମନୁ ଯେ ବ୍ରତବ କାହିଁ	।	ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ହୁତ ଦିଶଇ ।
କୁଳ ନ ପାଣି ପୁଟେ ତୁରିତ	।	ସେ ମନୁ ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅଇ ହତ ।
ସୁକୁର୍ତ୍ତି ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ	।	ଧୂବ ବୋଲି କରି ଏକଥା ଜାଣ ।
ହରିତକ ପ୍ରାୟେ ଦିଶିଲେ ପାଣି	।	ଏକାନ୍ତ ଆମ୍ଭ ବୋଲି ତାକୁ ଜାଣି ।
କଳା ପାଣି ପ୍ରାୟେ ଦିଶିବ ଯେବେ	।	ବାତ ଶକ୍ତିଷମା(୪) ବୋଲିବ ତେବେ ।
ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶିଲେ ଉପମା	।	ତାହା ଜାଣିମ ବାତ ଶକ୍ତିଷମା ।
ପାଣିରେ ଯେବେ ତରଳ ପକାଇ	।	ଚାରିଦିଗକୁ ଏକାବେଳେ ଯାଇ ।
ସେ ମନୁ କେବେ ହେଁ ଭଲ ନୁହଇ	।	ଶୁଣ ହେ ବୈଦ୍ୟ ସାବଧାନ ହୋଇ ।(୫)
ତରଳ ଯେବେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯାଇ	।	ନୋହିଲେ ଭଲର ଦିଗେ ଗମଇ ।
ଭଣ୍ଡାନେ ଯାଇ ବି ବାୟବେ ଯାଇ	।	ପଶ୍ଚିମେ ଗଲେ ନ ବ୍ରତଇ ଆଇ ।
ଆବର ହୁତ ବୁଝ ପରିମାଣି	।	ଯେହ୍ନେ ଦିଶୁଥାଇ ବରଷା ପାଣି ।
ନୋହିଲେ ପୋଡ଼ାର ହୁତ ଯେସନ	।	ହସ୍ତୀ ମୂତ ପ୍ରାୟେ ଦିଶଇ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଶୁଣାମୂତ ପ୍ରାୟେ ଦିଶିବ ଯେବେ	।	ତ୍ରିଦୋଷ ସନ୍ନିପାତ ବୋଲି ତେବେ ।

(୧) ଖ ପୋଥି - ଖଣ୍ଡା ମୁତ୍ର ପରି

(୨) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ- ନୋହିଲେ ସେ ମନୁ ବର୍ଣ୍ଣବ କାହିଁ । ଏକଥା ସ୍ମରୁପ କହିଲି ମୁହିଁ
ଯେବଣ ମୁତ୍ରେ ଚୈବ ପରବେଶ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଯେବେ ହୋଏ ଅଦୃଶ୍ୟ

(୩) ଖ ପୋଥି - ବୃତ୍ତ(୪) ଖ ପୋଥି - ସନ୍ନିପାତ

(୫) ଖ ପୋଥି - କେବେହେ ସେ ମନୁ ନୁହଇ ସାଧ । ସାବଧାନ ହୋଇ ଶୁଣ ହୋ ବୈଦ୍ୟ ।

ବାତ ଦେହ କଥା ଏମନ୍ତ ଜାଣି	।	ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁଥାଇ ପାଣି ।
ପିତ୍ତରେ ରକତ ବର୍ଣ୍ଣ ଆକାସି	।	କପ ଥିଲେ ଏହି ରୂପେ ପ୍ରକାଶି ।(୧)
କଳାବର୍ଣ୍ଣ ଯେବେ ଦିଶିବ ପାଣି	।	ସନ୍ନିପାତ ବୋଲି ଏହାକୁ ଜାଣି ।
ବାତ ବେଳେ ସର୍ପଗତିରେ ଗମେ	।	ପିତ୍ତରେ ଅତିବେଗ(୨) ହୋଇ ଗ୍ରମେ ।
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଛିଡ଼ିଇ ଯେବେ	।	ଜାଲି ପାଶ କଲେ(୩) ଯେମନ୍ତ ଭାବେ ।
ଏକାନ୍ତ ବାତ ଯେଉଁ ଦେହେ ଜାଣି	।	ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁଥାଇ ପାଣି ।
ନୋହିଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଣିକା ମତ	।	ଘୋଳ ଦହି ପ୍ରାୟ ଦିଶଇ ସୁତ ।
ତରଳ ତହିଁ ପକାଇବ ଯେବେ	।	ବାକ ବାକ ହୋଇ ରହଇ ଠାବେ ।
ଏକାନ୍ତ ବାତର ଏମନ୍ତ ଗୁଣ	।	ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ବୈଦ୍ୟଜନେ ଶୁଣ ।
ଯେବେ ହୋଇଥାଇ ଏକାନ୍ତ ପିତ୍ତ	।	ତରଳ ଦିଶଇ ଜୋକ(୪) ରକତ ।
ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଡ଼ିଯାଇ ଖରେ	।	ସଧାର ହୋଇ ନ ରହଇ ତାଳେ ।(୫)
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଛିଡ଼ିଣ ଯାଇ	।	ଏକାନ୍ତ ପିତ୍ତଟି ଏହାକୁ କହି ।
ଏଥକୁ ସାବଧାନ କର ଯୁଗତ	।	ପଇତ୍ର ପାଣି ଯେ ପଖାଇ ଭାତ ।
ଆବର ଚନ୍ଦନ ହଳଦୀ ଲେପ	।	ଯେମନ୍ତ ଛାଡ଼ଇ ହୃଦର ତାପ ।(୬)
କପ ଶକ୍ତିଷମା ଯେବଣ ଜନ	।	ସୁତ ଦିଶୁଥାଇ ଶୁକଳ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଝଟିକ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ଗୋଟି ଗୋଟି	।	ଫେଣ ପ୍ରକାଶଇ ଭିତରୁ ପୁଟି ।
ତରଳ ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାୟେକ ଦିଶି	।	ନ ଚଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ପ୍ରାୟେ ଆକାସି ।
ଏକାନ୍ତ କପର ଏହି ବେତାର	।	ଏମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଉପାସ କର ।
ପୋଡ଼ା ଦେଇ ଦେବ କୋଳଥ ମଣ୍ଡ	।	ପାଞ୍ଚନ ଏଥକୁ ବିହିବ ଦଣ୍ଡ ।
ତହିଁ ଉଦ୍ଭାରେ ରସ ଦେବ ନେଇ	।	ବାତ ପିତ୍ତ ଯାହା ଦେହରେ ଥାଇ ।
ପାଣି ଦିଶୁଥାଇ ରକତ ଭଳି	।	ହଳଦୀରେ ଯେହ୍ନେ ରୁଧିର ବୋଲି ।
ସୁତ ଏମନ୍ତ ପ୍ରାୟେ ଯେବେ ଦିଶି	।	ନୋହିଲେ ପତା ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ।

(୧) ଖ ପୋଥି - ପିତ୍ତରେ ରକତ ବର୍ଣ୍ଣ ଆକାସ । କପ ଥିଲେ ଫେନ ହୁଏ ପ୍ରକାଶ ।

(୨) ଖ ପୋଥି - ଖର (୩) ଖ ପୋଥି - ଜାଲ ପାତିଥାଇ (୪) ଖ ପୋଥି - ବଥା

(୫) ଖ ପୋଥି - ଚଳକ ପଡ଼ିବେ ଉଡ଼ିଇ ଖରେ । ହୁଏ ଉଡ଼ିଇ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ

(୬) ଖ ପୋଥି - ଦେହ ଉଦାପ

ପୁରୁଷ ନାହିଁ ନ ବାନ୍ଧଇ ଜାଣି		ବାତ ପିତ ହାଦେ ଏହାକୁ ବୋଲି ।
ତାଟିଆକ ଯାକ ଘୋଟଇ ସବୁ		ଏମନ୍ତ ମନୁକୁ ପଖାଇ ଦେବୁ ।
ପଇଡ଼, ପଣା, ଚନ୍ଦନ, ହଳଦୀ		ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ସାବୁନା ବିଧି ।
ବାତରେ ଯେମନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠମା ଭେଦ		ଏମନ୍ତ ମନୁ ତି ବଡ଼ ପ୍ରମାଦ ।
ଏ ମୁତ ପାଣ୍ଡୁର ସ୍ବଭାବ ଜାଣି		ନୋହିଲେ ଦିଶିବ ପଇଡ଼ ପାଣି ।
ଘୋଳପଡ଼ି ପେଣ ଉପରେ ଥାଇ		ତରଳ ରହଇ ନିତଳ ହୋଇ ।
ବାତ ଶଳିଷମା ବ୍ୟାଧିର ଭାବ		ଦଶମୂଳ ଘେନି ପାଞ୍ଚନ ଦେବ ।
ଚିକିତ୍ସା କରି ଧରିଥିବ ପଥ		ବଳିଆର ଯେବେ ଦେଖିବ ଏଥୁ ।
ବ୍ୟାଧିକି ଟାକି ବେଗେ ଦେବ ରସ		ତେବେ ଯେ ଏଥୁରେ ରହଇ ଯଶ ।
ପିତ୍ତରେ ଭେଦ ଶଳିଷମା ଜାଣି		ମୁତ ଦିଶୁଥାଇ ବରଷା ପାଣି ।
ଛିଦ୍ର ହୋଇଣ ପଡ଼ିଥାଇ ଜଳ		ପାଣି ଦିଶୁଥାଇ ଅତି ନିର୍ମଳ ।
ତରଳ ପଡ଼ିଲେ ଚାଲଇ ଛନ୍ଦେ		ଜାଣି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ପରଳ ବାନ୍ଧେ ।
ଦୋଷ ବ୍ୟାଧି ବୋଲି ଏହାକୁ କହି		ଏହାକୁ ଚିକିତ୍ସା କରିଣ ଥାଇ ।
ଆକଟ କରି ଏ ବ୍ୟାଧିକି ଦଣ୍ଡ		ପୋଡ଼ାଦେଇ ଦେବ କୋଳଥ ମଣ୍ଡ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାଙ୍ଗ ଯେ ଅଳାହି ବିଧି		ଏମନ୍ତେ ଏ ବ୍ୟାଧି ହୁଅଇ ସାଧି ।
ଆତ୍ମବାତର ପରିସ୍ରାବ ଚିହ୍ନ		ମଦ୍ୟ ଘୋଳ ପ୍ରାୟେ ଦିଶଇ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ତରଳ ଦେଲେ ଅନିବୃତ ହୁଏ		ଚିହ୍ନ ଗୋଟି ପ୍ରାୟେ ହୋଇଣ ରହେ ।
ମେଣ୍ଟା ଆଖି ପ୍ରାୟେ ଯେସନେ ଚାହିଁ		ନୋହିଲେ ତରଳ ବୁଡ଼ି ପଡ଼ଇ ।
ଦୋଷ ଭେଦ ବୋଲି ଏମନ୍ତ ଜାଣ		ଝାମ୍ପ ଦେଇ କର ପୋଡ଼ା ଭିଆଣ ।
ବାତ ପିତ୍ତ ଯେବେ ହୁଅନ୍ତି ଭେଦ		ଦେହ ହେଉ ଥାଇ ଦଗାଧ ରେଟ ।
କରଚରଣ ପୁରୁଥାଇ ଯାର		ରାତ୍ର ଦିବସ କରୁଥାଇ କୁର ।
ପରିସ୍ରାରେ ଯେବେ ତରଳ ପଡ଼ି		ପବନ ପ୍ରାୟେ ବେଗେ ଯାଇ ଉଡ଼ି ।
ଏଥକୁ ସାବୁନା କରି ସମ୍ଭାଳ		ହଳଦୀ ପଇଡ଼ ପଣା ପଖାଇ ।

ପିତ୍ତରେ ଭେଦ ଶଳିଷମା ଜାଣି		ମୁତ ଦିଶୁଥାଇ ବରଷା ପାଣି	ଠାକୁ
ତରଳ ହୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ		ସେ ମନୁ ମରଇ ଧୂବ ବଚନ	

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ପୋଥିରେ ନାହିଁ ।

ବସା କହି ଦେଇ ଡୋଷିବା ମନ	।	ଦେହରେ ବୋଲିବା ବାସି ଚନ୍ଦନ ।
ବାତ ପିଇ ଯେବେ ଅଧିକ ହୋଇ	।	ପୁତ୍ରକୁ ଯେସନେ ସେନେହ ପାଇ ।
ସେହି ଭାବେ କର ସାକୁନା ମତ	।	ହଜଦୀ ଚନ୍ଦନ ପଖାଳ ଭାତ ।
ପଇଡ଼ ପଣା ବସା ଦହି ନେଇ	।	ନବାତ ଧଣିଆ ମୁଆଁ ହିଁ ଦେଇ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଧାତକ ଯେ କରିବ ପୁଣ	।	ଏତେ ପ୍ରକାରରେ ଲୋଡ଼ିବି ଆଣ ।
ପଇଡ଼ ଜଳ ପରିସ୍ରାବ ଜାଣି	।	ନୋହିଲେ ଦିଶଇ ନଦୀର ପାଣି ।
ତଳେ ଘୋଳ ପଡ଼ି ତାପରେ ଫେଣ	।	ତରଳ ପଡ଼ିଲେ ହେବ ଆରଣ ।
ବାତ ନାଡ଼ି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରସରେ	।	ଦୁଇଶ ଦଣ୍ଡରେ ଏ ମନୁ ମରେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ବର୍ଷ ଯେଉଁ ପାଣି ଦିଶି	।	ଉପରେ ତାର ଫେଣ ଥାଇ ମିଶି ।
ପିଇ ନାଡ଼ି ବୋଲି ଚିହ୍ନି ବିଚାରି	।	ତିନିଶ ଦଣ୍ଡରେ ଏ ମନୁ ମରି ।
ଯେବଣ ମୁତ୍ର କଳା ପାଣି ପ୍ରାୟେ	।	ତରଳ ପଡ଼ିଲେ ନିଚଳେ ରହେ ।
ଦେହେ ତାର ତୃଷା କେ କରୁଲେଖା	।	ଭିତରେ ହାଡ଼ କମ୍ପୁଥାଇ ଏକା ।
ଜିଇ ଶୁଖି ଯେବେ ହୁଅଇ କାଠ	।	ବ୍ୟାଧି ହୁଅଇ ବେନିପାଦ ପୁଷ୍ପ ।
ମେରୁକୁ ବୋଲି ହେଉଥାଇ ବିନ୍ଧି	।	ଘୋଳି ତମରୁ ହାଡ଼ମାନ ସନ୍ଧି ।
ଏମନ୍ତ ବ୍ୟାଧି ଘୋଟିବ ଯାହାକୁ	।	ମହା ସନ୍ଧିପାତ ବୋଲି ତାହାକୁ ।
ଅଳ୍ପ ନ ରୁଚଇ ମନ ବିଭଜ୍ଜ	।	ଅନୁବରତେ ପୋରୁଥାଇ ଅଙ୍ଗ ।
କଷ୍ଟ ଅଗ୍ରତେ କମ୍ପ ମହାତୃଷ୍ଣା	।	ଲୋକ ନ ଚିହ୍ନଇ କେବଳ ଭାଷା ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଯେ ବ୍ୟାଧି ହୋଇ	।	ବୈଦ୍ୟ କି କରିବ ଔଷଧ ଦେଇ ।
ଯେ ଯେତେ ବୈଦ୍ୟ ହୋଇକିନା ସାକ୍ଷୀ	।	ଏମନ୍ତ ମନୁକୁ ନୁହଇ ରଖି ।
ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଷ ଯେବେ ପାଣି ପ୍ରକାଶି	।	ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜଣିକା ପ୍ରାୟେକ ଦିଶି ।
ମଳ ପାଣି ପ୍ରାୟେ ଦିଶିବ ଯେବେ	।	ଏମନ୍ତ ମନୁ ନ ବ୍ରତଇ ଭାବେ ।
ଆରେକ କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ	।	ବାତ ପିଇ ବ୍ୟାଧି ଯେମନ୍ତ ଗୁଣ ।
ଅଙ୍ଗରୁ ଏ ବ୍ୟାଧି ହୁଅଇ ଜାତ	।	ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଷ ଦିଶୁଥାଇ ସୁତ ।
ତରଳ ପଡ଼ିଲେ ଜଳ ନ ପାଇ	।	ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଅଳପ ଯାଇ
ଦକ୍ଷିଣେ ଯେବେ ଚାଲଇ ତରଳ	।	ଏ ବ୍ୟାଧି କେବେ ହେଁ ନୁହଇ ଭଲ

ଅସାଧ ବ୍ୟାଧି ଏ ଅଟଇ ଜାଣ	।	ଆବର କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ
ଯେବଣ ହୁତରେ ତରଳ ଦେବ	।	ଧନୁ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ବାଳିଶ ଯିବ
ନୋହିଲେ ହୋଇବ ଖଡ଼ଗ ପ୍ରାୟେ	।	ବାଡ଼ି ମୋଟ ପ୍ରାୟେ ହୋଇଣ ଯାଏ ।
ନୋହିଲେ ଦ୍ଵିଶୂଳ ପ୍ରାୟେକ ହୋଇ	।	ମୂଷକୀ ଭାବେଣ ଚଳିଣ ଯାଇ
କୀଟ ପୋକ ବାକେ ଚଳିଣ ଯାଇ	।	କାଣ୍ଡଶର ପ୍ରାୟେ ଯେସନ ହୋଇ
ଅସାଧ ବ୍ୟାଧି ଶୁଣି ବୈଦ୍ୟ ଜନେ	।	ଏ ମନୁ ମରଇ ଅଳପ ଦିନେ
ପାଣିରେ ଚୈଳ ଯିବ ଶଙ୍ଖ ଭାବେ	।	ପଦ୍ମପୁଲ ପ୍ରାୟ ରହିବ ଯେବେ
ହସ୍ତୀ ଗୋଟା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ସ୍ଵଭାବ	।	ନୋହିଲେ ଅଶ୍ଵର ଆକାରେ ଯିବ
ଏତେ ଲକ୍ଷଣ ଯେ ପ୍ରାଣୀର ଥାଏ	।	ସେ ମନୁ ମରଇ ନାହିଁ ସଂଶୟେ
ଯେବଣ ପାଣିରେ ତରଳ ଦେଇ	।	କର୍ଜୁ ପରାୟେ ହୋଇଣ ଯାଇ
ନୋହିଲେ ଦିଶଇ ମଣ୍ଡୁକୀ ପ୍ରାୟେ	।	ନୋହିଲେ ମାଛର ପ୍ରାୟେକ ଯାଏ
ତରଳ ହୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ବର୍ଷ	।	ସେ ମନୁ ମରଇ ଧୁବ ବଚନ
ଯେବଣ ହୁତରେ ତରଳ ଦେବା	।	ହସ୍ତୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଗମିବ ଅବା(୧)
ନୋହିଲେ ଛତା ଗୋଟି ପ୍ରାୟେ ଭାସେ	।	ବକ ପୁଛ ପ୍ରାୟ ହୋଇଣ ଦିଶେ ।
ଯୋକମାଳ ପ୍ରାୟ ସ୍ଵରୂପ ଭାବେ	।	କୁଆଗୋଟା ପ୍ରାୟ ଦିଶିବ ଯେବେ
ଯେଉଁ ହୁତେ ଥିବ ଏମନ୍ତ ଭେଦ	।	ଦୋଷ ବୋଲି ତାକୁ ବୋଲିବ ବୈଦ୍ୟ
ଏଥକୁ ପୋଡ଼ା ପାଞ୍ଚନ ପ୍ରକାଶ	।	ବଳିଆର କଲେ ବିହିବ ରସ
ଯେବଣ ପାଣି ନିରିମଳ (୨)ଦିଶି	।	ଆବର ବହଳ ହୋଇ ପ୍ରକାଶି
ନିତରେ ତରଳ ଚଳଇ ନାହିଁ	।	ଦ୍ଵିଦୋଷ ବୋଲିଣ ଏହାକୁ କହି
ଏଥକୁ ପାଞ୍ଚନ ପଥ ସଂଯୋଗ	।	ଯେମନ୍ତେ ସାଧନ ହୋଇବ ରୋଗ
ଯେବଣ ପାଣି ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶି	।	ପିତ୍ତରେ ଏମନ୍ତ ଜ୍ୟୋତି ଅଭ୍ୟାସି

- (୧) ଖ ପୋଥି - ଯେବଣ ହୁତରେ ତରଳ ଦେବା । ହଂସ ପରି ହୋଇ ରହିବ ଅବା ।
ନୋହିଲେ କ୍ଷେତ୍ର ଗୋଟିବ ସ୍ଵଭାବେ । ବକ ପରି ହୋଇ ରହିବ ଯେବେ ।
ନୋହିଲେ କପ ସ୍ଵରୂପ ଭାବେ । କାକ ଗୋଟା ପରି ଦିଶିବ ଯେବେ ।
ଯେଉଁ ହୁତେ ଥିବ ଯେତେଜ ଭେଦ । ଦୁଷ୍ଟ ବୋଲି ତାକୁ ଜାଣ ହୋ ବୈଦ୍ୟ ।

(୨) ଖ ପୋଥି - ନାଳବର୍ଣ୍ଣ

ତରଳ ପଡ଼ିଲେ ତରଳେ ଯାଇ		ସ୍ବାହୁନ୍ୟ କଲେ ସେ ଏହାକୁ ପାଇ
ସ୍ବାହାନ, ହଳଦୀ, ସଜ ପଖାଳ		ଏମତ ପ୍ରକାରେ ମକୁକୁ ତାର(୧)
ଯେବଣ ଦିଶଇ ଖଇର ପାଣି		ଦୋଷ ଭେଦ ବୋଲି ଯେହାକୁ ଚାଣି
ତୋରାଣୀ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ଯେଉଁ ଛୁତ		ତରଳ ଦେଲେ ରହେ ସ୍ତମ୍ଭାକୃତ
ଦୋଷ ଭେଦ ବୋଲି ଜାଣିମା ଯେଥୁ		ଉପାସ କରାଇ ଧରିବା ପଥ
ଦଶମୂଳରେ ଅଳହି ପ୍ରକାଶ		ତହିଁ ନ ଛାଡ଼ିଲେ ଦେବାକ ରସ
ଛୁତ ଦିଶିବ ହଳଦିଆ ମହୁ		ତରଳ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇଣ ରହୁ
ସୁବୁଧ ସାଧୁ ବୈଦ୍ୟ ଜନେ ଶୁଣ		ଏହାକୁ ବୋଲିକି ଆମ ଅଜାଣ୍ଟ
ପ୍ରଥମେ ଦେହ କରାଇବ ଭେଦ		ତକ୍ଷଣି (୨)କରାଇ ଦେବ ଔଷଧ
ଯେବଣ ପାଣି ଦିଶେ ବସାଦହି		ତରଳ ପଡ଼ିଲେ ନିଶ୍ଚଳେ ରହି
ଦୋଷ ସଜିପାତ ଏ ମହାରୋଗ		ଏଥକୁ ଔଷଧ ପଥ ସଂଯୋଗ
ପାଦେ ଦୋଷ ଥିଲେ ପଥରେ ଯାଇ		ବେନି ପାଦରେ ଦଶମୂଳ ଖାଇ
ତିନି ପାଦ ଥିଲେ ଅଳହି ଦେବ		ଚାରିପାଦରେ ରସ ବଢ଼ି ନେବ ।
ଏ ବ୍ୟାଧି ସ୍ବଭାବେ ଅଚଳ ଚାଣ		ଦୋଷ ବୋଲି କି ବୈଦ୍ୟଦାନେ ଜାଣ
ଏହି ବର୍ଣ୍ଣେ ଯେବେ ଦିଶିବ ପାଣି		ଶ୍ବାସରେ କାଶ କରୁଥିବ ଚାଣି
ବାଡ଼ି ନୁହଇ ପେଟ ମୁଣ୍ଡ ଗରୁ		କିଅବା ନୋହିଲେ ତୃଷା ହିଁ କରୁ
ଭିତରେ ହାଡ଼ କମ୍ପୁଥାଇ ରୋଷେ		ଦିହ ତାହା ଦିଏ ରାତ୍ର ଦିବସେ
ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଯେଉଁ ମକୁ ହୋଇ		ସେ ମକୁ କେବେ ହେଁ ସାଧ ନୁହଇ
ଏମତ ମକୁକୁ ଶ୍ରୀହରି ସାଖା		ଆଉମାନେ କେହି ନୁହତି ରକ୍ଷା
ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରାଣେ ନିତ୍ୟ ମୋ ଆଶ		ବୈଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର କଲେ କୃଷ୍ଣ ଦାସ ।

ଚନ୍ଦନାଦି ପାଚନ

ଛୁତ ପରୀକ୍ଷା ଏହିଠାରେ ଗଲା		ପାଞ୍ଚନ ମହିମା କହିବା ଭଲା
ଗର୍ଭିଣୀ ଶ୍ରିରାମାନଙ୍କର ଭୂର		ତହିଁକି ଏମତ ଔଷଧ କର

(୧) ଖ ପୋଥି - ପାଚ (୨) ଖ ପୋଥି - ଚିକିତ୍ସା

ଦିବ୍ୟ ବଚନ ଏ ଅତି ଉପମା		ଏହାକୁ ବୋଲି ଚନ୍ଦନାଦି ନାମ
ମୁଥା ମାଞ୍ଚୁ ହୋଇବ ଯେତେ		ରକତ ଚନ୍ଦନ କରିବା ତେତେ
ପାପଡ଼ା ମାଞ୍ଚୁ ତହିଁରେ ଭରି		ପାଟେଲି ମାଞ୍ଚୁ ଯତନ କରି ।
କରୁକା ମାଞ୍ଚୁ ଯତନ କରି		ପାଣି ଅଷ୍ଟ ହି ମାଣିକାରେ ଭରି ।
ହାଣ୍ଡିରେ ଭରି ଶିଖାଇବ ନେଇ		ପାଣି ରହିବ ମାଣିକାଏ ତହିଁ ।
ମହୁ ପରାସ ଯେ ଏଥକୁ କର		ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତରାର ଛାଡ଼ିବ ଭୂର ।
ଶକ୍ତିମା ଭୂର ବିଧିର ଗୁଣ		ତହିଁକି ପାଞ୍ଚନ କହିବା ଶୁଣ
ଯେଉଁ ଦିନ ଅଙ୍ଗେ ଘେନିମ ଭୂର		ସେ ଦିନ ନିଶିରେ ଉପାସ କର
ଆରଦିନ କର ପାଞ୍ଚନ ବିଧି		ତହିଁକି ଔଷଧ କହିବା ସିଦ୍ଧି
ଅକରାନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଆଣିମ ଯାଇ		ଲହ ବ୍ୟାକୁଡ଼ି ଯେ ଗୁଳୁଛି ଦେଉ
ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ଏ ଚିରାଇତା		ଦୁର୍ଲଭା ରକତ ଚନ୍ଦନ ଚିତା ।
ପୋଟଳପତ୍ର ମୁଥା ସମତୁଳ		ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ଘେନ ଦୁଇ ଦୁଇ ମାଡ଼
ଅଷ୍ଟାବଶେଷ ଯେ ପାଣିରେ ମାଗି		ପିସଳା ପରାସେ ଭଣିବା ବେଗି
ଆମବାତ ପିର ଏ ଶକ୍ତିମ		ବାଡ଼ି ପେଟ ବ୍ୟଥା କାଶ ମଧ୍ୟମ ।

କଣ୍ଠାଧିପାତନ (କଣ୍ଠାଧି)

କଣ୍ଠାଧି ପାତନ ନାମ ଔଷଧ		ତିନି ଦିନ କଲେ ହୁଅଇ ସାଦ
ଏକାନ୍ତ ଶକ୍ତିମା ଭୂର କଲେ		ତହିଁକି ପାଞ୍ଚନ କହିବା ଭଲେ
ଲହ ବ୍ୟାକୁଡ଼ି, ଅକରାନ୍ତି ଘେନି		ଗୁଳୁଡ଼ି, ମୁଥା, ଚିରାଇତା ତିନି ।
ଗୋଖୁରା ସାଳପତ୍ରି ଆଦିମତେ		ଶୁଣି କୁରୁବେଲି ମୁଥା ସହିତେ
ଦ୍ରବ୍ୟକେ ଘେନିଣ ପହର ତିନା		ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ କରିବ କିନା,
ଚିରାଇତା ପାଞ୍ଚନ ଗିଆଣ ଯାହା		ମହୁ ପରି ଯେ ପିଆଇବ ତାହା ।
ବାତ ପିର ଭୂର ଯେ ଅବା ଥାଇ		ଏତେକ କଲେ ଯେ ସାବୁନା ପାଇ ।

ହୃତ ପରାସା .... ଠାକୁ ଗର୍ଭିଣୀସ୍ତରାର ଛାଡ଼ିବ ଭୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖ ପୋଥିରେ ନାହିଁ ।

ଏତେକେ ଯିବ ଶକ୍ତିଷମା ବ୍ୟାଧି		କେ ହେଉଥି ମତେ(୧) ନୋହିବାକ ସାଧୁ
ପୁଣି ହି ଯେବେ ନ ଛାଡ଼ିବ କୁର		ତ୍ରିପଳା ପାଞ୍ଚନ ଭିଆଣ କର
ନିରନ୍ତରେ କୁର କରଇ ଯେବେ		ଏକାନ୍ତ ଶକ୍ତିଷମା ବୋଲିବ ତେବେ
ଅତର୍ଗତୁ କୁର ଛାଡ଼ଇ ନାହିଁ		ଦଣ୍ଡକେ ଦେହ ସ୍ତମ୍ଭାକୃତ ହୋଇ
ନିରନ୍ତରେ ଦେହ ଗରୁ ପ୍ରକାଶି		ଅଳପ ଶୀତ ଲାଗୁଥାଇ ଆସି
ଅରୁଚି କରି ଦେହ ତାଳା ଯାଣି		ନାସା ଚକ୍ଷୁରୁ ବହୁଥାଇ ପାଣି ।
ବେନି ଚକ୍ଷୁ ତାର ଗଭୀର ଦିଶି		ଅଳପ ଭାବେ ଆସୁ ଥାଇ କାଣି ।
ଏତେ ବ୍ୟାଧି ଥାଇ ଯେଣେ କୁର		ତାକୁ ବୋଲି ସନ୍ନିପାତ ନିକର
ଏଥକୁ ପାଞ୍ଚନ ଦିଅ ବିଚାରି		ପ୍ରଥମ ଦିନ ସେ ଉପାସ କରି ।
ସେ ଦେହ ପୁଣି କରାଇବ ଭେଦ		ତହିଁ ଉତ୍ତାରେଣ ଦେବା ଔଷଧ ।
ପଳାଶ ପତ୍ର ଯେ ତ୍ରିପଳା ବେନି		ବାସଙ୍ଗ ମୂଳ ଗୁଳୁଚିକି ଘେନି
କଟୁକି ବେଗ ଯେ କର ରଞ୍ଜନା		ଦ୍ରବ୍ୟ କେ ଘେନିମ ପହରତିନା
ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ ପାଣିରେ ଭରି		ପିଷ୍ଟକୀ ପରୀକ୍ଷ ବିଶେଷ କରି
ଏହି ପ୍ରକାରେ ତିନି ଦିନ କର		ତେବେ ସେ ଛାଡ଼ିବ ଶକ୍ତିଷମା କୁର
ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ କହୁଛି ଯାହା		ସ୍ବସ୍ଥ କଲେ ହେତୁ କର ତାହା ।
ଏକାନ୍ତ ଆସୁ କୁର ହୋଏ ଯେବେ		ତହିଁକି ପାଞ୍ଚନ କହିବା ଏବେ

ଏକାନ୍ତ ଆମ କୁର , ଏକାନ୍ତ ସନ୍ନିପାତ କୁର

କଟୁକି ମୃଗାମୂଳ ଆଦି ଘେନି		ପକ୍ତିତା ପତ୍ର ରକତ ଚନ୍ଦନ ।
ଅକାନବିନ୍ଧି ମୂଳ ଆଦି ଭରି		ଗୁଳୁଚି ବିହିବ ଯତନ କରି ।
ଆମ କୁରକୁ ଏ ଦିବ୍ୟ ପାଞ୍ଚନ		କରସି ଲେଖାଏ ଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନ ।
ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ କରି ପିଇବ		ପିଷ୍ଟକୀ ପରୀକ୍ଷ ମଜୁକୁ ଦେବ ।
ତିନିଦିନ ଏହା ପିଇବ ଯେବେ		ଆମକୁର ବ୍ୟାଧି ଖଣ୍ଡିବ ତେବେ ।
ଏକାନ୍ତ ସନ୍ନିପାତ କୁର ଗୁଣ		ତହିଁର ମହିମା କହିବା ଶୁଣ ।

(୧) ଷ ଯୋଥ୍ - କେହୁଣି ପ୍ରକାରେ

ନିରତରେ କୃତ ଘେନିଣ ଥାଇ	।	ଶୀତ ଲାଗୁଥାଏ ଅଳପ ହୋଇ
କପାଳ ସର୍ବାଙ୍ଗ କରଇ ବ୍ୟଥା	।	ଗଦ ଗଦ କରି କହୁଛି କଥା
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ତୁଣ୍ଡ ଯାଇ ଶୁଖୁ	।	ରକତ ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁଥାଇ ଆଖି ।
ସର୍ବାଙ୍ଗ ବ୍ୟଥା ଘେନି ବେନିକର୍ଣ୍ଣ ମୂଳ	।	ଦେହରୁ ବାହାର ନୁହଇ ଝାଳ ।
କାଶ ଶ୍ବାସ ସହ ଅରୁଚି ଆଶା	।	ମୁଖରେ କହଇ ବିରଜ ଗାନ୍ଧା
ମଳ ମୁତ୍ର ତାର ବଡ଼ କଠିଣ	।	ହେମ ଲାଗୁଥାଇ କର ଚରଣ ।(୧)
ପାଦ ପାଣି ଆଉ ନିବ୍ରତ ନୋହେ	।	ସର୍ବାଙ୍ଗ ମଥା କଟକଟ ହୋଏ ।
ମଳମୁତ୍ର ଝାଳ କିଛି ହିଁ ନାହିଁ	।	କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ ଯେ ଝାମଯାଇ ଥାଇ
ପେଟ ମୁଣ୍ଡ ଗରୁ ମନ ବିରଜ	।	ଅନବରତେ ପୋଡୁଥାଇ ଅଙ୍ଗ ।
ଅରୁଚି ହିଁ ଯେ ଭୋଜନ ନ କରି	।	ବୁକୁ ବ୍ୟଥା କରି କମ୍ପଇ ଧରି ।
ଏମତ ପ୍ରକାରେ କଲେଣ କୃତ	।	ତାହାକୁ ବୋଲି ସନ୍ନିପାତ କୃତ ।
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଯେବେ ଏ ଲକ୍ଷଣ ଥାଇ	।	କେବେହେ ସେ ବ୍ୟାଧି ସାଧୁ ନୁହଁଇ ।
ଏତେ ଲକ୍ଷଣ ସାତ ପାଞ୍ଚ ଥିଲେ	।	ସନ୍ନିପାତ ବୋଲି ଯାଣିମ ଭଲେ ।
ଏଥକୁ ଆହୁରି ଉପାସ କରି	।	ଅଦାଶସ୍ତ୍ର ସେବା ଗୋଟି ଚାରି ।
ସେ ଦିନ ମକୁ ସେହିମତେ ଥିବ	।	ନିଶି ପ୍ରକାତେଣ ଔଷଧ ଦେବ ।
ମନରେ କିଛି ନୋହିବ ବିରଜ	।	ପାଞ୍ଚନ ବିହିବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାଙ୍ଗ ।
ବେଳ ପାଟେଳି ପଣ ପଣା ଭରି	।	ଗନ୍ଧାରି ମୂଳ ଏ ପଦାର୍ଥ ଚାରି
ଅଗବଥୁ କୃଷ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣ ସହତେ	।	ସାଳପତ୍ରି ମୂଳ ଆଦି ଯୁଗତେ ॥
ଲହ ବ୍ୟାକୁଳି ଅଳରାନ୍ତି ଭରି	।	ଗୋଖୁରା ଶୁଣି, ଚିରାଇତା ବୁରି ।
ଆବର ଗୁଳୁଛି ମୁଥା ହିଁ ଭରି	।	ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାଙ୍ଗ ଏ ପାଞ୍ଚନ କରି ।
ଯେବଣ ପାଞ୍ଚନ କହିଛି ଜିନା	।	ଦ୍ରବ୍ୟକେ ଘେନିମ ପନ୍ଦର ଚିନା
ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ କରିବା ଗାବ	।	ପିପ୍ପୁଳି ପରାକ୍ଷେ ମକୁକୁ ଦେବ ।
ଯେମତ କଲେ ସାତ ଦିନ ଯାଏ	।	ସନ୍ନିପାତ କୃତ ହୁଅଇ କ୍ଷୟେ ।
ତହିଁର ଔଷଧ ବିହିଛି ପୁଣି	।	ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଔଷଧ ଭଣି ।(୨)

(୧) ଖ ପୋଥି - ବିଭିନ୍ନ ଶୁଖିଣ ଖବାର କଠିଣ । ହେମ ଖରା ଲାଗେ କର ଚରଣ ।

(୨) ଖ ପୋଥି - ସାହାସ୍ର ବିଧି ଏ କହିଛି ଆଣି । ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଔଷଧ ଭଣି ।

ଜୀର୍ଣ୍ଣ କୁରକୁ ପାଞ୍ଚନ

ଜୀର୍ଣ୍ଣକୁର ଯେବେ କରି ଯାଣ	। ତହିଁକି ଓଷଧ କହିବା ଶୁଣ
ପୁରୁଣା ଗୁଡ଼ ଦୁଇପଇ କରି	। ପିସିଲି ସେରେ ଦୁରିଣ ଭରି ।
ଦୁଇ ଏକତ୍ର କରି ଥୋଇଥୁବ	। ମାଡ଼େ ଲେଖାଏଁ ପ୍ରଭାତେ ଖାଇବ ।
ତହିଁ ଉତାରେଣ ତବତ ପାଣି	। ଚଇଲେ ପିଇବ(୧) ଗର୍ଭକୁ ଆଣି ।
ଗୁଡ଼ାଦି ବୋଲିଣ ଏ ଦିବ୍ୟ ରସ	। ମୟାଗ୍ନି କୁର କରଇ ନାଣ ।
କାଣ ଅରୁଚି ଦୃଷ୍ଟା ଆଦି ଥିଲେ	। ସାବୁନା ପାଇବ ଏତେକ କଲେ ।
ଏ ବ୍ୟାଧି ଗୋଟିକି ଢିଣି ପାରିଲେ	। ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଧନ୍ୟତ୍ରୀ ବୋଲେ ।

କୁର ଅତିସାରକୁ

କୁର ଅତିସାର ଯେବଣ ରୋଗ	। ତହିଁକି ବିହିବା ଓଷଧ ଭାଗ ।
ସୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ଅତୋସି ଘେନି	। ମୁଆ, ବେଲଶୁଣି, ଗୁଳୁଚି ତିନି ।
ଅଷାଦି ପାଞ୍ଚନ କହିଲି କିନା	। ଦ୍ରବ୍ୟ କେ ଘେନିମ ପୟର ତିନା ।
ପାଣି ପାଞ୍ଚ ମାଣ ମାପିବା ସଞ୍ଚ	। ପରୀକ୍ଷ ଅତୋସି ଏ ତିନା ପାଞ୍ଚ ।
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସପତାଏ କଲେ	। କୁର ଅତିସାର ଛାଡ଼ଇ ଭଲେ ।(୨)
ଆବର କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ	। ବାତ ଶଳିଷମା ବ୍ୟାଧିର ଗୁଣ ।
ବେଳ ବୁଡ଼େ କୁର ଘେନଇ ଗାଡ଼େ	। ନିଶି ନ ପାଇଁଣ ତ କାଲେ ଛାଡ଼େ ।
ଝର ଝର ହୋଇ ବହିବ ଝାଜ	। ସର୍ବାଙ୍ଗ ବଥାଇ ସିର କପାଜ ।
ବାତ ଶଳିଷମା କୁର ପ୍ରକୃତି	। ହୃଦୟ ଭାଗ ପୋଡ଼ୁଥାଇ ନିତି ।
ଏମନ୍ତ ବ୍ୟାଧିକି ଓଷଧ କରି	। ଧଣିଆ ମୁଆ ବେଲ ପତ୍ର ଭରି ।
ଇହବ୍ୟାକୁଡ଼ି ଯେଉଁ ତାଳମୂଳ	। ପଇତା ପତ୍ର ଆବର ତ୍ରିପଳ ।

(୧) ଖ ପୋଥି - କ୍ଷେପିତ

(୨) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ - ପଥୁକରିବ ଯେତେବେଳେ ଭାତ । ତହିଁକି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପିତା ସଞ୍ଚାତ ।

ମାଡ଼େ କେଖାଏଁ ତିନିଠାରୁ ଆଣି		ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ କରିବ ପାଣି ।
ଏ ରୂପେ ପାଞ୍ଚନ କରିବ ଯେହୁ		ଏଥକୁ ପରୀକ୍ଷ ପିପ୍ପଳି ମହୁ ।
ଏହି ପ୍ରକାରେ ତିନିଦିନ ଦେବ		ଏଥକୁ ଯେମତ ପଥୁ ବିହିବ ।
ଶାଗ ଆମିଳ ବିବର୍ଜିତ ତାଣ		ଖସିକିରା ମାଛ କଳା ବାଇଗଣ
ଏହି ପ୍ରକାରେ ତିନିଦିନ କର		କହେ କୃଷ୍ଣଦାସ ଖଣ୍ଡିବ ଭୂର ।

ଖ ପୋଥି ରେ ଅଧିକ

ଏକାନ୍ତ ପିତୃଭରକୁ ଔଷଧ

ଏକାନ୍ତ ପିତୃଭର ହୁଏ ଯେବେ		ଚହିକି ଔଷଧ କହିବା ଏବେ
କହ ବ୍ୟାକୁଡ଼ି ଯେ ବାସନ୍ତମୂଳ		ବାଡ଼ିଆଁକା ଭିମପତ୍ରର ଠୁଳ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ କେ ବେନି ମାଡ଼ ବୋଲି ଆଣି		ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ କରିବ ପାଣି ।
ଖଣ୍ଡ ମହୁ ଚହି ପରୀକ୍ଷ ଦେଇ		ଆଦି ପାଞ୍ଚନ ବୋରି ଏହାକୁ କହି ।
ପିତୃ ଭରକୁ ଏ ଔଷଧ ଦେଖେ		ଅରୁଚି ବୃକ୍ଷା ଦୁଇ ଆଦି ଦେଖେ ।
ଧନ୍ୟନ୍ତ୍ର କହିଲେ ଶୁଣ ହୋ ବୈଦ୍ୟ		କୃଷ୍ଣଦାସ କହେ ବ୍ୟାଧି କି ଖେଦ ।

ମନ୍ଦାଗ୍ନି ଭରକୁ ହିଙ୍ଗୁଆ ଅଷ୍ଟକ

ଆବର କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ		ହିଙ୍ଗୁଆ ଅଷ୍ଟକ ଔଷଧ ଗୁଣ ।
ଶୁଣି ପିପ୍ପଳୀ ଯେ ଶ୍ୱେତବ ପୁଣି		ମରିଚ କକାତିରା ଯାକୁ ପୁଣି ।
ଅମମ୍ବୁନାହିକୁ ସତେ ମାଡ଼ କରି		ହିଙ୍ଗୁଆ ଅଷ୍ଟକ ନାମ ଏହାରି ।
ମନ୍ଦ ଅଗ୍ନି ଭର ଆମ୍ଭ ଯୁଗରେ		ପେଟ ବ୍ୟଥା ପେଟ ଫୁଲା ସହିତେ ।
ଅକାର୍ଯ୍ୟ ସହିତେ ନ ରହେ କେହି		ହିଙ୍ଗୁଆ ଅଷ୍ଟକ ଏତେ ଖଣ୍ଡଇ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଅଳୁହି ନାନା ଭରକୁ

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଅଳୁହି ଯେଉଁ ପ୍ରମାଣ		ଚହିକି ମହିମା କହିବା ଶୁଣ ।
ଶୁଣି ପିପ୍ପଳୀ ଯେ ମରିଚ କୁକୁ		କକଡ଼ା ସୁରଙ୍ଗି କାପଡ଼ ଯଡ଼ ।
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା କକାତିରା ଆଦି ଭରି		ଏତେ ପଦାର୍ଥ ସମାକରି ଭୁରି ।
ମହୁ ପରୀକ୍ଷେ ଅବଲୋହ କର		ଏହା ଦେଲେ ଖଣ୍ଡେ ନାନାଦି ଭୁର ।
ଆମ ଶକ୍ତିମା ଦୁଷ୍ଟର କଥା		ହୃଦୟ ଗରୁ ପେଟ ମୁଣ୍ଡ ବଥା ।
କର୍ଣ୍ଣ ମୂଳିକା ସନ୍ନିପାତ ଦୁଷ୍ଟ		ସନ୍ନିପାତ ଉପାଦାନ ଦେଖ ।

ପିତୃ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ କୃର

ପିତୃ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ କୃର ଯେବେ ହୋଇ	।	ତହିଁକି ଓଷଧ ଦେବା କହି ।
ଅନ୍ତରେ କୃର ଲାଗୁଥାଇ ଶୀତ	।	ତୋଜନ ବେଳେ ନ ରୁଟଇ ଭାତ ।
ଯଦିହିଁ ଭୁଞ୍ଜିବ ନୁହଇ ଜୀର୍ଣ୍ଣ	।	ଦିନକୁ ଦିନ ଦେହ ହୋଏ ଖର୍ମ ।
ଗରଜୁ ଥାଇ ଯେହ୍ନେ ଘଡ଼ ଘଡ଼	।	ଫରତା ହୋଇ ନ ଛାଡ଼ଇ ବାଡ଼ ।
ବେଳ ବୁଡ଼େ ବ୍ୟାଧି ଘେନଇ କୃର	।	ଏହାକୁ ବୋଲିକି ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ କୃର ।
ଏଥକୁ ପାଞ୍ଚନ କହିବା ଜାଣ	।	ପାତଳା ଲିମ୍ବପତ୍ର ତୋଳିଆଣ ।
ଦ୍ଵିଫଳା ଧନିଆ ପଲତା ପତ୍ର	।	ଯୁଗତ ।
ବ୍ୟାଧିର ଉଦ୍‌ଯୋଗେ ଏହା ଦେଖୁ	।	ପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ ଘେନ ଦ୍ରବ୍ୟକେ ଲେଖୁ
ଅଷ୍ଟ ଅବଶେଷ ପାଣିରେ ଭାଗ	।	ପିଷ୍ଟକି ପରୀକ୍ଷେ ପିଇବ ବେଗ ।
ସପତାଏ ଏହା ଖାଇବ ଯେବେ	।	ପିତୃଅଜୀର୍ଣ୍ଣ କୃର ଖଣ୍ଡିବ ତେବେ ।

ପ୍ରତାପ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ରସ

ପ୍ରତାପ ମାରତଣ୍ଡ ରସର ଶୁଣ	।	ସୁବ୍ରଧୁ ସାଧୁ ବଦ୍ୟ ଯନେ ଶୁଣ ।
ଗରଜ ମାଡ଼େଇ ଘେନିମ ହେଜ	।	ମହୁରାଦି ମାଡ଼ ତହିଁରେ ବେଗି ।
ଜେପାଳ ଛ ମାଡ଼ ଟାଙ୍ଗଣା ଚାରି	।	ହିଙ୍ଗୁଳ ଆଠମାଡ଼ ତହିଁ ଭରି ।
ଅଦାରସ କିନ୍ତୁ ମିଶାଇଦେବୁ	।	ଜମିଳ ରସେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବୁ ।
ଯମିଳ ରସ ନ ପାଇବୁ ଯେବେ	।	ଶୁଣି ପାଣି ଦେଇ ଖଳିବୁ ତେବେ
ଚଣାସମ କରି ବାନ୍ଧିବୁ ବଡ଼ଇ	।	ସିତଳାରେ ସବୁଥୁବୁ ସଂଯାଡ଼ି ।
ଏଥୁରୁ ମାତ୍ରାଏ ଖାଇଲେ ବଡ଼ି	।	ନାନାଦି ବ୍ୟାଧିମାନ ଯାଇ ଛାଡ଼ି ।
ପଥୁହିଁ ସଂଯୋଗ ମନରେ ହେଯ	।	ଶାଗ ଆମିଳ ଯେ ଆମିଷ ତେଜ ।

ବୈଲୋଚନ ରସ

ଆବରକଥାଏ ଶୁଣ ଉପାମ	। ସୁବୁଧ ସାଧୁ ବଦ୍ୟଜନେ ଶୁଣ ।
ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ ହୋଇବ ଗନ୍ୟ	। ତାହା କହି ଦେବା ମନରେ ହେୟ ।
ଶୋଧନ ଉଷ୍ମ ତାରିତାଗକ ରସି	। ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗନ୍ଧ ଭାଗେ ତହିଁ ମିଶି ।
ଶୋଧନ କୁହା ପଳେ ତହିଁମାନ	। ଟାଙ୍ଗଣା ଭାଗେ ତହିଁକି ଘେନ ।
ଚିରେ ଦୋରୁଆ ଗିଆଇଲେ ଭଲ	। ନୋହିଲେ ଅରଣ ରସରେ ଖଲ ।
ଶଙ୍ଖ ବୃଷ୍ଟି ମାଡ଼େ ଭିତରେ ଲାଇ	। ଖରାରେ ତାହା ଶୁଖାଇବ ନେଇ ।
ଶୁଖିଲେ ସେ ମୁହଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଭର	। ଗଜପୁଟରେ ତତପର କରେ ।
ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଯେ ପିହାଣ ଗରି	। ଜାଳ ଦେଉଥିବ ଅଳପ କରି ।
ସମଭାଗେ ଯେବେ ହୋଇବ ପାଗ	। ତଳରେ ଓହ୍ଲାଇ ଥୋଇବ ବେଗ ।
ବଇଲୋଚନ ଏ ଅପୂର୍ବ ରସ	। ପିସିଳି ପରିକ୍ଷ ହରିବ ଦୋଷ । (୧)

ଘୋଡ଼ା ତୁଡ଼ି ରସ

ଘୋଡ଼ା ତୁଡ଼ି ରସ କେମନ୍ତ ଶୁଣ	। ସୁବୁଧ ସାଧୁ ବଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ ।
ରସବିସ ଗନ୍ଧ ଏ ହରିତାଳ	। ଡିକଟୁକ ଟାଙ୍ଗଣା ତ୍ରିପଳା ଖାର ।
କୁଞ୍ଜରାଜ ଦୋରୁଆରେ ବାନ୍ଧିବ ବଡ଼ି	। ଚଉଷଠୀ ରୋଗ ହରଇ ଘୋଡ଼ାତୁଡ଼ି
ଗନ୍ଧକ ମହୁରା ପାରୁଆ ରସ	। ହରିତାଳ ଟାଙ୍ଗଣା, ତ୍ରିପଳା ଡିକଟୁକ ପିସ
କନକା ତିନିମାଡ଼ ତହିଁରେ ଭରି	। କୁଞ୍ଜରାଜ ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ।
ଚଣା ଗୋଟି ଭାବ ଯେବଣ ମତେ	। ଏ ବଡ଼ି ବାନ୍ଧିବ ସେହି ଯୁଗତେ ।
ଖରାରେ ନେଇ ଶୁଖାଇବ ଆଣ୍ଡେ	। ଯତନ କରି ଥୋଇବ କରାଟେ ।
ଯେଉଁ ଲୋକର ମଜମୁଦ୍ର ନୋହେ	। ପେଟ ଫୁଲାଇଣ ଅତିର୍ଣ୍ଣ ହୋଏ ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ

ଏ ବଡ଼ି ଦେଇଣ ନୁହ ବିରସ । ଏହା କହିଲେ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ।

ଅଦାରସେ ତାକୁ ଦେବ ଏ ବଢ଼ି	।	ଭେଦ ହୋଇବ ଯେ ପ୍ରକୃତି ଛାଡ଼ି
ଅଳ୍ପ ପଥ ତାକୁ ନ ଦେବ ଆଉ	।	ଖଇ, ଚୂଡ଼ା, ଚାଇଲ କରିବ ଯାଉ
ଯେଉଁ ଲୋକ ପେଟରେ ପିଲୋହି ଥାଇ	।	ଗୋମୂତ୍ରେ ତାହାକୁ ଏ ବଢ଼ି ଦେଇ ।
ଚିନିଗୁଡ଼ ତହିଁ ପରାଷ ଦେବ	।	ଗୁଆ ପ୍ରମାଣେ ବଢ଼ି ବାଢ଼ିଥିବ ।
ଚଉଦ ଦିବସ ଖାଇବ ଯେବେ	।	ପିଲୋହି ବ୍ୟାଧି ଭଲ ହୋଇବ ତେବେ ।
ଏଥକୁ ପଥ ଯେ ତବତ ଭାତ	।	ବେଞ୍ଚନ କରିବ ପିତା ସଂଯାତ ।
ଅଳ୍ପପ କୁରକୁ ଶୁଣିରେ ଦେଇ	।	ଯେତେବେଳେ ଦେହ ଶଉଚ ହୋଇ
ବଢ଼ି ଭଣରେ କହିବା ବାରଣ	।	ପଥ କରିବ ଧନିଆ ପାଞ୍ଚନ ।
ବାତକୁର ଯେବେ ମୁଣ୍ଡରେ ଥାଇ	।	ତୁଣ୍ଡରେ ପାଣି ଯେ ବହୁତ ଥାଇ
ତେମତ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଏହି ବଢ଼ିକା	।	ତପତ ପାଣିରେ ଖାଲିବ ଏକା
ପିସ୍ତଳି ପାଞ୍ଚ ଚିନା ତହିଁରେ ଭରି	।	ପାଞ୍ଚନ ବିହିବ ଯତନ କରି ।
ତହିଁକି ପଥ କହିବାକ ବୋଧ	।	ତପତ ଭାତକୁ ତପତ ଦୁଧ ।
ଶାଗ ଆମିଳ ବିବର୍ଜିତ ବିଧି	।	ଏତେ ବାତ କୁର ହୋଇବ ସାଧୁ ।
ଯେବଣ ଲୋକର ବଥାଇ ପେଟ	।	ଆମ ଗୁଳ୍ମମ ଯେ ନାନା ଉଦ୍‌କଟ ।
ଏଥର ସଙ୍ଗତେ ମରିତ ପଳି	।	ତପତ ପାଣି ମନ୍ଦାକରେ ଗୋଳି
ଦଶ ଦିନ ଯେବେ ଖାଇବ ବଢ଼ି	।	ଆମ ଗୁଳ୍ମମ ବ୍ୟାଧି ଯିବ ଛାଡ଼ି ।
ଏକାନ୍ତରେ ଯେବେ ପେଟ ବଥାଇ	।	ମରିତ ସଙ୍ଗତେ ଏ ରସ ଖାଇ
ମନ୍ଦ ଅଗ୍ନି କୁର କରଇ ଯାକୁ	।	ପାନ ସଙ୍ଗତେ ଖୁଆଇବ ତାକୁ
ଯେଉଁ ଲୋକକୁ କରୁଥାଇ କାଶ	।	ତାହାକୁ ଏବଣ ବିହିବ ରସ
କେସରଦା ଗଛ ପତର ଆଣି	।	ମରିତ ସାତ ଗୋଟା ଦେବ ଗଣି,
ବଢ଼ି ମାତରାଏ ତହିଁରେ ଭରି	।	ତୋବାଇ ଖାଇବ ଯତନ କରି ।
ନିରାମିଷ ପଥ ତବତ ଭାତ	।	ଯେଉଁବାଗେ ବ୍ୟାଧି ହୋଇବ ହତ ।
ଆମ ବାତ ବ୍ୟାଧି ଯାହାକୁ ଯଡ଼ି	।	ବେଗୁନିଆ ରସେ ଦେବ ଏ ବଢ଼ି ।
ପେଟପୁଳାକୁ ପିସ୍ତଳିରେ ଦେବ	।	ମରିତ ସାତଗୋଟା ତହିଁ ଥିବ ।
ଶୁଣି ଚିନାକେ ମାତର ଏ ରସ	।	ଯେଉଁ ରୂପେ ବ୍ୟାଧି ହୋଇବ ନାଶ

ଧନିଆ ଭରିଣ ପରାନ୍ଧ ଶୁଣି । ପଥ କିସ ଯୋଗ ଏମନ୍ତ ସେଟି ।
 ଘୋଡ଼ା ଚୋଡ଼ା ରସ ଏମନ୍ତ ଗୁଣ । କୃଷ୍ଣଦାସ କହେ ସୁଜନେ ଶୁଣ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ ଅଞ୍ଜନ

ଶୁଣ ସୁବ୍ରତ୍ ସାଧୁ ବଦ୍ୟଜନ । ଚକ୍ଷୁକୁ ଅଞ୍ଜନ କହିବା ଶୁଣ ।
 ହରିତକ ମଞ୍ଜି ମାଡ଼େ ନିର୍ମାଣି । ବାହାଡ଼ା ମଞ୍ଜି ସମ ମାଡ଼େ ଆଣି
 ମଣିସିଳ ରୁ ମାଡ଼େ ତହିଁ ଭରି । ତିନି ଓଷଧ ସମଭାଗ କରି ।
 ଶିଳରେ ତୁରି ଛାଣି(୧) କରି ଥୋଇ । ଛାଗଳ ଦୁଧରେ ଖଲିବ ନେଇ
 ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ବାନ୍ଧିବ ବଡ଼ି । ଯେଉଁ ଚକ୍ଷୁରେ ପ୍ରଳ ଥିବ ପଡ଼ି
 ମହୁ ପରାନ୍ଧେ ଯେ ଏ ବଡ଼ି ଖଇ । ଲୋଚନେ ରଞ୍ଜିଲେ ହୋଇବ ଭଲ ।
 ଲୋଞ୍ଜରା ଚକ୍ଷୁ ହୋଇଥୁବ ଯାର । ପାଣିରେ ଖଲିବ ଏ ବଡ଼ି ସର
 କଲ୍ଲଳ ପ୍ରାୟେ କରି ଯେବେ ଘେନି । ନିର୍ମଳ ହେଇବ ଲୋଚନ ବେନି
 ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ ବଡ଼ି ଏ ଦିବ୍ୟ ରସ । ଓଷଧ ଗଣେ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ।

ତେର ସନ୍ନିପାତକୁ

ସୁବ୍ରତ୍ ସାଧୁ ବଦ୍ୟମାନେ ଶୁଣ । ତେର ସନ୍ନିପାତ କହିବା ଶୁଣ
 ଅତିକା ଦତିକା କଷ୍ଟ କୁକୁଟ । ଜିଭ୍ୟା କର୍ଣ୍ଣମୂଳ ସହିତେ ହେବ ।
 ଗୁରୁତେଜ ଦାରାନ୍ଧ ସନ୍ଧିକ ନାମ । ସିତାଙ୍ଗ ସନ୍ନିପାତ ଚିତ୍ରଗ୍ରମ ।
 ଭଗ୍ନନେତ୍ର ଅଭିମାନକୁ ଭରି । ପ୍ରଳାପ କରନ୍ତି ତିଷ୍ଠା ଆଦି କରି ।
 କୁମ୍ଭିଣା(୨) ସନ୍ନିପାତ ତହିଁକି ଲାଗ । ଏତେ ସନ୍ନିପାତ ଦେହକୁ ରୋଗ ।
 ଏଥୁ ଭିତରେ ଅଛି ଭଲ ମନ୍ଦ । ଶୁଣ ବଦ୍ୟଜନେ ଫେଡ଼ିବା ଧନ୍ଦ ।
 ଅତିକା ଦତିକା ଗ୍ରମଣି ଚିତ । ସାଧୁ ନୁହନ୍ତି ଏତେ ସନ୍ନିପାତ ।
 କଷ୍ଟ କୁକୁଟ ସନ୍ନିପାତ ଯେହୁ । ଅତି କଷ୍ଟରେ ସାଧୁ ହୋଇ ସେହୁ

(୧) ଖ ପୋଥି - ସମ (୨) ଖ ପୋଥି - କୁମ୍ଭିଣି

ଗୁରୁଦାହି ସନ୍ନିପାତକୁ ଡରି	।	ଏ ବ୍ୟାଧି କଲେ ମନୁ ଯାଇ ମରି ।
ଅଙ୍ଗକଷଣ ମତିଗ୍ରମ ହୋଏ	।	ମୁଖ ଦିଶଇ ହଳଦିଆ ମୟେ ।
ନାସାରେ ପବନ ବହଇ ହେକୁ	।	ଅବଶ୍ୟ ମରଇ ଏମନ୍ତ ମନୁ ।
ହରିବିନ୍ଧା କାମି ସମତୁଳ ଧରି	।	ନାଗବହନୀ ଦେଇ ଯାଇ କରି
ଦଶଗୁଣେ ଲାଜି ବୁଲାଇ ଯେବେ	।	ସିନ୍ଧରସମୁତ୍ କହିଲେ ତେବେ ।
ଘୃତ ମହୁ ସାକର ସଙ୍ଗତେ ରଞ୍ଜି	।	ସୋରିଷ ପ୍ରମାଣେ ଅଦାରସେ ଗୁଞ୍ଜି
ମୃଦୁ ଜାଣି ଯେବେ ଧାନେକ ଦେସି	।	ମଲାର ଜୀବନ ତେବେ ନେଉଟି ଆସି ।

ରସରାଜରସ

ଏ ରସ କଥା ଏ ପ୍ରତି ବିଧାନ	।	କହିବା ଶୁଣ ବଦ୍ୟଜନମାନ ।
ରସ ମହୁରା ଦୁଇମାଡ଼େ ଭରି	।	କାସିମିରା ଗନ୍ଧେକ ମାଡ଼େକ କରି ।
ନାଗ ଯେ ତମା ତହିଁ ମାଡ଼େ ଭର	।	ଚିତାମୂଳରୁ ମାଂସେକ ଭର ।
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଯେତେ ଗଡ଼ୁକର ଥାଇ	।	ତାହାକ ପିତରୁ ମାଡ଼େକ ଲାଇ ।
ଘୃତ ଯେ ଘିଅ ତହିଁ ମାଡ଼େ କର	।	ମହୁରା ମାଡ଼େକ ତହିଁରେ ଭର ।
ସବୁପଦାର୍ଥ ସମଭାଗ କରି	।	ମହୁରା ମାଡ଼େକ ତହିଁରେ ଭର ।
ଫେଡ଼ି କହୁଅଛି ଔଷଧ ଧରି	।	ଏ ରସ ସୋରିଷ ସମାନେ ବାନ୍ଧି ।
ବାନ୍ଧିବ ଅଦାରସ ଘେନି ବଡ଼ି	।	ସନ୍ନିପାତ ଯିବ ଦେହରୁ ଛାଡ଼ି ।
ବଳିଆର ଯେବେ ଦେଖୁଛୁ ରୋଗ	।	ଧାନେ ପ୍ରକାଶେ ସେ କରିବ ଯୋଗ ।
ଏ ବଡ଼ି ନାମ ରସରାଜ ହୋଇ	।	ସ୍ବର୍ଗରୁ ଅଶ୍ବିନୀ କୁମାର କହି ।

ଚିନ୍ତାମଣି ରସ (୧)

ଏଥୁ ଉତାରେଣ କହିବା ଯିବ	।	ଚିନ୍ତାମଣି ନାମ ଏ ବଡ଼ଇ ରସ
ରସ ଗନ୍ଧକ ଅନ୍ତ୍ର ହରିତାକ	।	ସାତି ସଉତ ଯେ ଟାଙ୍ଗଣା ଖାର ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଚିନ୍ତାମଣିରସ ନାହିଁ ।

ପାଞ୍ଚରସ ଦେଇ ଆସିବ ଭର		ସକଳ ବ୍ୟାଧି ଚିତାମଣି ହର ।
କାଶଶ୍ୱାସ ଆସି ସକଳ ଯାଇ		ମନୁ ନ ଯାଣଇ କେମତେ ଖାଇ ।
ଅରୁଚି ରାଚଇ ଭୋକନେ ସୁଖ		ଦୋଷ ସନ୍ନିପାତ ହରଇ ଦୁଃଖ ।
ଚକ୍ଷୁ ମୁଖ ରୋଗ ନାକ ଆର ଯିବ		ମୂଳକୁ ହରଇ ଏ ଦିବ୍ୟ ରସ ।
ଏ ରସ ଯେଉଁ ଭାଗେ ବନ୍ଧା ହୋଇ		ତହିଁକି ଔଷଧ ଦେବାକ କହି ।
ରସ ମହୁରା ଯେ ଗନ୍ଧକ ତିନି		ହରିତାଳ ରସ ଦୃଶକୁ ଘେନି ।
ସଉତ, ଟାଙ୍ଗଣା ଓ ବିଟକୁଣା		ଭୋଟ ସାବଳୀ ଯେ ସକଳ ପୁଣ ।
ଲୁଣରେ ହୋଇବ ଏ ଚାରିପଦ		ମାଡ଼େ ମାଡ଼େ ଘେନ ସବୁ ଔଷଧ ।
ଜୟିବ ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି		ଏ ବଡ଼ି ବାନ୍ଧିବ ଯେସନେ ବିରି ।
କାଶ, ଶ୍ୱାସ ଆଦି ସକଳ ନାଶେ		ଅଗ୍ନିଜାତ ହୋଇ କ୍ଷୁଧା ହିଁ ବସେ ।
ବାସଙ୍ଗ ବକଳ ବାଟିଣ ଭରି		ଏ ବଡ଼ି ନେବ ଅନୁପାନ କରି ।

ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ରସ

ଆବର ଔଷଧ ଶୁଣ ଉପାମ		ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ରସ ନାମ ।
ରସରୁ ଭାଗେ ଗନ୍ଧକରୁ ଭାଗେ		ହରିତାଳ ଭାଗେ ତହିଁରେ ଲାଗେ ।(୧)
ହେଙ୍ଗୁଳ ମଣି ସିଳସମ କରି		ତୁଟିଆ ମିଶା ଖପରକୁ ଭରି ।
ବଙ୍ଗ ଭସ୍ମ ଲୋହ ଭସ୍ମ ଆବର		ରୂପା ଭସ୍ମ ମୂଳେ ରସ ସିନ୍ଦୂର ।
ଟାଙ୍ଗଣା ଭାଗେ ଶିଳାଜତୁ ଦୁଇ		ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମରୁ ଭାଗେକ ଲାଇ ।
ରସାଞ୍ଜନ ତହିଁ ଭିତରେ ଭର		ଏତେ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଭାଗେ ଭାଗେ କର ।
ଦାରୁ ବାରତାଗ ପ୍ରବାଳ ଷୋଳ		ଆଠଭାଗ ତହିଁ ମହୁରା ଗୋଳ
ମାଛପିତ ଭାଗେ ମିଶାଅ ଏକ		ମଗର ପିତ୍ତରୁ ଭାଗେକ ଭର ।(୨)

---

(୧) ଖ ପୋଥି - ରସରୁ ଭାଗେ ହରିତାଳ ଭାଗେ ।	ହିଙ୍ଗୁଳ ମଣିଶିଳା ଭାଗେ ଭାଗେ
ତୁଟିଆ ମିଶା ଖପରକୁ ଭରି ।	ଏତେ ଔଷଧ ସମକକ୍ଷ କରି ।
(୨) ଖ ପୋଥି - ମଗର ପିତ୍ତରୁ ଭାଗେ ତହିଁକି ।	ମୟୂର ପିତ୍ତରୁ ଭାଗେକ ଲେଖ ।
କୃମାର ପିତ୍ତ ବୋବାପିତ୍ତ ବେନି ।	ଏତେ ପିତ୍ତରୁ ଭାଗେ ଭାଗେ ଘେନି ।

କୁମ୍ଭାଟୁଆ ପିତ ବୋତା ପିତ ବେନି		ନାନା ପିତରୁ ଭାଗେ ଘେନି ।
ଏହାସବୁ ଏକ କରି ଘାଣିବ		ପଞ୍ଚୁକୁଳ ପାଣି ତହିଁ ବାଟିବ ।
କୃଷ୍ଣ ତୁଳସୀରୁ ଦୋରୁଅ ଆଣିବ		ଚିରାଜତା ଦୋରୁଅ ଖଳିବ ପୁଣି ।
ପାନ ରସ ଅଦାରସ ପ୍ରକାରେ		ପୁଣି ଖଳିବ ବେଗୁନିଆ ଦୋରୁଅରେ ।
ଲହ ଲାଙ୍ଗୁଳିଆ ଦୋରୁଅ ଆଣି		ତହିଁରେ ପହରେ ଖଳିବ ପୁଣି ।
ଏଥକୁ ସଂଶୟେ ଫେଡ଼ିବା ଧରି		ସୋରିଷ ପ୍ରମାଣେ ଏ ବଡ଼ି ବାନ୍ଧି ।
ବ୍ୟାଧି ଅନୁକର୍ମେ ମକୁକୁ ଦେବ		ବୁଝିମଣି ସ୍ବାତି କରୁଣ ଥିବ ।
ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଏ ନାମ ରସ		ସକଳ ବ୍ୟାଧିକି କରଇ ନାଶ ।
ବିଚିତ୍ରବାଡ଼ି ହୋଇଥିବ ଯାକୁ		ପଇଚ୍ ପାଣିରେ ଦେବ ତାହାକୁ ।
ପଇଚ୍ ପାଣି ନ ମିଳିବ ଯେବେ		ଥୁରି ତୋଡ଼ାଣିରେ ଦେବାକ ତେବେ ।
ପିତ ଶଳିଷମା ଯା ଦେହେ ଥିବ		ମହୁ ପିନ୍ଧିଲାରେ ଏ ରସ ଦେବ ।
ବାତ ଶଳିଷମା ଯହିଁ ପ୍ରକାଶ		ଲବଙ୍ଗରେ ଦେବ ଏ ଦିବ୍ୟ ରସ ।
ପୋଖଡ଼ିକୁ ଅଦାରସରେ ଦେଇ		ନୋହିଲେଣ ଚିତାମୂଳରେ ଖାଇ
ନୋହିଲେ ବେଗୁନିଆ ଦୋରୁଅରେ		ବ୍ୟାଧି ଛାଡ଼ିଯିବ ଏତେ ପ୍ରକାରେ
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ		ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଓଷଧ ଭଣେ ।

ତାରେକ ରସ

ତାରେକ ରସ ଯେଉଁ ଭାବେ ହୋଇ		ତହିଁକି ଓଷଧ ଦେଉଛି କହି
ଗନ୍ଧକ ମଣିସିଳ ପାରା ରସ		ବୁଡ଼ିଆ ମହୁରା ଟାଙ୍ଗଣା ଯିବ
ଅଭର ଭସ୍ମ କୋହ ଭସ୍ମ ଦୁଇ		ରସ ସିନ୍ଦୂର ଯେ ମାଡ଼େକ ହୋଇ
ଦାରୁ ତିନିମାଡ଼ ଗରଜ ତାରି		ରୋହି ପିତ ମାଡ଼େ ତହିଁରେ ଭରି ।
ଯେତେକ ଓଷଧ କହିଲେ ବର୍ଣ୍ଣ		ସବୁଠାରୁ ମାଡ଼େ ମାଡ଼େକ ଘେନ
ମଇଁଷି ପିତରେ ଖଳିବ ବାଡ଼ି		ଅଦାରସ ଦେଇ ବାନ୍ଧିବ ବଡ଼ି ।
ନୋହିଲେ ଚିତାମୂଳ ଦୋରୁଅରେ		ବଡ଼ ଜିରା ଯେହ୍ନେ ସେହି ପ୍ରକାରେ ।
ଚକ୍ଷୁ ରୋଗକୁ ତ୍ରିକୂଟରେ ଦେଉ		ହିଞ୍ଜଳ ରସରେ ପୋଖଡ଼ା ଖାଇ ।

ବାତ ଶକ୍ତିଷମା ଯହିଁ ପ୍ରକାଶ   ।   ଲବଙ୍ଗରେ ଦେବ ଏ ଦିବ୍ୟ ରସ ।
 ଜଳା ସନ୍ନିପାତ ଯାହାକୁ ହୋଇ   ।   ଚତୁ ଯାତକରେ ଏ ବଡ଼ି ଦେଇ ।
 ପିତ ଦୋଷକୁ ମହୁ ଘେନି ଖାଇ   ।   ବାଡ଼ି ଲୋକକୁ ତୋଡ଼ାଣିରେ ଦେଇ
 ପୋଖରୀ କି କାଞ୍ଚି ପାଣିରେ ଭରି   ।   ତାରେକ ରସ ଏତେ ବ୍ୟାଧି ହରି ।

ପ୍ରତାପ ଲକ୍ଷେଶ୍ଵର ରସ

ପ୍ରତାପ ଲକ୍ଷେଶ୍ଵର ଯେଉଁ ଭାବେ   ।   ତହିଁର ମହିମା କହିବା ଏବେ ।
 ପାରୁଅରସରୁ ଷଡ଼ ଭାଗ କରି   ।   ସର୍ପ ଗରଳ ଦୁଇ ଭାଗ କରି ।
 ମହୁରା ଛଡ଼ ଭାଗ ହୋଇବ ଯେତେ   ।   ଗନ୍ଧକ ତହିଁରେ ଭରିବ ତେତେ
 ମଣିଷିଲରୁ ଦୁଇଭାଗ ଭରି   ।   ହରିତାଳ ତହିଁ ଦ୍ଵିଭାଗ କରି ।
 ଟାଙ୍ଗଣା ବେନି ତମାଭାସ୍ତ୍ର ତିନି   ।   ମଗର ପିତ ଦୁଇଭାଗ ଘେନି ।
 ମାଛ ପିତ ଦ୍ଵି ଭାଗ କର   ।   ମଇଁଷି ପିତ ଦୁଇଭାଗ ଭର ।
 ବୋବା ପିତରୁ ଦୁଇଭାଗ କରି   ।   ସମଭାଗ କରି ବାନ୍ଧିବ ବଡ଼ି ।
 ଏଥକୁ ଫେଡ଼ିଣ କହିବା ଧନ୍ୟ   ।   ଚିରାଭତା ରସେ ଏ ବଡ଼ି ବାନ୍ଧ ।
 ଚିରାଭତା ରସ ନ ପାଇ ଯେବେ   ।   ଅଦାରସ ଦେଇ ବାନ୍ଧିବ ତେବେ ।
 ଆବର କଥାଏ କହିବା ଯାହା   ।   ଗୁଞ୍ଜ ପ୍ରମାଣେ ବାନ୍ଧିଥିବ ତାହା
 ଗୋଟିଏ ବିହିବ ଯେଉଁ ମଲୁକୁ   ।   ପାଞ୍ଚ ପଇଡ଼ ପିଆଇବ ତାକୁ । (୧)
 ଗଉଡ଼ମ ଗଣ୍ଡି ବଚନ ଏହି   ।   ଏଥକୁ ଅପ୍ରତେ ନ କର କେହି ।
 ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପଦ୍ମ ଚରଣ   ।   ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ପଣେ ଶରଣ ।

କଫକେତୁ ରସ

କଫକେତୁ ରସ ଯେଉଁ ବିଧାନେ   ।   ତାହା କହିଦେବା ଶୁଣ ସୁକ୍ତନେ
 ରସ ମାଡ଼େକ ଯେ ଗନ୍ଧକ ଦୁଇ   ।   ମରିଚ ମାଡ଼େ ଯେ ଲବଙ୍ଗ ଲାଇ
 କନକା ତାରିମାଡ଼ ତହିଁରେ ଭର   ।   ଜମ୍ବିଲ ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କେ

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ : ପରାସ କରିବ ନବୀତ ପଣା । ବଇଦ ହୋଇଣ ନୋହିବ ବଣା ।

ଫେଡ଼ି କହୁଅଛି ଔଷଧ ସହି	।	ଗୁଞ୍ଜ ପ୍ରମାଣରେ ଏ ବଡ଼ି ବାହି(୧)
ପିର ଶକ୍ତିଷମା ଯହିଁ ପ୍ରକାଶ	।	ଲବଙ୍ଗ ଘେନି ଖାଇ ଏ ରସ ।
ବାହୁତ ପୁଅକୁ କଲେଟି ଭର	।	ଏ ବଡ଼ି ଦେବ ଅନ୍ତାତି ଦୋରୁଅର ।
କପ କେତୁ ରସ ଏତେକ ଗୁଣ	।	ସୁରୁଧୁ ସାଧୁବଦ୍ୟ ଜନେ ଶୁଣ ।

ମହରା ଅଷ୍ଟକ

ମହରା ଅଷ୍ଟକ ଏ ମଣିସିଦ୍ଧ	।	କକଡ଼ା ଶୃଙ୍ଗୀକୁଢ଼ ଘେନି ମନେ ବିଚାର
ଏତେ ପଦାର୍ଥ ଘେନି ଶୁଖାଇ ତୁର	।	କନାରେ ଛାଣି ମାଲପାରେ ଭର ।
ଖଜିବୁ ସୋରିଷ ମାଲପା ଘେନି	।	ଖରାରେ ଦେବୁ ଦିନା ଦୁଇଦିନି ।
ଦେହରେ ଏହାଯେ ଲୋପନ କର	।	ତମଦଳା ଯାଦୁ ବିହିଷ୍ଠି ଦୂର ।

ଦୁର୍ଗା ଅନ୍ତରସ ଧାତୁକାଦି ବୃଣ୍ଣ

ଶୁଣ ସୁରୁଧୁ ସାଧୁ ବଦ୍ୟଜନ	।	ଏବେ କହିବା ଧାତୁକାଦି ବୃଣ୍ଣ
ଧାତୁକା ଫଳ ଯେ ଅତୋସି ବେନି	।	ମୁଆ ବେଲସୁଷା ଧନିଆ ତିନି ।
ଶୁଣି ବଡ଼ ଜିରା ଯିଅଳା ଭରି	।	କଜାଜିରା ସଯଜ ସହି କରି
ଖଇର ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ସୁପିଷକ	।	ଅକାନବିହି ଯେ ମାଡ଼େକ ମୂଳ ।
ସଇନ୍ଦବ, କୁରୁବେଲି ମୋଚରସ	।	ଲୋଧ ଯାଉଫଳ ଲବଙ୍ଗ ଯିସ
ସବୁ ଔଷଧ ମାଡ଼େ ମାଡ଼େ କରି	।	ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଶିଳରେ ତୁରି ।
ଏଥକୁ ଅନୁପାନ ଦେବା କହି	।	ମନୁକୁ ଏହା ଛେଳିଦୁଧରେ ଦେଇ ।
ଭଣ୍ଡାରସ ପାଣିରେ ଖାଇଲେ ଖାଇ	।	ନେହିଲେ ମୁସାକାନି ଦୋରୁଅରେ ଦେଉ ।
ଏତେକେ ହରା ଅତିସାର ଯାଇ	।	ରକତ ବାଡ଼ି ଆଦି ଭଲ ହୋଇ ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ

କପ ଶକ୍ତିଷମା ଯା ଦେହେ ଥାଇ । ବାସଙ୍ଗ ରସରେ ଏ ବଡ଼ି ଦେଇ ।

ବାଲେକ ଚତୁର୍ଥୀ

ଆରେକ ଔଷଧ କହିବା ଏବେ । ବାଲେକ ଚତୁର୍ଥୀ ଯେବଣ ଗାବେ ।
ଯାଇଫଳ ମାଡ଼େ ଅତୋସି ବେନି । ମୁଥା ଟାଙ୍ଗଣା ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ଘେନି
କକଡ଼ା ଶୁଙ୍ଗୀ ଅଗର ଖଇର । ଏ ସାତମାଡ଼ ଏକ କରି ତୁର
ବାନ୍ତୁତ ପୁଅକୁ ମହୁରେ ଦେଇ । ଏତେକେ ଅତିସାର ଭଲ ହୋଇ ।

କଣ୍ଡୁରୋଗକୁ ଔଷଧ

କଣ୍ଡୁରୋଗ ହୋଏ ଯେମନ୍ତେ ସାଧ । ତହିଁକି କହିବା ଦିବ୍ୟ ଔଷଧ ।
ମଣିସିଳ ମାଡ଼େ ଗହକ ବେନି । କୁଡ଼ କଳାଜିରା ଜିରାକୁ ଘେନି ।
ଖରାଇ ଶୁଖାଇ ଶିଳରେ ତୁର । ସୋରିଷ ମାଲପା ତହିଁରେ ଭର
ଅଷାଢ଼ ସ୍ୱରାରେ ନଗାଇ ଦେଇ । କାନ୍ଧୁ କଣ୍ଡୁ ରୋଗ ଏତେକେ ଯାଇ

ଅଗ୍ନିମୁଖା ଦୂର୍ଘ

ଅଗ୍ନିମୁଖା ଦୂର୍ଘ ଯେଉଁ ଔଷଧ । ତାହା କହିଦେବା ଶୁଣରେ ବଦ୍ୟ
ଶୁଣି ପିତ୍ତଳି ଯେ ବିଡ଼ଙ୍ଗ ତିନି । କରଞ୍ଜ ମୂଳ ପାଞ୍ଚମାଡ଼ ଘେନି ।
ଅଭୟା ପାଞ୍ଚମାଡ଼ ତହିଁରେ ଭରି । ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ ସବୁହିଁ କରି ।
ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଶିଳରେ ତୁର । ଏଥକୁ ଏବେ ଅନୁପାନ କର ।
ସାକରେ ଖାଉ କି ମହୁରେ ଖାଉ । ଆମ୍ବବାତ ପିତ ନ ଥିବ ଆଉ ।
ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦ ଅଗ୍ନି ଶ୍ୱାସ କାଶ । ଅରୁଚି ସ୍ଥୁଳ ଶୋଥ ଯାଇ ନାଶ
ଏତେକେ ବ୍ୟାଧି ଏଣେ କ୍ଷୟ ଯାଇ । ଅଗ୍ନିମୁଖା ଦୂର୍ଘ ଏହାକୁ କହି ।

କଟିଶୂଳକୁ ଓଷଧ

କଟିଶୂଳ ବ୍ୟାଧି ଯେବଣ ଶୁଣ		ତହିଁକି ଓଷଧ କହିବା ଶୁଣ ।
ଚିତାମୂଳ ତ୍ରିପଞ୍ଚା ବିଢ଼ଙ୍ଗ		ଦାରୁ ହଳଦୀ ଦେବଦାରୁ ସଙ୍ଗ ।
ସରଳ ପୁରୁଣି ଶୁଣି ଉପାମ		କଟୁକା ରୋହିଣୀ ମଞ୍ଜୁ ଭୂଇଁ ଛିମ୍ବ ।
ଭାଲିଆ ଦଣ୍ଡ ଚିନା ତହିଁରେ ଭରି		ଏତେ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ମାଡ଼େକ କରି
ଆହୁରି ଏଥକୁ କର ଓଷଧ		ଜୁଆଣି ପାଞ୍ଚମାଡ଼ ତହିଁରେ ସନ୍ଧ ।
ହେଙ୍ଗୁଳ ଚାରିମାଡ଼ ସଇନ୍ଧବ ଚାରି		ଶୁରାଖାର ଯବଖାର କୁ ଭରି ।
ବେତମୂଳ ବଟସଉତ ଗାଡ଼		ସାତଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଚାରି ଚାରି ମାଡ଼ ।
ଚାଇକାଠ ବେନି ମାଡ଼ ପୁରାଇ		ତ୍ରିକୂଟରେ ତିନିମାଡ଼ ପୁରାଇ ।
ପରାନ୍ଧ ଦେବା ଦସମାଡ଼ ମୂଳେ		ରସୁଣ ଘେନି ବେନିମାଡ଼ ପୁଲେ ।
ଖରାରେ ଖୁଖାଇ ଶିଳରେ ତୁର		କନାରେ ଛାଣି ରସୁଣରେ ଭର
ରସୁଣ ଓଷଧ ପେଷିବ ସବୁ		କତୁଆ ମାଲପାରେ ମିଶାଇଦେବୁ ।
ଯଦି କରି ଥୋଇ ବାନ୍ଧିବ ଗୁଳି		ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଖାଇବ ହୁଳି ।
ଅନ୍ଧବାତ ରୁଦ୍ରବାତ ହୋଇବ ସାଧୁ		ଶୋଥ ସୁଶ୍ରୁତା ଗୁଳ୍ମମ ବ୍ୟାଧି ।
ପାଣ୍ଡୁର କାମଳ ହୃଦୟ ବ୍ୟଥା		ତୃଷ୍ଣା ଆଦି କରି ଖଣ୍ଡର ଯଥା ।
ପଥକି ତବତ ଭାତ କରିବୁ		ଶାଗ ଆମିଳ ବିବର୍ଜିତ ସବୁ ।

ତାଳିଶ୍ଵାଦି ଦୂର୍ଘ

କାଶକୁ ଔଷଧ ଦେବା ଯାହାକୁ		ତାଳିଶ୍ଵାଦି ଦୂର୍ଘ ବୋଲି ଏହାକୁ
ତାଳିସି ପତ୍ରରେ ଶଣି ମରିତ		ପିସ୍ତଳି ଗୁଡୁତେକ ଅଳାଇତ ।
ଏତେ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ମାଡ଼େ ମାଡ଼େ କରି		ତିରିଶି ମାଡ଼ ଯେ ଶାକର ଭରି ।
ଖରାରେ ଖୁଖାଇ ଶିଳରେ ତୁର		କନାରେ ଛାଣିଣ ଯତନ କର ।
ଏଥକୁ ସଂଶୟ ପେଡ଼ିବା ଛନ୍ଦ		ମହୁ ଘିଅ ଦେଇ ମୋଦକ ବାନ୍ଧ ।

ବାତପିତ୍ତ ଶକ୍ତିକ୍ଷମାରେ କାଶ		ଏତେକେ ବ୍ୟାଧି ସେ କରଇ ନାଶ ।
ପାଣି ନ ଲାଗଇ ଯେମନ୍ତ ପୁଣି		ତହିଁକି ଓଷଧ କହିବା ଗୁଣ
ଶୁଣି ହରିଡ଼ା ସଇନ୍ଧବ ଲୁଣ		ଚିରାଇତା ଘେନି କର ଉପାମ ।
କାଶ ଶ୍ବାସ ଜର ସବୁ ହି ଯାଇ		ପେଟ ନ ଜାଣଇ କେତେକ ଖାଇ ।

ଲବଙ୍ଗାଦି ଦୂର୍ଣ୍ଣ

ଆବର କଥାରେ ଶୁଣ ଉପାମ		ଲବଙ୍ଗାଦି ଦୂର୍ଣ୍ଣ ଏହାର ନାମ
ଲବଙ୍ଗ ଗନ୍ଧେକ ତୁଲ୍ୟ ବା ପୁଲ		ଝିରା ତନ୍ଦନ ନୀଳ ଉତ୍ପଳ
ତଗର ପାଦ ଯେ ପିତ୍ତଜ୍ଞ ଭରି		ପଦ୍ମକେଶ ଶୁଣି ଆଦି କରି ।
ନାଗେଶ୍ବର କୁରୁକେଲି ଯେହୁ		ସବୁ ବାସ ଘେନି ଏ ଜାତ ମହୁ ।
ଖୁରକୋଳି ଯେଉଁ ଭାର୍ଗବ ମୁଥା		କୁଞ୍ଜକେଶର ବା ତାଳମୂଳୀ ଯଥା ।
ଦଣ୍ଡି ପହୋଇା ଯେ ରସ ସିନ୍ଦୂର		ଶାକର ମହୁ ଯେ ତହିଁରେ ଭର ।
ଏତେ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ମାଡ଼େ ମାଡ଼େ କରି		ବତିଶମାଡ଼ ଯେ ସାକର ଭରି ।
ଶୁଖାଇ କରି ଦୂର୍ଣ୍ଣ କର ସବୁ		ବ୍ୟାଧି ଅନୁକ୍ରମେ ମଳୁକୁ ଦେବୁ ।
ଯେତେକ ବ୍ୟାଧି ଏ କରଇ ନାଶ		ତାହା କହିଦେବା ଶୁଣ ସନ୍ଦେଶ ।
ଅତିସାର ହଟା ଦୁର୍ବଳ ଯେହୁ		ମଳାଗ୍ନି ଜ୍ୱାଣ୍ଡ ଅଜ୍ୱାଣ୍ଡ ହିଁ ଆଉ ।
ଶୂଳ କାଶ ଶ୍ବାସ ଅରୁଚି ଯାଇ		ପେଟ ବଥା ଆଦି ନ ଥାଇ କେହି ।
ପେଟ ପୁଲି ଥାଇ ପିତ ଅଜ୍ୱାଣ୍ଡ		ସବୁ ହରଇ ଲବଙ୍ଗାଦି ଦୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସରସନା ଏକା ଯେଉଁ ଭାବେ ହୋଇ		ଶୁଣ ବଦ୍ୟ ଜନେ ଦେଉଛି କହି ।
ରକତ ଚିରାଇତା ମାଡ଼େକ ମୂଳ		ହରିଡ଼ା ଯଅଁଳା, ବାହାଡ଼ା ପଳ ।
ଗନ୍ଧକ ବିଡ଼ଙ୍ଗ ହେଙ୍ଗୁଳ ଭାବ		ଗନ୍ଧ ଶୁଙ୍ଖା ଘେନି ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ।
ପଞ୍ଚ ଲୁଣ ଘେନି ହେଙ୍ଗୁଳ ଅତ		ଗୃହ୍ୟର୍ମ ମୂଳେ ଆବର ବତ ।
ଘନ ପ୍ରପଞ୍ଚ ରସ ମିଶାଇ		ଗନ୍ଧ ପିପଳା ମାଡ଼େ ମୂଳେ ଦେଇ ।
ଝାଡ଼ କାକୋଳ ଯେ ବିଷେୟେ ଗାଡ଼		ତ୍ରିକୂଟ ଭରିବ ଏ ତିନି ମାଡ଼ ।

ମାଡ଼େ ଲେଖାଏଁ ସବୁଠାରୁ କରି	।	ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଶିଳରେ ବୁରି ।
ଝୋଲାଇବା ଘେନି ଛାଣିବୁ ସବୁ	।	ମାଡ଼େ ଲେଖାଏଁ ଯେ ମନୁକୁ ଦେବୁ ।
ଓଷଧ ଖାଇଲା ଉତାରେ ପୁଣି	।	ଚକ୍ରଏ ପିଇବ ତବତ ପାଣି ।
ସରସନା ଏକା ଖାଇବ ଯେହି	।	ଓଦରି ରୋଗ ପେଟବଥା ଯାଇ ।
ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତୁ ପାରୁ ଯେତେକ ଲେଖା	।	ସହୁ ହରଇ ସରସନା ଏକା ।
ଉଷା ଜଳ ପାଣି ଚାଷିବ-ଯେଉ	।	ଧନତ୍ରି ବଚନ ଅଟଇ ଏହୁ ।
ଏ ପାଣି ମହିମା କହିବି କିଏ	।	ନାନା ରୋଗମାନ କରଇ ନାଶ ।
କାଶ ଶ୍ୱାସ ଯେ ଅତିସାର ବୁର	।	କଣ୍ଠକୁଷ୍ଠ ବ୍ୟାଧି ପ୍ରମୋହ ହର ।
ମୁଦ୍ରକ ଯେ ଶୋଥ ଆରସା ମୂଳେ	।	ଶିର ରୋଗ କର୍ଣ୍ଣ ରୋଗ ଯୁଗଳେ
ନାସା ରୋଗ ଚକ୍ଷୁ ମୁଖର ବ୍ୟାଧି	।	କମ୍ପ ରୋଗ ପିତ ରୋଗ ହି ସାଧି
ଧାତୁ କ୍ଷୟେ ପେଟ ବଥା ସହିତେ	।	ପେଟ ପୁଚ୍ଛା ଆମ୍ଭ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଯେତେ
ଓସା ଜଳ ପାଣି ଉଷିବ ଯେହୁ	।	ଏତେ ବ୍ୟାଧିକି ନ ଡରଇ ସେହୁ ।

ଛଉକୁ ଔଷଧ

ସୁବୁଧି ସାଧୁ ବଦ୍ୟ ଜନେ ଶୁଣ	।	ଛଉକୁ ଔଷଧ କରିବାପୁଣ ।
ହରିତାଳ ମାଡ଼େ ଯତନ କରି	।	ବୁନ ପାଞ୍ଚଟିନା ତହିଁରେ ଭରି ।
ତୁଆ ପିହାଣ ଗୋଟାକରେ ଯୋଗ	।	ଦୁବରସ ଘେନି ଖିରିବ ବେର ।
ଛଉମାଡ଼ିଥିବ ଯେତେକ ଦୂର	।	ତହିଁରେ ଔଷଧ ଲେପନ କର ।
ତିନି ଦିନ ଲେପ ଆପଣା କାଏ	।	ଏତେକେ ସେ ବ୍ୟାଧି ହୋଇବ କ୍ଷୟେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ପୋତା ମୂଳ କୁଆଣି ଦେଇ	।	ମରିଚ ଗୋଟା ସାତ ତହିଁରେ ନେଇ ।
ଲେମ୍ବାଉ ପାଣିରେ ବାଟି ଲିପିଲେ	।	ଛଉ ଭଲ ହୁଏ ଏତେକ କଲେ ।
ଲେମ୍ବାଉ ପାଣି ନ ପାଇବ ଯେବେ	।	କାଞ୍ଜି ପାଣିରେ ବାଟିଦେବ ତେବେ ।
ଏତେ ଛଉରୋଗ ଭଲ ହୁଅଇ	।	ଛଣପୁଲ ଦେଲେ ତେବେ ସେ ଯାଇ ।

ନାନାବାତକୁ

ଆବର କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ	।	ନାନା ବାତବ୍ୟାଧି ଔଷଧ ପୁଣ ।
ଆମ୍ଭବାତ ରକ୍ଷିବାତ ଯୁଗତେ	।	ଏକ ଅଳବାତ ଶୁଦ୍ଧ ସହିତେ ।
ବେଳ ଚାରି ମାଡ଼ ରସତା ଚାରି	।	ଶତାଭରି ଛତିଅନାକୁ ଭରି ।
ମହତ ତଂକାରି ବଡ଼ ଫଳ କର	।	ତାଳମୂଳି ଘେନି ଦୁଦୁରା ଚେର ।
ଆବର କୁକ୍ଷି କେସରଦା ମୂଳ	।	ଦ୍ରବ୍ୟ କେ ଘେନ ଚାରିମାଡ଼ ତୁଳ ।
ଚାରିପଳ ତହିଁ ନବାତ ଭରି	।	ଶୁଖାଇ ସବୁ ଗୁଣି କରି ବୁରି ।
କନାରେ ଛାଣିଣ ଥୋଇଣ ଆଉ	।	ମାଡ଼େ ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତିଦିନ ଖାଉ ।
ଏତେକେ ନାନା ବାତ ଯାଉ କ୍ଷୟେ	।	ଆବର ବାତକୁ ଶୁଣ ଉପାୟେ ।
ଗୁଳୁତ୍ୟାଦି ବ୍ୟାଧି ଯେବଣ ବାତ	।	ତହିଁ କି କହୁଛି ଔଷଧ ମତ ।
ଗୁଳୁଚି ଚାରି ଗୋଛା ଆଣିମ ପୁଲେ	।	ଗଣିମାନ କାଟି ଛେଚିବ ଶିଳେ ।
ପାଣି ନଉତି ଗୋଟାକରେ ଭରି	।	ରାସଣା ପଲେ ପକାଇବ ବୁରି । (୧)
ଛତାଭରି ଦୋରୁଅରେ ତାହା ଖାଇବ	।	ଗୁଳୁଚି ବାତ ଏତକରେ ଯିବ ।
ଶୁଣି ହରିଡ଼ା ଯେ ମୁଥାକେ ଶୁର	।	ପାଣି ନ ଲାଗଇ ନାନା ଦେଶର ।
ଧନିତ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମର କହେ	।	ନାନା ବ୍ୟାଧି ପାଣିକି ନ ଥାଇ ଭଲେ ।
ରସ ବିସ ଗନ୍ଧକ ହିଞ୍ଜୁଳ ମିଶି	।	ସମ ଭାଗ କରି ପିପଳୀ ଶୁଣି ।
ଗୁଳୁ ପ୍ରମାଣେ ଏ ବଡ଼ି ବାହୁ	।	ଚଉଷଠୀ ରୋଗ ହରଇ କହୁ ।
କ୍ଷୁଧା କରଇ ମହ ଅଗ୍ନି ପାଣି	।	ବାରମାସରେ ନ ଲାଗଇ ପାଣି ।
ବଦ୍ୟ ଧନ୍ୟନ୍ତ୍ର କହିଲେ ସାର	।	ଏ ରସର ନାମ ଅଗ୍ନି କୁମାର ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ

ପାଣି ନଉତି ଗୋଟିକରେ ଭର	।	ତହିଁରେ ଥିବ ସେ ବେନି ପହର ।
ଥର ହେବାର ତ ଚାଣିମ ବାଡ଼ି	।	ଗୋକୁଚି ଛେଚା ପକାଇବ କାଢ଼ି ।
ନଉତି ଭିତରେ ରହିବ ଯାହା	।	କନାରେ ଥାଏ ଯେ ଘେନିମ ତାହା ।
ସମୁଦ୍ର ଫଳ ଦଶଗୋଟା ବୁର	।	ମରିଚ କରି ସେ ତହିଁରେ ଭର ।
ରାସଣା ପଲେ ତହିଁରେ ପଡ଼ିବ	।	ଛତାବରି ଦୁରୁଅରେ ଖାଇବ ।
ନୋହିଲେ ଛାଉଳ ଦୁଗ୍ଧରେ ଖାଉ	।	ଗୁଳୁତ୍ୟାଦି ବାତ ଏମତେ ଯାଉ ।

ଆବର କଥାଏ କହିବା ପୁଣି		ବିଶୁଦ୍ଧି ବାଢ଼ିର ମହିମା ଶୁଣ ।
ପିତା ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥାଇ ନିଅତ		ଶ୍ରୀହୀନ କରି ଭୁଞ୍ଜଇ ଭାତ ।
ନିଶା ଅର୍ଦ୍ଧେ ହୋଇ ଶିରୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ		ତହିଁରୁ ବିଭାଜ ହୁଅଇ ଅଙ୍ଗ ।
ବାଡ଼ି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏ ଯମର ଧାଡ଼ି		ଏହାକୁ ବୋଲିବି ବିଶୁଦ୍ଧ ବାଡ଼ି ।
ଏ ବାଡ଼ି ଯାହାକୁ ପ୍ରାପତ ହୋଇ		ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ସେହି ।
ମଥାନ କୁର ରାତିରେ କରଇ		ଦାହ କରି ନିଶି ପାହିଲେ ନାହିଁ ।
ସକ୍ଷିପ୍ତମା କୁର ଅତର ଏହି		ଏଥକୁ ଲିମ୍ବାଦି ପାଞ୍ଚନ ଦେଇ ।
ଲିମ୍ବପତ୍ର ତହିଁ ଧନିଆ ରସ		ଦ୍ଵିପକ ପାପଡ଼ା ପୋଟଳ ରସ ।
ମହୁ ପରାକ୍ଷେ ପିଆଇବ ଯେବେ		ଏକାନ୍ତ ଶକ୍ତିକ୍ଷମା ଯାଇ ତେବେ ।
ଯେବଣ ମକୁ ତାଲି ନ ପାରଇ		ଗିରି ଭଗ୍ନ ହୋଇ ମୁଷାହି ଯାଇ ।
ଅତି କମ୍ପରେ ମତି ହୋଇ ଭ୍ରମ		ଏମନ୍ତ ମକୁକୁ ନିଅଇ ଯମ ।
କରପାଦ ବେନି ଅତି ଶୀତଳ		ନାସା କପାଳକୁ ବହଇ ଝାଳ ।
କଟାଭାଗ ଶୁଦ୍ଧା କରଇ ପୁଣି		ବେନି ଲୋଚନରୁ ବହଇ ପାଣି ।
ଓଷ୍ଠ କଣ୍ଠ ଶୁଖି ଦିଶଇ କଳା		କ୍ଷଣକେ ତେଜନ କ୍ଷଣକେ ଭୋଜା ।
ଦେହ ଗୋଜା ଦେଇ ଗର୍ଭରେ କୁର		ମଣିଷ ଦେଖିଲେ କହେ ଅନ୍ତର ।
ଓଷଧ ନ ଖାଇ ପଦକେ ଆଶ		କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଛାଡ଼େ ଖର ନିଃଶ୍ଵାସ ।
ବଦ୍ୟ ଧନତରୀ କହିଲେ ଥାଇ		ଏମନ୍ତ ମକୁ ହେ ବ୍ରତୀବ କାହିଁ ।
ଯମର ଧାଡ଼ି ଲାଗିଛି ଯାହାକୁ		ଔଷଧ ଦେଇ କି କରିବ ତାକୁ ।
ଓଷ୍ଠ କଣ୍ଠ ଶୁଖି ଡିଭ୍ୟା କଠିଣ		କାଶ ଶ୍ଵାସ ହୋଇ ମତିଭ୍ରମଣ ।
ବଚନ କହିଲେ ନ ଶୁଣେ ସେହୁ		ଏମନ୍ତ ମକୁକୁ ତାରିବ କେହୁ ।
ଆବର ଯେହୁ ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାଧି		ତାହା କହିଦେବା ଶୁଣ ସୁକୁନ୍ଦି ।
ପହକ ପ୍ରାୟେ ବାଗା ଯାହାର କାୟେ		ନୋହିଲେ ହୋଏ ଜନ୍ମ ପାଣି ପ୍ରାୟେ
ନୋହିଲେ ବେଶୁର ପ୍ରାୟେକ ଦିଶୁ		ପାଣି ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶୁ ।

ନୋହିଲେ ହେଉ ଧବଳ ବର୍ଷ ପ୍ରାୟେ । ବସାଦହି ପ୍ରାୟେ ଦିଶିବ କାୟେ
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ହୋଇବ ଯେହୁ । ଏଥକୁ ଆନ ମଉଷଧି ନୋହୁ
ଗ୍ରହଣୀ ଗଜକେଶ୍ବରୀ ନି ଦେଇ ।

ରକ୍ତଆରସାକୁ

ବଦ୍ୟଜନ ଶୁଣିମ ଯେବେ	।	ଆହୁରି ଓଧେ କହିବା ଯେବେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରୀ ଦ୍ଵାରେ ଯେବେ ପଡ଼େ ରକତ	।	ତହିଁକି ଓଷଧ କର ଏମନ୍ତ ।
ଗଇଶ ମଞ୍ଜି ପଦ୍ମପୁଲ ଧର	।	ଶ୍ଵେତ କୋଇଲେଖା ମଞ୍ଜି ହିଁ କର ।
ବାହାଡ଼ା ମଞ୍ଜି ସମଭାଗ ଆଣି	।	ନାଗେଶ୍ଵର ପାଶେ ଲବଙ୍ଗ ପୁଣି ।
ଅଳାଇତ ଯାଇପଇ ହିଁ ଭର	।	ମାଡ଼େ ଲେଖାଏଁ ସବୁଠାରୁ କର ।
ଶୁଖାଇ ଏମାନ କରିବ ବୃଷ	।	ନବାତ ମାଡ଼େ ଯେ ତହିଁକି ଘେନ
ତିନିଦିନ ଏହା ଖାଇବ ଯେବେ	।	ରକତ ଆରସା ଖଣ୍ଡି ତେବେ ।
ଅଷ୍ଟଶୁକ୍ର ମୌସୁଧ ଶୁଣ	।	ଶୁନାରି ବକଳ ପତର ଆଣ ।
ଚାକୁଣ୍ଡା ମଞ୍ଜି ସହରାଜ ଭରି	।	ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଯତନ କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରମାରି ସଙ୍ଗେ ଖରଡ଼ା ନୁଣ	।	ଯିଅଲା ଅଣନ୍ତକର ଭିଆଣ ।
ସେମାନ ସବୁ ଶୁଖାଇ ବୁରି	।	ତିନିଦିନ ଖାଉ ଯତନ କରି ।
ଅଷ୍ଟକୁଡ଼ ଯେଣେ ହୋଇବ ନାଶ	।	ଚିତାରି କହିଲେ ଏଥୁ ସନ୍ଦେଶ ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥକ ଆସ୍ଥା ପ୍ରମାଣେ	।	ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଔଷଧ ଭଣେ ।
ରସ ବିସ ଗନ୍ଧକ ଏ କ ସମତୁଲ	।	ମରିଚ ଦାରୁ ଯେ ଅତି ଅମୃତ୍ୟ ।
ମାଛ ମଇଁଷି ଯେ ମୟୂର ପିତ	।	ଛେଳିକି ଘେନିଣ ଏ ଚାରି ପିତ । (୧)
ପହରକେ ଦେବ ଏବେ ଯାମ	।	ନିର୍ମଳ ସୂଚିକା ଏ ରସ ନାମ ।
ଶ୍ଵାସ କାଶ ତ୍ରିଦୋଷଇ ଯାଇଁ	।	ତୁର ଛାଡ଼ି ଶତେବରଷ ଆଇ ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ - ମେଷ ମଇଁଷି ଯେ ମୟୂର ପିତ । ମାଛକୁ ଘେନିଣ ଏ ଚାରିପିତ ।

ଖପରଭସ୍ତ୍ର

ଆବର ଓଷଧ କହିବା ଶୁଣ		ଖପର ଭସ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ଭାବେ ପୁଣି ।
ଖପର ପଲେ ଯେ ଯତନ କରି		ଗୋଦତା ଦାରୁ ପଲେ ତହିଁରେ ଭରି ।
ତୁହିକି ଭରି ଛେଳି ଦୁଧେ ଖଇ		ଆବର କଥାୟେ କହିବା ଭଲ ।
ତଳରେ ଅରଖ ପତରେ ଛାଇ		ଉପରେ ଲେଖିବ ପିହାଣ ଦେଇ ।
ତୁଳିରେ ପଡ଼ି ବସାଇ ତୁରିତେ		ଜାଳ ଦେଉଥିବ ଦିହୁଡ଼ି ମତେ ।
ବେନି ପହର ଯେ ଜାଲିବ ଯୋଇ		ଖପର ଯିବ ନୁଣ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ସନ୍ଧିପାତ ଥିଲେ ଏ ଭସ୍ତ୍ର ଖାଇ		ଆବର ଗୁଳୁମ ବ୍ୟାଧିକି ଦେଇ ।
ଅଷାଞ୍ଜ ବୁକୁ ଏ ଭସ୍ତ୍ର ଦେଇ		ଶାହାସ୍ତେ ଏମତ ଅଛଇ କହି ।

ଶିଶା ଭସ୍ତ୍ର

ଶିଶା ଭସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଯେମତ ଭାବେ		ସେ କଥା ବିସ୍ତାରି କହିବା ଏବେ
ଶିଶା ପ୍ରଥମେ ପାତ୍ର କରି ଗଡ଼ି		ମଣି ଶିଳ ଘେନି ଖଲିବ ଯଡ଼ି ।
ଛେଳିଦୁଧ ତହିଁ ଲେପନ କର		ଶୁଖାଇ ଆତିକା ଗୋଟିକେ ଭର ।
ଅରଖ ପତ୍ର ଯେ ତଳରେ ପଡ଼ି		ଉପରେ ପିହାଣ ମୁଦ ନିବାଡ଼ି ।
ବେନି ପହର ଜାଳ ଦେବ ଯେବେ		ଶିଶା ଭସ୍ତ୍ର ହୋଇ ପିଙ୍ଗଳ ତେବେ ।
ନାନା ବ୍ୟାଧି କାଶର ଏ ମଉଷଧି		ଗର୍ଗରୋଗ ପେଟବଥା ହି ଆଦି ।
ଆବର ଯେଉଁ ସିସାଭସ୍ତ୍ର କରି		ସେକଥା କହିବା ଶୁଣ ବିଚାରି ।
ସାଦାରୁ ଯେତେ ଯବଖାଇ ତେତେ		ଶଙ୍ଖଗୁଣ୍ଡି ତହିଁ ଅଧ ଯୁଗତେ
ପଳାଶ ଛେଳି ପତ୍ର କର ଅଧ		ଥୋଇବ ଆତିକା ଗୋଟିକ ମଧ
ଉପରେ ପିହାଣ ଦେଇ ଲେପିବା		ତଳରେ ଜାଳ ଯେ ବେଉଣ ଥିବ ।
ଏମତ ସାସା ଭସ୍ତ୍ର ହୋଇଯାଇ		ଶୁଣ ବଦ୍ୟଜନେ ଦେଉଛି କହି ।

ବେନି ପ୍ରହରେ ଯେ ହୋଇ ଦହନ	।	ଦେହ ଦିଶୁଥାଇ ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ
ଏ ସାସା ଚନ୍ଦ୍ରର ଗୁଣ ଅପାର	।	ଶୁଭା ଗ୍ରହଣି ରକ୍ତ ଅତିସାର ।
ଆମ ଗୁଳ୍ମମ ଆଦି କରି ମରେ	।	ଏତେ ବ୍ୟାଧିକି ଭୟେ ନ କରେ ।
ଆହୁରି ଓଷଧ ଗୋଟିଏ ଖାଇ	।	ମହୁରା ତେଜ ନ କାଟିବ ଆଉ ।

ଛଉ ଯାହୁକୁ ଔଷଧ (୧)

ଅଜା ଛେକି ଯେ ଛେକି କି କହି	।	ତାହା ମୃତ ଧରି ଅମର ଦେଇ
ଯମର କ୍ଷୋଭ ବୋଲାଇ ଯେହୁ	।	ଗୁଳ୍ମଟି ଦଳଟି ଅଟଇ ସେହୁ ।
ଗବାକ୍ଷେ ଧେନୁ ଗାଈ ସୁତ ଧରି	।	ପରସିରି ଯେ ଅଳ୍ପ କରି
ଯର ପୁରଯେ କାଞ୍ଜି ପାଣି କହି	।	ମୂଳା ମଞ୍ଜି ପୁଣି ହଳଦୀ ଦେଇ ।
ଯବଖାର ତହିଁ ଗିତରେ ଗୋଟି	।	ଏତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଶିଳରେ ବାଟି ।
ଛଉ ଯାହୁ ଯାହା ଶୁରାରେ ଥିବ	।	ଲେପଦେଲେ ତିନିଦିନ ରେ ଯିବ ।
ଶୁଣି ହରିଡ଼ା ସମଗାଗ କରି	।	ସଏକ୍ଷବ କୁଆଣି ତହିଁରେ ଭରି
ପଛେ ପିଆଇବ ତବତ ପାଣି	।	ଆଉ କି କରିବ ବ୍ୟବହାର ଆଣି ।
ଧନତ୍ରୁ କହିଲେ ଓଷଧ ଭେଦ	।	ତିନିଦିନେ ଯେବେ ପାରିବୁ ସାଧ
ବିହିଷି ହୋଇ ଯେଉଁ ଭାବେ ହୋଏ	।	ତହିଁକି ଓଷଧ ଶୁଣ ଉପାଏ ।
ସାହାଡ଼ା ପତ୍ର ପୋକି ଖାରକର	।	ଛେକି ଲଣ୍ଡିଭରି ଦୁହିଁକି ତୁର ।
ଏ ଗୁଣି ବିହିଷି ଉପରେ ଦେଖି	।	ଅଳ୍ପ କରିଥିର କରି ପାଣି ।
ଦିନା ନୁଇତିନ ଏମତ କଲେ	।	ଏକୋଷ ବ୍ୟାଧି ଭଲ ହୋଇ ଭଲେ ।
କାଶ ବ୍ୟାଧି ହୋଇ ଯେମତ ଭାବେ	।	ତହିଁକି ଓଷଧ କହିବା ଏବେ
ତିନିଜେନା ସିଝୁରୁ ତାଳେକ ଆଣି	।	ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟିବା ପୁଣି

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଛଉ ଯାହୁକୁ ଔଷଧ ଏହିପରି -

ଅୟର ବିୟର ଗୋବର ଲସା । ଘର ବାଜିପାଣି ପରକୁ ବୁଷା
ମୂଳା ମଞ୍ଜିରେ ଯେ ଲେମାଉ ମିଶା । ଛଉ ଯାହୁ ଯାଇ ଏକ ଦିବସା ।
ଏଥିରେ ମିଶୁ ଅୟୋମଦା ଖାର । ହାଥୁଆ ଯାହୁକୁ ଟାକର ମାର ।

ସିଂହାଈଦେବ ଧାନରେ ଭରି	।	ସେ ଧାନ ଶୁଖାଇ ଚାଉଳ କରି ।
ସେ ଚାଉଳ ମଜୁ ଚୋବାଇ ଖାଉ	।	ଶାଗ ଆମ୍ବିଳ ନ ଭୁଞ୍ଜିବ ଆଉ ।
ସପତାଏ ଏହା ଖାଇବ ଯେବେ	।	କାଶବ୍ୟାଧି ଭଲ ହୋଇବ ତେବେ ।
ଅଷ୍ଟଶୁଦ୍ଧ ଯିବ ଯେମନ୍ତେ କ୍ଷୟେ	।	ତହିଁକି ଓଷଧ କହିବା ଉପାୟେ ।
ଦାରୁ ମହୁରା ଯେ ହେଜୁଳ ତିନି	।	ମଣିସିଳ ହରିତାଳକୁ ଘେନି ।
କୁଆଣି ମରିଚ ପିସ୍ତଳି ଶୁଣି	।	ତୋଟ କୁଣ ବିଟ କୁଣ ହିଁ ଆଣି ।
ଭେରଣି ଚିତା ତାଉରଙ୍ଗ ପୁଣ	।	ସରଳ ସଜସବ ଖରଡ଼ା କୁଣ ।
ଫୁଲା କୁଣ ଘେନି ଭାଲିଆ ମୂଳ	।	ଉଆଳ ମାରି ଆଦର ମହୁଳ ।
ଗୁରୁମାଟିଆ ଚମା ମୂଳ ଖୋଳି	।	ଅରଖ ଦୁହୁରା କଷି କପାଳା ।
ଭୁଇଁ କୋରିଆ ମାହାଲିୟ ବେନି	।	କୋରିଲାଯାତେ କୋରଡ଼ଙ୍ଗା ଘେନି
ଭୂଇଁ ଲିମ୍ବ ଲିମ୍ବ ଦୁଇ ହୋଅତି	।	ଶୁନାରି ଚମୋଡ଼ା ମୁଆ ରୋଦତି
ଜୀବତ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି ମୁନି ଯୁଣ	।	ନହକାଙ୍ଗୁଳିଆ ବେଲ ବରଣ
ଅରଖ ମୂଳ ଆଣିଥିବ ଘେନି	।	ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଯିଅଁଳା ତିନି ।
ହଂସପାହି ଯଉ ସମସ୍ତ ଖୋଳ	।	ଏତେ ବୃକ୍ଷରୁ ମାଡ଼େ ମାଡ଼େ ମୂଳ ।
ଶୁଖାଇ ସବୁଟି ଶୁଣା କରି	।	ଖାଇଲେ ଅଷ୍ଟ ଖୁଦ୍ଧ ଯାଇସରି ।
ଆବର କଥାଏ କହିବା ଶୁଣ	।	ଚମଦଳାକୁ ଯେ ଓଷଧ ପୁଣ ।
ସମ୍ବଳିଙ୍ଗା ଗଛ ପତ୍ର ଦୋରୁଅ	।	ହସ୍ତରେ ଘସି ଚମଦଳା ମାର
କୁଣମାଳପା ହସ୍ତରେ ଲେପିକରି	।	ଅଗ୍ନିରେ ସେକିଲେ ଏମନ୍ତେ ମରି ।
ଧନିତ୍ରୀ ଆସ୍ତାରେ ଏମନ୍ତ କହି	।	ଏଥକୁ ଅପ୍ରତେ ନକର କେହି ।
ଚକ୍ଷୁରେ ଫୁଲା ପଡ଼ିଥିବ ଯାର	।	ତହିଁକି ଓଷଧ ଉପାଏ କର
ଲଙ୍କା ସିଝୁରୁ ପତର ଆଣି	।	ଅଞ୍ଜନ ତହିଁରେ ପୋଡ଼ିବା ପୁଣି ।
ଯେଉଁ ଆଖିରେ ଫୁଲା ଥିବ ପଡ଼ି	।	ପରଳ ସହିତେ ଯିବାକ ଛାଡ଼ି
ସାହାଶ୍ରେ ଲେଖୁ ନାହିଁ ପୁଣିଯାହା	।	ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରେ କହିଲେ ତାହା
ଦେହରେ ପୋକ ପଡ଼ିବ ଯେମନ୍ତେ	।	ତହିଁକି ଓଷେ କର ଏମନ୍ତେ ।
ପୋକଶୁଫା ମୂଳ ମରିଚ ଦୁଇ	।	ବେଲପତ୍ରି ଘେନି ଚୋବାଇ ଖାଇ

ଦିନା ଦୁଇତିନି କଲେ ଏତେକ	। ମଳଦ୍ବାର ବାଟେ ମଡ଼ଇ ପୋକ ।
ଆହୁରି କହିବା କଥା ଯେ ଶୁଣ	। ଆମ ଗୁଳ୍ମମକୁ ଓଷଧ ଶୁଣ ।
ଗାଡ଼ମୂଳ ହେତୁ ମରିତ ବେନି	। ଶୁଣି ପିସ୍ତଳୀ ସବୁ ହିଁ ଘେନି ।
ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଏ ଗନ୍ଧ ଶୁଣି	। ଅଯମୋଦା ଘେନି ଯିଅଳା ଯେଠି ।
ଅନ୍ୟଗନ୍ଧ ଅଶ୍ବକନ୍ଧ ହିଁ ଭଲ	। କୋହ ଭସ୍ମ କୁଡ଼ ଡାଳିମ୍ବ ପୁଲ
ଚିମୋଡ଼ା ଧନିଆ, ଏ ଯବଖାର	। ମାହାଭଇରୋବ ଏବଡ଼ ଯିରା
ଶାଚି କୁଣ ବିଟ କୁଣ ପ୍ରମାଣ	। ସତକ କୁଆଣି ଖରଡ଼ା କୁଣ ।
ସମଭାଗ ଏହା କରିବ ଗାଡ଼	। ଦ୍ରବ୍ୟକେ ଯେନ ଚାରି ଚାରି ମାଡ଼ ।
ତପତ ପାଣିରେ ପିଇବ ଯେବେ	। ଗୁଳ୍ମମ ବ୍ୟାଧି ଭଲ ହୋଇ ତେବେ ।
ନାନା ବିନ୍ଧା ବାତ ଯେମନ୍ତ ସାଧ	। ତହିଁକି ଓଷଧ ଶୁଣ ହେବ ବଦ୍ୟ
ସଉପ ବଡ଼ ଗନ୍ଧ ଶୁଣି ତିନି	। ବରୁଣ ଛେଳି ପୁରୁଣି ମୂଳ ଘେନି ।
ବେଗୁନିଆ ପସାରୁଣି ସହିତେ	। ଟାଙ୍ଗଣ ମୂଳ ଗେଣ୍ଡା ଆଦି ମତେ ।
ସାମୁକ ଆଦି ସୋହଲ ଦିଆ ମୂଳେ	। ପାଣି ଦେଇ ଏହା ବାଟିବ ଶୀଘ୍ର ।
ବିଷି ହୋଇବା ଆନମାନ ଧରି	। ତହିଁରେ ଲେପିବ ଯତନ କରି ।
ବିଗୁଣି କେପନ ଅଟଇ ଯାଣ	। ସୁବୁଧି ସାଧୁ ବଦ୍ୟଜନେ ଶୁଣ ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥକୁ ଶରଣ ଯାଇ	। ବଦ୍ୟ ସାହାଗ୍ର କୃଷ୍ଣଦାସ କହି ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକାଶକୁ ଏ ମଇଷଧି	। ସେକଥା କହିବା ଶୁଣ ସୁବୁଧି ।
ଅରଖକାଠ ସାତଖଣ୍ଡ ଥୋଇ	। ଅଗ୍ନିଭାଜି କରିବା ନେଇ ।
ଉପରେ ପିହାଣ ଘୋଡ଼ାଇଦେବା	। ଗଳା ଗୋଟିଏ ତଳେ କରିଥିବା ।
ସେହିବାଟେ ଧୂଆଁ ନିରୋଧୁ ଅଛ	। ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକାଶକୁ ଏ ଓଷଧ ଉଛ ।
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସପତାଏ କଲେ	। ଏତେକେ ସାଧନା ପାଇବ ଭଲେ ।
ଆବର କଥାୟେ କହିବା ସାଧ	। ସବାର ଘାଆକୁ ଯେଉଁ ଓଷଧ
ପାରାର ରସ ତୋଳା ଏକ ଆଣି	। ତୁଳସୀ ପତର ଦୁଇ ଚିନା ପୁଣି ।
ଗନ୍ଧକ ଦୁଇ ଚିନା ତହିଁରେ ଭରି	। ହରିତାଳ ପାଞ୍ଚ ଚିନା ତହିଁକରି ।
ମାହା ଭୈରବ ପାଞ୍ଚ ଚିନା ବଡ଼	। ପିସ୍ତଳୀ ପାଞ୍ଚ ଚିନା ତହିଁରେ ଆଞ୍ଚ ।

କାପଳ ପାଞ୍ଚଟିନା ତହିଁରେ ଭରି		ଶୁଣି ପାଞ୍ଚ ଚିନା ଯତନ କରି ।
ସଭାସବ ପାଞ୍ଚ ଚିନା ଉଦ୍‌ଯୋଗେ		ହରିଡ଼ା ବେନି ଗୋଟି ତହିଁର ଭାଗେ ।
ପାଖରା ଖଇର ତୋଳାଏ ଆଣି		ପୁରୁଣା ଗୁଡ଼ ଦୁଇ ତୋଳା ଆଣି ।
ଏତେ ପଦାର୍ଥ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ବୁରି		ବଡ଼ି ବାନ୍ଧିବ ଯେ ଗୁଡ଼ରେ କରି ।
ମଜୁକୁ ପ୍ରାହାନ କରାଉଥିବ		ଦୁଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦୁଇଗୋଟି ଦେବ ।
ଏଥକୁ ପଥ ଯେ କହିବା ସାଧ		ତବତ ଭାତକୁ ଅଳଣା ଦୁଧ ।
ପ୍ରାହାନ କରିବ ଯେବଣ ପାଣି		ପଞ୍ଚୁପତ୍ରି ଘେନି ସିଝିବ ଆଣି ।
ଏହି ଚାପରେ ସାତଦିନ କରି		ସବାଇ ଘାଆରୁ ହେଇବ ପାରି ।
ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ କହିଲେ ଯାହା		ସୁକୁଧୁ ସାଧୁ ହେତୁ କର ତାହା ।
ପେଟବଥା ହୋଏ ଯେମନ୍ତ ସାଧ୍ୟ		ତହିଁକି କହିବା ଏବେ ଓଷଧ ।
ଶୁଣି ପାଞ୍ଚମାଡ଼ ଘେନିମା ଗାଡ଼		ତହିଁରେ ନବ ପିସ୍ତଳି ପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ ।
ତୁଆଣି ପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ ତହିଁରେ ଭରି		ଜିରା ମାଡ଼େ ତହିଁରେ ଯତନ କରି ।
କଳା ଜିରା ପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ ନିର୍ମାଣି		ଚିରାଭତା ପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ ମୂଳ ଆଣି ।
ହେତୁ ଚାରିମାଡ଼ ସେ ଏକସମ		ମରିତ ପାଞ୍ଚମାଡ଼ି ତହିଁରେ ସମ ।
ସମଭାଗ କରି କରିବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ		ମାଡ଼େ ଲେଖାଏଁ ଭୁଞ୍ଜି ପ୍ରତିଦିନ ।
ଏଥିକି ସଂଯୋଗ କରିବା ପଥ		ତବତ ଭାତକୁ ଭୁଞ୍ଜିବ ନିତି ।
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଏଥିକି ନୁହଇ ଲେଖା		ଗୋରସ ଭୋଜନ କରିବ ଏକା ।
ଛୁତ ଦ୍ଵାରେ ଯେଉଁ ସଂବାଇ ହୋଇ		ବୁକୁସା ବ୍ୟାଧିକି ତାହାକୁ କହି ।
ତହିଁର ଓଷଧ ଯେଉଁ ବିଧାନ		ହେତୁ କରି ବୁଝ ଆପଣା ମନ ।
ପାଞ୍ଚ ଚିନା ମହା ଭୈରବ ବଡ଼ି		ମୟୂର ଗିରିଆ, ଚିନା ପାଞ୍ଚ ଭରି
ଲୋଧ ପାଞ୍ଚ ଚିନା ଯତନ କରି		ଡାଲିମ୍ବ ଅଗି ପାଞ୍ଚ ଚିନା କରି
ଶାଳିଗୁଆ ତହିଁ ଗୋଟିଏ ଭର		
ଆଠ ପଦାର୍ଥ ଏକ କରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ		ଶିଳରେ ବୁରି ଗୁଣ୍ଡି କରି ଯେନ
କନାରେ ଗୁଡ଼ାଅ ଯତନେ ଥୋଇ		ଘା ମୁଖରେ ଦେଉଥିବ ଦେଇ ।
ଏଥକୁ ପଥ ଯେ ଯେବଣ ମତ		ଘିଅ ଘେନି ଭୁଞ୍ଜି ତବତ ଭାତ ।

ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କରି	। ଅଳଣା ଖାଇବ ଲୁଣ ନ ଭରି ।
ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ କହିଲେ ଯାହା	। ସୁକୁର୍ତ୍ତି ସାଧୁ ଜନେ ହେତୁକର ତାହା ।
କାମଳ ବ୍ୟାଧି କରୁଥାଇ ଯେବେ	। ତହିଁକି ପରିଗ୍ରହ ବିହିବା ଏବେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ମଧୁର ହୋଇ ଅଳ ନ ରୁଚେ	। ଦେହରେ ତାପ ପୁରିଥାଇ ନିଜେଥ ।
ବଡ଼ ବିକଳ ଯେ ବଥାଇ ପେଟ	। ହସ୍ତ ଗୋଡ଼ ପୁଣି ହୋଇଥାଇ ମୋଟ ।
ଗର୍ଭ ପୋଡୁଥାଇ ପାହାଡ଼ି ବେଳେ	। ମଳ, ଗୋକ, ବାଡ଼ି ନୁହଇ ଜାଣେ ।
କର ପାଦଅଣ୍ଟା ଶୁଳାଇ ହୋଡ଼ି	। ଦେହ ବୁଲାଇ ଆସୁଥାଇ ବାଡ଼ି ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିବା ଯାହାର ଗାତ୍ର	। ପ୍ରଥମେ ଦେହ କରାଇବା ଭେଦ ।
କାମଳ ବ୍ୟାଧି ଏ ଅଟଇ ଯାଣ	। ଏଥକୁ ଔଷଧ ବିହିବା ଶୁଣ ।
ପ୍ରଥମେ ଭେଦ କରାଇବା ବାଡ଼ି	। ମଧ୍ୟରେ ଦେବା ତିନିଦିନ ଛାଡ଼ି ।
ପୁଣି ଆନଦିନ କରିବା ଭେଦ	। ତହିଁ ଉତ୍ତାରେଣ ଦେବା ଔଷଧ ।
ପଳାଶ ମଞ୍ଜି କରାଇବା ଦୁଳ	। ଗୋହିରା-ପିସ୍ତଳି ଏ ତାଳ ମୂଳ ।
କୁଡ଼ କି ସାଳପନ୍ନି ନିରିବାଣି	। ରକ୍ତ ଚିରାଇତା ଦଶମୂଳ ଆଣି ।
ପଳେ କୋଖାଏଁ ସବୁଠାରେ ଘେନ	। ଶୁଖାଇ କରି ଗୁଣ୍ଡା କର ଦୂର୍ଣ୍ଣ ।
ବତିସ ମାଣ କ୍ଷେ କରିବ ପାଣି	। ହାଣ୍ଡିରେ ଭରି ଆଉଟିବ ପୁଣି ।
ଔଷଧ ଭରି ଆଉଟିବ ବେଗେ	। ଗୁଡ଼ ପାଗ କରି ଯେମନ୍ତ ବାଗେ ।
ଦେହେ ଦେହ ଯେବେ ଲାଗିବ ଯଡ଼ି	। ଏମନ୍ତ ହୋଇଲେ ଥୋଇବ କାଢ଼ି ।
ସେହି ହାଣ୍ଡିରେ ସେ ରହିଣ ଥିବ	। ତ୍ରିକଟୁ ତିନିମାଡ଼ ତହିଁରେ ଦେବ
ପଞ୍ଚ ମାଡ଼ ତୁଳି ଖାଇବ ନିତି	। ଏଥକୁ ସଂଯୋଗ କରିବ ପଥ ।
ସାଗ ଆମିଳ ବିବର୍ଜିତ କାଞ୍ଜି	। ତବତ ଭାତ ଘୃତ ଘେନି ରୁଞ୍ଜି ।

ଶୋଥବ୍ୟାଧିଔଷଧ

ଶୋଥ ବ୍ୟାଧି ଥିବ ଯାହା ଦେଲେଣା	। ତହିଁକି ଔଷଧ କହିବା ଶୁଣ ।
ଦଶପାଞ୍ଚ ମାଡ଼ କାକୁରି ମୁତ	। ପଦର ମାଡ଼ କର ଛେଳି ମୁତ ।

ଜଡ଼ା ମାଲପା ମାଡ଼େ କର ଠୁଳ	। ପିସକି ଘେନିମ ପଦର ପଳ ।
ଶୁଣି ବାରପଳ ତହିଁରେ ମିଶା	। ଦାସ କେରେଣ୍ଡା ପତର ବେନି ବିଶା ।
ଗଇସ ପତ୍ର ଦଶ ପଳ ଦେଇ	। ବଗାଗେଣ୍ଡୁ ପାଞ୍ଚପଳ ମିଶାଇ । (୧)
ସଏକ୍ଷବ ତିନିପଳ ତହିଁରେ ଭରି	। ସଏକ୍ଷବ ତିନିପଳ ତହିଁରେ ଭରି ।
ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏହି ଭାବେ ଯେନ	। ଶୁଖାଇ କରି ଗୁଣ୍ଡା କରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ଭକ୍ଷିବ ପଳେ	। ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ଦୁଇତୋଳା ମୂଳେ ।
ଏକୋଇଶ ଦିନ ଖାଇବା ଯାଏ	। ସବୁକୁ ଶୋଧନ କରିଥିବ କାୟେ ।
ପଥକି ଚବତ ଭାତ ଯୁଗତ	। ତଉଣ କରିବ ବାଇଗଣ ପିତ ।
ଆବର କଳରା ମହୁର ଦେବ	। ଆନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କେବେହେଁ ନ ଦେବ ।
ଏମତ ପ୍ରକାରେ ପାଳିବ ଯେବେ	। ଶୋଥ ବ୍ୟାଧି ଭଲ ହୋଇବ ତେବେ ।
ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ କିରତି ଥାଉ	। ହେତୁ କଳାଲୋକ ବୈଦ୍ୟ ହେଉ ।
ଯେବଣ ବଦ୍ୟ ପଢ଼ଇ ସାହାସ୍ର ପାଠ	। କେବେହେ ନ ଯାଇ ଅମଡ଼ା ବାଟ ।
ପ୍ରଥମେ ଦେଖିବ ନାଟିକା ଯାର	। ଦୁତୀୟେ ଛୁତରେ ତଜଲ ଦେଇ
ତୃତୀୟ ବିହିବ ପାଞ୍ଚନ ଶିସ	। ଚତୁର୍ଥେ ମଳୁକୁ ଦେବାକ ରସ ।
ଯେ ଯେତେ ବଇଦ୍ୟ ବୋଲାଇ ବଡ଼	। ବ୍ୟାଧି ଛାମୁରେ କେ 'ନୁହଇ ବଡ଼ ।
ଚଉଷଠୀ ରୋଗ ଘେନିଣ କାୟା	। ନାନା ବ୍ୟାଧି ଘୋଟି ଅନନ୍ତ ମାୟା ।
ଛାଡ଼ିଲା ବୋଲି ନ କରିବ ପ୍ରତେ	। କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପ ଧରି ଥାଇ ଗୁପତେ ।
ଅଗ୍ନି ର ଶେଷ ଯେ ବ୍ୟାଧିର ଶେଷ	। ଏ ଦୁଇକଥାକୁ ନାହିଁ ବିଶ୍ଵାସ ।
ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ଉପୁଜଇ ନାଡ଼ି	। ଅତର୍ଗତ ବ୍ୟାଧି ନୁହଇ ବାଡ଼ୀ । (୨)
ବ୍ୟାଧି ନ ଚିହ୍ନି ହୋଏ ମତିଭ୍ରମ	। ବୈଦ୍ୟ ନୁହଇ ସେ ମଳୁକୁ ଯମ ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ

ହରିଚକ୍ରି ପାଞ୍ଚପଳ ପୁରୋଇ । ଗଇଶ ପତ୍ର ଦଶପଳ ଦେଇ ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ ଅଛି -

ରୋଗ ମହାମାୟା କେ ପାରୁ କହି । ମୂତ୍ର ଦେଖିଲେ ହେଁ ପରତେ ନାହିଁ ।

ତୃଷ୍ଣିରେ ଦେଖିଲେ ଧରି ନ ପାରି । ଅଦୋଷି କେହୁ ଭାବନା କରି ।

ସାହାସ୍ର ନ ପଢ଼ି ଯେ ବୋଲଇ ବୈଦ୍ୟ । ସେ କୋକମାନଙ୍କୁ ବାଇରେ ହେୟ ।

ନାଡ଼ି ଇକ୍ଷଣ ବାୟାର ମତ । ଅତର୍ଗତ ବ୍ୟାଧି କହିଲି ତଥ୍ୟ ।

ଚିଳ ପ୍ରମାଣେ ଯେହେତୁ ମୋଘ ଥାଇ । କ୍ଷଣକେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଘୋଟିଣ ଯାଇ ।
 ବ୍ୟାଧିର ମହିମା କେ କରୁ ଶେଷ । କାଠରୁ ଯେସନେ ଅଗ୍ନିପ୍ରକାଶ ।
 ଗୁପ୍ତେ ଥାଇ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି । କ୍ଷଣକେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାରଇ ଦହି ।
 ସେହିମତି ଯେ ରୋଗର କଥା । ବଦ୍ୟ ଜନେ ଶୁଣି ନ ପାଅ ବ୍ୟଥା ।
 ମନେ ଗର୍ବ କରି ନୋହିବ ଟାଣି । ଅନୁଭବ ଥିଲେ ବ୍ୟାଧିକି ଜାଣି ।
 ଯେ ଯେତେ ବଦ୍ୟ ହୋଇଲେ ହଉ । ମୁଦ୍ର ନ ଦେଖୁ ସେକି ଓଷଧ ଦେଉ ।
 ପାଣିର ବାଡ଼ି ଯେ ପାରିବ ନାହିଁ । ତାହାବେଳେ ହୁଏ ଏ ବ୍ୟାଧି ବାଡ଼ି ।
 ମକୁ ନ ଦେଖୁ ଯେ ଓଷଧ ଦେଉ । ମକୁର ହତ୍ୟାକୁ କାରେଣୀ ସେହୁ ।
 ହସ୍ତରେ ନାହିଁ ପ୍ରଚରିବ ଏଣେ । ଛୁତରେ ପୁଣି ଟେକ ଦେବ ତେଣେ ।
 ଦୁଇ କଥାକୁ ଅନୁଭବ ଥିବ । ମକୁର ଏ ବେନି ପଥ ଦେଖିବ ।
 ସାହାସ୍ର ମତ ଏ ଅଟଇ ତିନି । ତେବେ ସେ ବ୍ୟାଧି କି ପାରଇ ଚିହ୍ନି ।
 ଭାଷା କୁହାଇ ବଚନ ଶୁଣିବା । କେମନ୍ତ କୁହଇ ତାହା ଜାଣିମା ।
 କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସେ କରଇ ଆସ । ପଚାରିଣ ବୁଝି ବ୍ୟାଧି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
 ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରେ ବୁଝିବ ଏମତ । ପଞ୍ଚ ବୁତରୁ ବ୍ୟାଧି ହୁଏ ଯାତ ।
 ତୁମ୍ଭେ ବୋଲିବ ନ ଜାଣି ମୁଁ ଅବା । ଏଥକୁ ସଂଶୟେ ଫେଡ଼ି କରିବା ।
 ପୃଥୁ ଆପ ତେଜ ଆକାଶ ବାଇ । ଯେଉଁ ଆନରୁ ଯେ ଉଦୟ ହୋଇ ।
 ନାଟିକା କଥା ଯେଉଁ କଥା ହେଜ । ପୃଥୁରେ ବ୍ୟାଧି ସେ ବିଚାରି ବୁଝି ।
 ମୁଦ୍ର ଧରିଣ ଯେ ତରଳ ଦେଇ । ଆବର ମହିମା ଅଟଇ ସେହି ।
 ନେତ୍ର ପାତ ଯାହା କହିଲେ ତିଳେ । ତେଜର କଥା ଯେ ବୁଝିବା ପକେ ।
 ବଚନ ମାର୍ଗେ ଯେଉଁ କଥା କହେ । ବାୟୁର ଏ ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ।
 ଯେବଣ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କରଇ ଆଶା । ଆକାଶ ବୁତର ଏମନ୍ତ ଭାଷା ।
 ପଞ୍ଚ ପ୍ରକାରେ ଯେ ଯାଣଇ ଗୁଣ । ତାହାକୁ ଲେଖିବା ବିଷ୍ଣୁ ସଙ୍ଗେଣ ।
 ବ୍ୟାଧି ଭଲ ମନ୍ଦ ଜାଣଇ ସେହୁ । ବଦ୍ୟ ନାରାୟଣ ଅଟଇ ସେକୁ ।
 ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଛାମୁରେ କହି । ବିଚାରି ମକୁକୁ ଓଷଧ ଦେଇ ।
 ଏଥୁ ଯେଉଁ ମକୁ ହୋଇବ ନାଶ । ବଦ୍ୟକୁ ଆଉ ନ ହୋଇ ଦୋଷ ।

ମନେ ନ ଧରିବ ମୋହର ଦୋଷ । ପଣ୍ଡିତ ଜନେ ନ ଧରିବା ରୋଷ ।
ପ୍ରାଣି ବ୍ୟାଧିରୁ ଚାରିବା ପାଇଁ । ଧର୍ମ ପତ୍ର ଘେନି ଅଛି ମୁଁ ବିହି ।
ସଂସାରେ କେହି ଚିର ନୋହେ କିନା । ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଘେନି ବଣିଜ ସିନା ।
ଯାହା ଅରଜିବ ତାହା ଭୁଞ୍ଜିବ ସେହି । କାହାରି ସଙ୍ଗତେ ନ ଯିବ କେହି ।
ଅର୍ଥ ପଦାର୍ଥକୁ ମନେ ନ କର । ପ୍ରାଣୀକି ଏକା ଉପକାର କରେ ।
ନାନା ବ୍ୟାଧି ଘେନି ଏ ଦେହ ଗୋଟା । ଜୀବନ ଯେସନ ପାଣି ଫୋଟକା । (୧)
ମାନବ ଜନ୍ମ ଯେ ହୋଇଲି ମୁହିଁ । କ୍ରିତି ଥାଉ ଏକା ସଂସାରେ ରହି ।
ଅନୁଭବ ଥିବ ଯେବଣ ଲୋକ । ଏ ସାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଲେ ହୁଏ ବିବେକ ।
ସଂସାରେ ଯେତେ କବିମାନେ ଥିଲେ । ବଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର କେହି ନ କହିଲେ ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଉପକାର ଯାହା । କେହୁଣି କବି ତ ନ କଲେ ତାହା ।
ଏ ଦେହ ଘେନି ସବୁ ହୋଏ ସାଧୁଏ । ଏଥକୁ କଳକ ହୋଇଥାଏ ବ୍ୟାଧି (୨)
ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଉଦେ ହୋଇଲେ ତିନିରି ସତ । ବ୍ୟାଧିକି ଓଷଧ ସେହିକି ସଂଯାତ ।
ବିଚାରି କରି ମୁଁ ଯୋଡ଼ିଲି ଯାହା । ମୁନିମାନେ ମତେ କହିଲେ ଯାହା ।
ସେ ଘେନି ପରତେ ପାଇଲି ଚିତ । ଓଷଧମାନକୁ ଯୋଡ଼ିଲି ଗୀତ ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ । ବଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର ଏକେ ଦେଲି କହି ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପଦ୍ମ ଚରଣ । ଶିଶୁମତି କୃଷ୍ଣଦାସ ଶରଣ ।

ଆହେ ସୁଧୁଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୁରୋଇ ଏ ବଦ୍ୟସାସ୍ର ପଢ଼ିବ ।

ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ ।

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟି ତଥା ଲେଖନ । ଏ ବଦ୍ୟ ସାହାସ୍ର ସଦା ଜୟେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

(୧) ଖ ପୋଥିରେ - ପାଣିର ଫୋଟା

(୧) ଖ ପୋଥିରେ ଅଧିକ -

ବ୍ୟାଧି ପାଡ଼ା କଲେ ମଣିଷ ମରି । ଔଷଧ ଦେଲେ ଧାଡ଼ିକାରେ ଚାରି
ଦେଇଥିଲେ ସିନା ସାଧୁବ ଜ୍ଞାନ । ଯେଥକୁ କେହି ତ ନ କଲେ ମନ ।
ବାର ବରତ ଯେ ଲୋକ ଆଚାର । ଦେହ ଥିଲେ ସିନା ସବୁ ବିଚାର ।
ଯେ ଦେହ ଯେବେ ବ୍ୟାଧି ଯୋଗେ ଯିବ । କାହାକୁ ଘେନି ସେ ସଂସାରେ ଥିବ ।
ଆଇଷ୍ଟ ପୂରିଲେ ସେ ସହତେ ଯାଇ । ସେ କଥା କାହାରି ଆୟତ ନୋହି ।
ବଡ଼ା ଭିଡ଼ିଲେ ବାଡ଼ ଯେହୁ ଆଡ଼ । ଦେହ ଜଥା ହିଁ ସେହିମତି ମୋଟ ।
ଦେହ ଥିଲେ ସବୁ ହୁଅଇ ସାଧୁ । ଯେଥକୁ କଳକ ହୋଇଲା ବ୍ୟାଧି ।
ବ୍ୟାଧିକି ଓଷଧ ସେହି ସଂଯାତ । ସମୁଦ୍ରେ ଯେସନ ନାବ ଯୋରତ ।